

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND

Kriminaalõiguse, kriminoloogia ja kognitiivse psühholoogia õppetool

Jüri Puust

KANNATANUTE ÕIGUSTE JA HUVIDE KAITSE KRIMINAALMENETLUSES

Magistritöö

Juhendaja
LL.M. Andreas Kangur

Tartu
2015

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Kannatanu õigused ja huvid.....	7
1.1 Kannatanu kaasamise vormid ning kannatanu huvid.....	7
1.2 Kannatanu karistusõigusliku nõude võimalikkus	11
1.2.1 Karistusteooriad.....	11
1.2.2 Riigi ja kannatanu roll kriminaalmenetluses	13
1.3 Probleemolukorrad.....	17
1.3.1 Kriminaalmenetluse alustamata jätmine.....	17
1.3.2 Kriminaalmenetluse lõpetamine – oportuuniteet.....	18
1.3.3 Kriminaalmenetluse lõpetamine mõistliku menetlusaja möödumise tõttu...19	
1.3.4 Süüteo aegumine.....	22
2. Kannatanudirektiiv vs siseriiklik õigus.....	23
2.1 Kannatanu mõiste.....	24
2.2 Kannatanu õigused KrMS-s vs kannatanu direktiiv.....	27
2.2.1 Kuriteoohvri õigus menetlusest loobumise otsuse läbivaatamisele.....	28
2.2.2 Õigus kurjategijalt hüvitise saamise otsusele kriminaalmenetluse käigus ...29	
2.2.3 Õigus anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest ja õigus esitada tõendeid29	
2.2.4 Õigus esitada taotlusi ja kaebusi.....	31
2.2.5 Õigus informatsioonile	31
2.2.6 Õigus võtta osa kohtulikust arutamisest	34
2.3 Kokkuvõtte siseriikliku õiguse vastavusest direktiivile.....	35
3. EIÕK-st tulenevad kannatanu garantiid.....	38
3.1 EIÕK art 2 rikkumine	40
3.2 EIÕK art 3 rikkumine	45
3.3 EIÕK art 6 rikkumine	48
3.4 EIK kohtupraktika kokkuvõtteks	56
4. Kannatanu õiguskaitsevahendid	58
4.1 Süüdistuskohustusmenetlus ja uurimiskaebemenetlus	58
4.2 Pöördumine halduskohtusse kriminaalmenetluse läbiviimisega viivitamisel.60	
4.3 Kriminaalmenetluse mitteläbiviimisest põhjustatud kahju	61

4.4	Istanbuli konventsioonist tulenevad õiguskaitsevahendid	63
4.5	Pöördumine EIK-sse	65
	Kokkuvõte	67
	Summary.....	71
	Kasutatud kirjandus	74

Sissejuhatus

Kannatanu õigused ja huvid on viimase paarikümne aasta jooksul olnud järjest enam päevakorral ning kannatanute õigustele on pööratud tähelepanu nii ajakirjanduses, erialakirjanduses kui ka õigusloomes.

S. Trechsel märgib, et üldine kriminaalpoliitika on osaliselt muutnud oma fookust kurjategijalt kannatanule. Seda võib näha kriminoloogias, mis algselt uuris kurjategijaid ja keskkonnategurite mõju kriminaalse käitumise tekkimisele, kuid alates II maailmasõjast on viktimoloogia sildi all saanud kannatanust huvi- ning uurimisobjekt.¹

Mõnedes riikides on vastu võetud eraldi regulatsioonid² kannatanute õiguste kaitsmiseks.³ Ka Eestis kehtib vägivallakuritegude ohvritele mõeldud ohvriabi seadus⁴ ning tunnistajakaitse seadus,⁵ mis kaitseb ka tunnistaja rollis olevat kannatanut. Kannatanute õigused on sätestatud ka Kriminaalmenetluse seadustikus.

Käesoleva töö eesmärk on analüüsida kuriteos kannatanu õigusi ning huve kriminaalmenetluses. Töö on suunatud kannatanute õiguslikult kaitstud huvide väljaselgitamisele ja selliste õiguste kaitsmise võimalikkusele. Töö keskendub peamiselt siseriiklikult tagatud kannatanute õiguste ning Euroopa õigusruumis tunnustatud kannatanute õiguste võrdlusele. Võrdlus annab vastuse küsimusele, kas Eesti täidab kannatanute õiguste kontekstis oma rahvusvahelisi kohustusi. Töö käsitleb eelkõige füüsilisest isikust kannatanu õiguseid.

Lisaks soovib autor selgitada välja, kas ja millised on kannatanu õigused ja õiguskaitsevahendid olukorras, kus riik hääbib legaliteedipõhimõttest ning ei vii läbi kriminaalmenetlust, kuigi kuritegu on tegelikult toimunud. Selline küsimuseasetus on aktuaalne, kuna Eestis on palju kõneainet pakkunud uurimisasutustes valitsev ressursipuudus. Alles hiljuti tunnistas Politsei- ja

---

¹ S. Trechsel, *Human Rights in Criminal Proceedings*. Oxford: Oxford University Press, 2005, ptk IV, p b.

Kättesaadav arvutivõrgus:

<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199271207.001.0001/acprof-9780199271207?rskey=Gc8QMV&result=1>

² Saksamaal: Opferschutzgesetz, 18.12.1986, BGBI I 2496; Sveits: Bundesgesetz über die Hilfe an Opfer von Straftaten, 4.10.1991, SR 312.5; Itaalia : Norme a favore delle vittime del terrorismo e della criminalità organizzata, Legge 20.10.1990.

³ S. Trechsel, ptk IV, p b.

⁴ Ohvriabi seadus. RT I 2004, 2, 3.

⁵ Tunnistajakaitse seadus. RT I 2005, 39, 307.

Piirivalveameti peadirektor meedias, et korrakaitse read on nii hõredad, et osa kriminaalasju jäetakse ülekoormuse tõttu tegelikult uurimata.⁶ Seetõttu analüüsib töö esimene pool kannatanu rolli üldiselt ning talle kuuluvaid õigusi, et jõuda kannatanu võimalusteni kriminaalmenetluses kaasa rääkida. Tähtis on siinjuures analüüsida nii EIÕK-st kui ka Euroopa Liidust tulenevaid nõudeid kannatanuõiguste kaitsmiseks. Ainult siseriiklike aktide analüüs jääks ebapiisavaks, kuna selline analüüs ei hõlmaks endas siseriikliku õiguse olulist osa.

Töö esimene peatükk uurib analüütilisel meetodil kannatanute huve ning kaasamisvorme. Samuti riigi ning kannatanu rolli kriminaalmenetluses. Peatükis püüab autor leida vastuse küsimusele, kas Eesti õigussüsteem kaitseb kannatanu huvi isikute süüdimõistmisele ning karistamisele ja millist kaasamisvormi tunnustab Eesti õigus ning Euroopa Inimõiguste Kohus.

Teine peatükk on suunatud Euroopa Liidus vastu võetud kannatanudirektiivi⁷ ning siseriiklikult tagatud kannatanu õiguste võrdlusele, mille põhieesmärk on selgitada välja Eestis kehtivate kannatanute õiguste vastavus nimetatud direktiivile. Selles osas käsitletakse vaid KrMS §-s 38 sisalduvaid õigusi ning välja jääb ohvriabiteenuste võrdlus ning selliste meetmete vastavus, mis kaitsevad kannatanut hirmutamise, kättemaksu ja teisese ohvristumise eest. Teemad jäävad välja põhjusel, et magistritöö maht ei võimalda nii laia käsitlust ning ei ole töö spetsiifikat silmas pidades olulise tähtsusega.

Kolmas peatükk keskendub võimalikele probleemolukordadele kannatanu ja riigi vahelises õigussuhtes ning Euroopa Inimõiguste ja Vabaduste konventsioonist⁸ (EÕIK) tulenevatele kannatanu garantiidele olukorras, kus riik viib süüteomenetlust läbi ebatõhusalt. Peatüki eesmärk on selgitada välja, kas kannatanul on täiendavaid garantiisid EIÕK kontekstis.

Viimane peatükk on suunatud kannatanu õiguskaitsevahendite tema õiguste riigipoolse rikkumise korral. Peatükis tulevad käsitlemisele nii siseriiklikud õiguskaitsevahendid kui ka võimalus pöördumaks EIK-sse. Autor käsitleb süüteomenetlusi reguleerivatest seadustest tulenevaid õiguskaitsevahendeid ning kannatanu võimalusi kahjuhüvitise saamiseks olukorras, kus riik on kriminaalmenetlust läbi viinud ebatõhusalt. Käsitlemisele tuleb ka kannatanu võimalus

---

⁶ R. Kagge. PPA peadirektor "Pealtnägijas": kärbeta tõttu jäetakse osa asjadest uurimata. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://uudised.err.ee/v/eesti/9f95df6a-24c3-44a3-9c3b-a1d7419cca8b>

⁷ Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. ELT L 315/57, 14.11.2012, lk 1-17.

⁸ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34.

pöördumaks halduskohtusse.

Siseriiklikest aktidest tulenevate õiguste analüüsiks kasutatakse töös eelkõige kehtivaid õigusakte, erialajakirja *Juridica* artikleid, Kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaannet, Kriminaalmenetluse õpikut ning J. Sootaki raamatuid, mis käsitlevad karistusõigust. Samuti analüüsib töö autor teemaga haakuvat Riigikohtu praktikat.

Euroopa õigusruumis kehtivate kannatanu õiguste uurimisel kasutatakse asjakohaseid õigusakte, erialakirjandust ning Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) ja Euroopa Kohtu (EK) praktikat. Tuleb tunnistada, et kannatanute EIÕK-st tulenevate õiguste uurimiseks ei ole Eestis vajalikult määral kirjandust. EIÕK-st tulenevate garantiide uurimisel on kasutatud põhiliselt erialajakirju ning S. Trechsel-i raamatut „Human Rights in Criminal Proceedings“ ja A. Mezykowska artiklit „Does the victim of a crime have the right to a fair trial?“ Suure osa tööst moodustab EIK lahendite iseseisev analüüs, kuna EIÕK-st tulenevad kannatanu õigused on viimase aja EIK praktikas saanud olulisel hulgal tähelepanu.

1. Kannatanu õigused ja huvid

1.1 Kannatanu kaasamise vormid ning kannatanu huvid

I. Edwards on leidnud, et kannatanute õiguste eest võitlemist õigustatakse tihti balansseeriva argumentiga: kahtlustatavate õigused on olnud liiga kaua kriminaalõiguse tähelepanu keskpunktis ning me peaksime pöörduma sellise ebavõrduse tasakaalustamise poole. Ta märgib, et sellisel argumentatsioonil on tugev retooriline jõud ning populaarne diskursus kriminaalõigusest, mida meedia kujundab, esitab polariseeritud arusaama kurjategijast ning ohvrast, heast ja halvast, süütutest ja süüdi olevatest isikutest. Selline vastandav argumentatsioon tekitab paratamatuid pingeid kriminaalõiguslikus diskussioonis ning lihtsustab probleeme selliselt, et lubab keerulisi vastuolusid käsitleda must-valgena: sa kas oled kannatanu poolt või vastu, süüdistatava poolel või kuritegevuse vastu.⁹

I. Edwards märgib, et intuitsioon on problemaatiline analüütiline võte- algselt väljakutsuv, kuid lõppastmes ebarahuldav, sest ei põhine loogilisel ning põhjendatud arusaamal maailmast. Ta leiab, et kannatanute õigused on seotud eelkõige kaasamisega ning kannatanute osalemist ei saa õigustada põhjusel, et kahtlustatavatel on samuti selline õigus.¹⁰

A. Ashworth märgib, et kannatanute ja kahtlustatavate õiguste tasakaalustamisel ebaõnnestuvad paljud, kuna ei defineeri täpselt milliseid faktoreid ning huvisid tuleb arvestada või mitte ja seal, kus see juhtub, on tegu kas enesepette või intellektuaalse ebaaususega.¹¹

S. Arnstein on sarkastiliselt märkinud: „Kodanike kaasamine on nagu spinati söömine: keegi ei ole põhimõtteliselt selle vastu, kuna see on kasulik.“¹² Käesoleva töö autor leiab, et kannatanute õiguste laiendamisse ei tohiks suhtuda liiga kergekäeliselt ja alati tuleb arvestada, mida konkreetsete õiguste laiendamine endaga kaasa toob ning millised on teised huvid ning väärtused, mida kannatanute õigused mõjutavad.

I. Edwards jaotab kannatanu osalemise neljaks kaasamisvormiks: kontrolliv, konsulteeriv, informatiivne ning väljendav.

---

⁹ I. Edwards. An ambiguous participant. The crime victim and criminal justice decision-making. The British Journal of Criminology, 2004, lk 967-982.

¹⁰ I. Edwards, lk 968.

¹¹ A. Ashworth. The Criminal Process: An Evaluative Study. Oxford: Clarendon Press, 1995, lk 35-36.

¹² S. Arnstein. A Ladder of Citizen Participation in the USA. Journal of The Royal Town Planning Institute, 1971, lk 176.

Kontrolliv kaasamisvorm tähendab, et kannatanute kaasamisel on määrav tähendus. Selle osalusvormi puhul peavad karistusõiguse rakendajad hindama ja kohaldama kannatanu eelistusi. Kannatanu roll Islami karistusõiguses on heaks näiteks sellisest lähedasest suhtest kannatanu ja menetlusliku otsustaja vahel.¹³

Ülejäänud kolme kaasamisvormi puhul ei ole kannatanu otsustaja vaid tema osalemine võib otsust ainult mõjutada. Konsulteriv kaasamisvorm tähendab, et hinnatakse ja kaalutakse kannatanu arvamust, milline otsus tuleks teha. See kaasamisvorm ei määra lõpptulemust – kannatanu arvamust arvestatakse, kuid kaalutakse võrdlevalt teiste faktoritega, mis võivad samuti lõpptulemust mõjutada.¹⁴

Informatiivne kaasamisvorm tähendab, et kannatanu ja menetluses otsuse tegija vaheline suhe võtab info jagamise vormi. See tähendab, et karistusõiguse rakendajad on kohustatud otsima ja arvestama kannatanult saadud infoga. Võib argumenteerida, et karistuse määramise otsus, mille tegemisel ei ole välja selgitatud kannatanule tekitatud kahju, on ebatäiuslik ning ebaõiglane ning otsustajad peaksid sellekohast infot koguma kannatanult. Informatiivse kaasamisvormi alla kuulub ka kannatanu osalemine kohtueelses kriminaalmenetluses. See on positsioon, kus kannatanud on tüüpiliselt ning ajalooliselt olnud – kannatanud kui tõendiallikad.¹⁵

Neljas ehk väljendav kaasamisvorm tähendab, et kannatanu pakub informatsiooni, kuid see erineb infost, mis on vajalik ainult otsuse tegijale. Väljendav vorm tähendab, et kannatanu tahab informatsiooni pakkuda ning otsuse tegijaga oma emotsioone jagada. Kannatanul ei ole kohustust end väljendada ning see on vabatahtlik. Kannatanu valib, millist infot ta soovib kohtuga jagada. Kannatanu võib tahta jagada sama infot, mida kohus vajab, kuid võib seda esitada emotsionaalselt ning subjektiivsemalt. Sellise kaasamisvormi puhul on oluline, et kannatanu tajuks oma rolli suuremana kui vaid informatsiooniallikaks olemine. Selliselt on väiksem tõenäosus, et järgneb kannatanu frustratsioon olukorras, kus tema väljendatul pole tegelikku mõju menetluses tehtavale otsusele. Eristada saab ka mittekaasavat vormi ehk informatsiooni saaja vormi. Kannatanu on passiivne osaline ning ei panusta iseseisvalt menetlusse. Siiski ei tohiks ka seda rolli alahinnata, kuna uuringud on näidanud, et kannatanu informeerimine on oluline kannatanu vajadus.¹⁶

---

¹³ I. Edwards, lk 974.

¹⁴ I. Edwards, lk 975.

¹⁵ I. Edwards, lk 976.

¹⁶ I. Edwards, lk 976.

H. Strang on *common law* riikide kogemuse najal esitanud põhilised kannatanute huvid kriminaalmenetluses. Kuna H. Strang on huvid kaardistanud sotsioloogiliste uurimuste põhjal, siis võib neid huve pidada eksisteerivaks ka Eesti kriminaalmenetluses osalevatel kannatanutel. Siinse töö autorile teadaolevalt ei ole sellist huvide kataloogi Eestis koostatud. H. Strang esitab kannatanute huvid järgnevalt:¹⁷

- kannatanud on huvitatud menetlusest, kus arvestatakse nende arvamusega;
- kannatanud tahavad informatsiooni neid puudutava kriminaalasja menetluse kohta;
- kannatanutel on soov osaleda neid puudutava kriminaalasja arutamisel;
- kannatanute huvi on, et neid koheldaks kriminaalmenetluses õiglaselt ja sealjuures austataks nende inimväärikust;
- kannatanud soovivad materiaalselt hüvitist kurjategija poolt tekitatud kahju eest;
- kannatanute tahe on suunatud emotsionaalse kahju vähendamisele.

Kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes leitakse, et Eesti õiguses on kannatanul menetlusosalisena ning kohtumenetluse poolena õigus teostada teatud huvi, st taotleda seda, et kriminaalmenetluses jõutaks materiaalõiguse kohaldamisel tema poolt soovitud tulemuseni. Seejuures on kannatanu vaba otsustama, kas ja kui, siis millisel määral ta talle seadusega antud protsessuaalseid õigusi kasutab.¹⁸

Siiski ei defineerita sellise kannatanu huvi olemust. Samuti on küsitav, mis on see tulemus, kuhu kannatanu tahab jõuda. Materiaalõiguse kohaldamine karistusõiguses tähendab tavaliselt sanktsiooni rakendamist. Samas kuulub kriminaalmenetluse raamesse ka tsiviilõigusliku materiaalõiguse rakendamine, kui kannatanu on esitanud tsiviilhagi. Kas Eesti õiguses tuleks siis kannatanu kaitstavateks huvideks pidada kuriteo toime pannud isiku karistamist ning kuriteoga tekitatud kahju hüvitamist? Kannatanu huvi kahju hüvitamisele on õiguslikult kaitstud tsiviilhagi esitamise võimalikkusega kriminaalmenetluses (KrMS § 38 lg 1 p 2). Kuna kannatanute õiguslikult kaitstavaid huve isikute süüdimõistmiseks ja karistamiseks pole õigusaktidega sätestatud, siis tuleb täiendavalt analüüsida, kas seadusandja ka tegelikkuses peab selliste huvide õiguslikku kaitsmist

---

¹⁷ H. Strang. *Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice*. Oxford: Oxford University Press 2002, lk 9-18.

¹⁸ E. Kergandberg ja P. Pikamäe. *Kriminaalmenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne*. Tallinn: 2012, lk 140.

vajalikuks. Kindlasti ei kaitse kehtiv õigus kõiki kannatanu huvisid ja eelduslikult ei peaks seda tegema teisi huve arvesse võtmata.

Kannatanute õiguste laiendamise vastuargumendina nähakse tihti kannatanu kättemaksuhimu. H. Strang leiab uuringutele tuginedes, et kriminaalmenetlustes, mille raames on kannatanutel olnud võimalik avaldada oma arvamust kuriteo mõjude kohta, ei kasuta kannatanud seda võimalust mitte kättemaksust lähtuvatel eesmärkidel, vaid selleks, et saada ära kuulatud.¹⁹ Eesti õigus kaitseb ka kannatanute üldist huvi – saada kriminaalmenetluses kaasatud ning esmajoones toimub kannatanu kaasamine kriminaalmenetlusse informatiivses vormis. Kannatanu on kriminaalmenetlusse kaasatud menetlusosalisena (KrMS § 16 lg 2) ja kohtumenetluse poolena (KrMS § 17 lg 1).

K. Roach on jaganud kannatanuõigused karistuslikeks ja mittekaristuslikeks. Karistuslikud õigused eelistavad ja on suunatud sanktsioonide kasutamisele, mittekaristuslikud õigused sisaldavad endas kannatanu ära kuulamist ning kannatanu vaadete esitamist ja ei ole suunatud karistamist ülistavale õiguse mudelile.²⁰

U. Orth leiab, et isikud nõuavad kurjategija karistamist erinevatel põhjustel: andmaks kurjategijale õiglast tasu, õpetamaks kurjategijat, kaitsmaks ühiskonda või heidutamaks teisi potentsiaalseid kurjategijaid. Kannatanute eesmärgid erinevad kontseptuaalselt võrreldes kõrvaltvaatajate rolliga, kuna kannatanu saab võtta nii kõrvaltvaataja kui ka ohvri rolli. Näiteks võivad kannatanud nõuda karistamist lähtuvalt õiglasest tasumisest (kõrvaltvaataja perspektiiv) ning kättemaksu eesmärgil (ohvri perspektiiv). Kättemaksutunnete motiivideks peetakse eelkõige võimuvahekorra võrdsustamist, eneseväarikuse taastamist ja põgenemist psühholoogilisest valust.²¹

Seega tuleb kannatanute huviks pidada ka huvi isikute süüdimõistmise ning karistamise suhtes. Järgneva alapeatükiga vastab autor küsimusele, kas Eesti õigus kaitseb kannatanu huvi isikute süüdimõistmisele ja karistamisele.

---

¹⁹ H. Strang, lk 15.

²⁰ K. Roach. Due Process and Victims rights: The New Law and Politics of Criminal Justice. University of Toronto Press. 1999.

²¹ U. Orth. Punishment Goals of Crime Victims. Law and Human Behavior, 2003, vol. 27, Nr. 2, 173-186. Kättesaadav : <http://www.jstor.org/stable/1394373>.

1.2 Kannatanu karistusõigusliku nõude võimalikkus

J. Sarv on märkinud, et karistusõiguslikuks nõudeks võib tinglikult nimetada karistusõigusnormi alusel tekkivat riigi õigust nõuda isikult, kes on pannud toime süüteo koosseisupärase, õigusvastase ja süülise teo, karistuse kandmist ja/või karistusseadustikus sätestatud muude mõjutusvahendite talumist. Selliste nõuete esitamine on süüteomenetluste põhieesmärk ja -sisu.²²

Karistusõigusliku nõude olemasolu tuvastamiseks tuleb esmalt käsitleda karistamise eesmärke ja riigi funktsioone kriminaalmenetluses ning karistusõiguses. Samuti tuleb lähtuda ka asjakohasest siseriiklikust ning EIK praktikast.

1.2.1 Karistusteooriad

Absoluutse karistusteooria järgi on karistuse eesmärk õiglane tasumine, süüteoga kahjustatud õigluse taastamine või ka õiglustunde rikkumise heastamine.²³ Süühüvitamisega täidab karistus retributiivse funktsiooni – heastab ebaõiguse, sest süülise teoga tekitatud ebaõigus ise programmeerib vastavalt nn polaarsusreeglile ebaõiguse heastamiseks vajaliku raskusega karistuse.²⁴

Absoluutne karistusteooria tugineb tasumis- ehk kättemaksu-ideele ning lunastusideele. Karistada tuleb sellepärast, et süütegu on toime pandud – *punitur, quia peccatum est*.²⁵

Absoluutne karistusteooria on tänapäevastes õigussüsteemides vähemusteooria. Töö autor nõustub absoluutse karistusteooria käsitlemisega raskemate süütegude puhul ning osas, mis peab karistamist õiglustunde rikkumise heastamise vahendiks. Vaatamata sellele, et absoluutse karistusteooria eesmärgid on oma olemuselt mõõtnatud ning idealistlikud, ei tähenda eesmärgi mõõdetamatus, et karistamisel ei saaks üldse sellist eesmärki eksisteerida.

Relatiivsete karistusteooriate järgi peab riiklikul karistamisel olema teatav riiklikest eesmärkidest tulenev ülesanne.²⁶ J. Sootak märgib, et erinevalt õigluse hoidmisele ja taastamisele

---

²² J. Sarv. Mittekaristusõiguslike nõuete lahendamine süüteomenetlustes, lk 2. Kättesaadav: www.iuridicum.ee/public/files/30paevad/30Sarv.rtf?

²³ J. Sootak. Karistusõigus, lk 43.

²⁴ J. Sootak. Sanktsiooniõigus, Tallinn, Juura, 2007, lk 74, algviide J. Lampe, lk 167.

²⁵ J. Sootak. Sanktsiooniõigus lk 33-34.

²⁶ E. Samson. Kriminaalõiguse üldosa.. Tallinn: Justiitsministeerium, 2001.

pretendeerivast tasumis- või lunastusideest lähtuvad relatiivsed karistusteooriad ühiskonna reaalsest huvidest ja vajadustest. Karistus ei saa olla eesmärk iseeneses, vaid see peab püüdma karistatavaid tegusid edaspidi ära hoida – *poena relata ad effectum*.²⁷

Raske on mitte nõustuda käsitlusega, mis näeb karistamist kui ärahoidva mõjuga vahendit erinevate preventsoonimudelite kaudu. Kuid ka sellel teorial on osaliselt aegunud käsitlused. J.Sootak märgib negatiivse üldpreventiooni kohta, et vaid mõni kurjategija kalkuleerib süüteo toimepanemise langetades karistusahvardusega ning tavaliselt mõjutab lõplikku otsust süüteo toimepanemise kasuks langetama lootus pääseda tabamisest.²⁸ Vaatamata sellele, tuleb üldiselt nõustuda relatiivsete karistusteooriate eesmärkide vajalikkusega.

Siinjuures tuleb põgusalt käsitleda ka taastava õiguse olemust. Taastav õigus ehk restoratiivne õigus on alternatiivne lähenemine sotsiaalsetele konfliktidele, mille keskmeks on kahjude hüvitamine ning osapoolte lepitamine ning seeläbi sotsiaalse tasakaalu saavutamine.²⁹

Normirikkumisele reageerimisel võib üldiselt olla kaks eesmärki: isiku allutamine käitumiskontrollile, mis tagaks tulevikus normikuulekuse ning õigluse taastamine. Õigluse taastamine on võimalik läbi retributsiooni või restoratsiooni. Retributsioon tähendab ühepoolset karistamist, mis taastab ühiskonnas normivastase teoga tekitatud ebaõigluse. Seda võib pidada Lääne ühiskondade konventsionaalseks lähenemiseks karistamise eesmärkidele. Restoratsioon defineerib normirikkumist, kui konflikti kannatanu, süüteo toimepanija ning ühiskonna vahel. Selline konflikt tuleks lahendada poolte omavahelise suhtluse abil, mille eesmärk on panna kurjategija vastutust võtma ning väljendama oma siirast kahetsust. Kannatanut julgustatakse samal ajal teo toimepanijale andestama ning näitama üles austust õigusvastase teo toimepanijale kui inimesele. Pooled otsustavad koos, milline on õiglane karistus ning piisav kompensatsioon kannatanule. Õigus on taastatud, kui rikutud põhimõtted ja väärtused on läbi sotsiaalse konsensuse taastatud ning taaskehtivaks muudetud.³⁰

Tänapäeva maailma karistusõiguslikult kaardilt ei ole enam võimalik leida riiki, kus lähtutaks ühest või teisest puhtast teoriast, samuti on teooriates enestes äärmuslike variantide kõrval ilmselt

---

²⁷ J. Sootak. Sanktsiooniõigus, lk 37-38.

²⁸ J. Sootak. Sanktsiooniõigus, lk 40.

²⁹ J. Kangur, I. Kurg. Taastava õiguse käsiraamat. Balti Kriminaalpreventiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut, 2010, lk 6.

³⁰ M. Wenzel, T. Okimoto, N. Feather, M. Platow. Retributive and Restorative Justice. Law and Human Behavior. Vol. 32, No. 5, 2008, lk 375-389. Kättesaadav: http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ee/stable/25144639?seq=1#page_scan_tab_contents

domineerimas kompromislikud suunad.³¹ Igati mõistetav on tänapäeval kasutatavad ühendteooriad, kuna karistamist saab põhjendada mõlema teooria alusel neid vastandamata ning mõlemal teoorial on osaliselt aegunud käsitlused. Ka käesoleva töö autor lähtub ühendteooriast ning leiab, et karistamist tuleks teatud juhtudel pidada nii õiglustunde rikkumise heastamise vahendiks, kuid karistamine peab püüdma ka karistatavaid tegusid edaspidi ära hoida. Samuti tuleks pakkuda süüdistatavale ja kannatanule võimalust lepituseks.

1.2.2 Riigi ja kannatanu roll kriminaalmenetluses

Karistusõiguslikuks nõudeks peetakse karistusõigusnormi alusel tekkivat riigi õigust nõuda isikult, kes on pannud toime süüteo koosseisupärase, õigusvastase ja süülise teo, karistuse kandmist ja/või karistusseadustikus sätestatud muude mõjutusvahendite talumist.³²

Juba sellise nõude definitsioonis on õiguse subjektina välja toodud riik, mitte eraisik. Siiski tuleb uurida, miks on selline õigus riigil ning miks mitte eraisikul, kelle õigushüvesid on kahjustatud.

Õigusriikliku karistusõiguse ülesanne demokraatlikus riigis on ühiskonna kui inimeste sotsiaalse kooselu kaitse. Õigushüve on inimeste sotsiaalseks kooseluks vajalik eluline hüve, seega sotsiaalne väärtus, mille kaitsmiseks tuleb rakendada riigi karistusvõimu. Õigushüve võib olla nii individuaalne (elu, tervis, kehaline puutumus) kui ka kollektiivne (riik, avalik rahu).³³

Kuritegu on olemuselt õigushüve kahjustamine ning kahjustatavatel isikutel on oluline huvi, et riik võtaks kurja teo toimepanijad vastutusele ning kaitseks selles olukorras ka kannatanut.

Kui ühelt poolt kahjustab kuritegevus ühiskonnaliikmete õigushüvesid, siis teiselt poolt on tegu ka ründega üldise õiguskorra vastu. Karistus on ka normikehtivuse kinnitamine ja sellega õigushüve kaitsuse rõhutamine – karistus kõrvaldab kuriteoga normi kehtivusele põhjustatud kahju.³⁴

Seega on kuriteo toimepannud isikute karistamine eelkõige riigi huvides, kuna sellega rõhutatakse õiguskorra kehtivust ning riigi ja ühiskonnaliikmete huvidest lähtuvalt täidetakse sellega ka üld- ning eripreventsiooni.

---

³¹ J. Sootak. Sanktsiooniõigus, lk 56.

³² J. Sarv. Mittekariistusõiguslike nõuete lahendamine süüteomenetlustes, lk 2.

³³ J. Sootak. Karistusõigus, lk 34.

³⁴ J. Sootak. Karistusõigus, lk 41.

Kriminaalmenetluse mitteläbiviimisel tekib kannatanu seisukohast oluline küsimus kahjustatud õig(l)use heastamisest. Sellisel juhul ei ole riik talle delegeeritud ülesannet täitnud ning tekkinud teobaõig(l)ust ei ole kõrvaldatud. Õigushüve kahjustamise ebaõigus jääb püsima ning kannatanu peaks saama ennast tekkinud olukorra eest kaitsta. Selline õig(l)use heastamine ei pea alati väljenduma süüdi oleva isiku karistamises. Karistusõiguslike vahendite kasutamine on *ultima ratio* ning karistusõigusliku sekkumise otsustamisel peab alati mõtlema, kas ei ole muid vahendeid vajalike eesmärkide saavutamiseks.

Teatavat rahulolu kannatanule pakub ka leppimine või kuriteoga tekitatud (materiaalse või mittemateriaalse) kahju hüvitamine. Võimaluse lepituseks pakub KrMS § 203² sisalduv lepitusmenetlus. Täielikku kahjustatud õig(l)use taastamist pole võimalik nagunii saavutada, kuna kahjustatud õigushüve ei ole võimalik üldjuhul endisel kujul taastada. See ei kehti ainult karistusõiguses, vaid tunnustatakse ka tsiviilõiguslikul kahju hüvitamisel.³⁵ Isik ei saa olla kunagi minevikus olnuga samas olukorras ning võimalik on tekitada vaid võimalikult lähedane olukord.

Siiski tuleb teatud tegude ja süüteoliikide puhul arvestada ka kriminaalmenetluse läbiviimist ja isiku karistamist kui õiglustunde rikkumise heastamise vahendit. Eriti tuleb see kõne alla just raskemate kuritegude puhul, kus makstud rahasummal ei ole erilist mõju läbielatud kannatuste korvamisele. Näiteks elu kui suurima õigushüve kontekstis on EIK märkinud, et efektiivne õigussüsteem peab tagama ka võimaluse pöörduda karistusõiguse poole.³⁶ Seega tuleb teatud süütegude puhul näha õigluse taastamise vahendina ka kriminaalmenetluse läbiviimist ja õiglase karistuse määramist.

Kannatanu rolli suuremal tähtsustamisel ja riiklike ressursside kasutamise piiramisel peaks arutama ka võimaluse üle anda kannatanule otsustusõigus, piiramaks karistusõiguslike meetmete tarvitamist üldse – st kas kannatanu peaks saama vastu astuda kriminaalmenetluse kohustuslikkuse printsiibile?

KrMS § 5 sätestab, et kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse Eesti Vabariigi nimel. Selles väljendub riikliku süüdistuse printsiip. Eranditult kõiki kuritegusid menetletakse Eestis nn avalik-süüdistuslikult ja erinevalt varasemast ei tunta enam erasüüdistusmenetlusi.³⁷

³⁵ VÕS § 127 lg 1: “Kahju hüvitamise eesmärk on kahjustatud isiku asetamine olukorda, mis on võimalikult lähedane olukorrale, milles ta oleks olnud, kui kahju hüvitamise kohustuse aluseks olevat asjaolu ei oleks esinenud.”

³⁶ EIKo 15.01.2015, 10558/11, 28218/11, *Kosmata vs Ukraina*, p 50: “An effective judicial system, as required by Article 2, may, and under certain circumstances must, include recourse to criminal law.”

³⁷ E.Kergandberg, M Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn. Juura 2006, lk 46.

Sellest tulenevalt on kogu kriminaalmenetlus riigi pädevuses ning kolmandate isikute võimalus kriminaalmenetluses kaasa rääkida on oluliselt piiratud. Täieliku kriminaalmenetlusliku võimu andmine riiklikule süüdistajale vähendab kannatanu võimalusi juhtida menetlust talle soovitud suunas – seda nii isiku karistamise huvist kui ka restoratiivõiguslikest eesmärkidest lähtuvalt.

Restoratiivõigus vastandub üldisele legaliteediprintsiibile. Legaliteedipõhimõtte pole Eesti kriminaalmenetluses enam absoluutne, vaid kriminaalmenetlust on võimalik lõpetada otstarbekuse kaalutlusel KrMS §-des 201 kuni 205² sätestatud alustel.³⁸ Otstarbekuse kaalutluste sätetes on määratletud ka kannatanu roll (eriti §-des 203, 203¹, 203²). Kannatanu nõusolek on teatud otstarbekuse kaalutluste sätete kohaldamise eelduseks, mis tähendab, et kannatanu kaasamisvorm on sellises olukorras kontrolliv. Kannatanul peaks olema võimalus astuda vastu legaliteediprintsiibile, kuid seda tuleks reguleerida lähtuvalt süüteo ning kannatanu isikust. Näiteks arusaamisvõimetu kannatanu puhul tuleb eelduslikult välistada võimalust nõuda kriminaalmenetluse lõpetamist. Samas tuleks riigil teatud situatsioonides taanduda normikehtivuse kinnitamise vajadusest, kui kannatanu ja süüteo toimepanija saavutavad kokkuleppe. Selline võimalus on olemas kriminaalmenetluse lõpetamisel avaliku menetlushuvi puudumise tõttu ning lepitusmenetluses. Juhul, kui isik asub kuriteoga tekitatud kahju hüvitama, siis on võimalik menetlus lõpetada. Siiski on menetluslikud küsimused riigi ainupädevuses, kuna prokuratuur saab valida menetlusvormi.

Kannatanu rolli osakaalu suurendamise hindamine on vägagi keeruline ülesanne, kuna arvestama peab väga paljude faktoritega: süüteo iseloom, kannatanu isik, karistamise eesmärgid, menetluse eesmärgid, riigi ülesanded jne. L. Glikman on seisukohal, et enamik äriühinguvastaseid ja osa isiku vara vastaseid kuritegusid, mis ei ole seotud vägivallaga või valdusesse tungimisega, peaksid olema erasüüdistus asjad, kus üksnes isikul, kelle subjektiivseid õigusi on rikutud, on õigus otsustada, kas kriminaalasja menetletakse, kas ta soovib osaleda kriminaalasjas kannatanu staatuses või ta eelistab oma õigusi kaitsta iseseisvalt tsiviilkohtumenetluses või loobuda sootuks oma õiguste kaitsest.³⁹ Selline lähenemine vajaks suuremat õiguslikku diskussiooni, alates sellest, kas osa sellistest süütegudest vajaks üldse karistusõiguslikku sekkumist, kuni selleni, kas on vajalik kannatanu rolli sellises mahus suurendamine ning mis see endaga kaasa tooks.

---

³⁸ Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Tartu Ülikool, 2013. Kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/analuus_isikute_pohioiguste_tagamisest_ja_eeluurimise_kiirusest_kriminaalmenetluses.pdf

³⁹ L. Glikman. Põhjendamatu sekkumine majandustegevusse. – Juridica 2011, nr 4, lk 250.

Kriminaalõiguse ajalugu seisneb arengus eraviisilistelt reageerimisvormidelt (kättemaks ja kokkulepped) riikliku avalikõigusliku karistuseni.⁴⁰ Tõepoolest on selline areng õigustatud, kuna riik suudab kriminaalasju lahendada kättemaksumotiivideta ning suurema ressursiga. Siiski võib viimasel ajal näha eraviisiliste reageerimisvormide üle diskuteerimise võimenumist.⁴¹ Oleks ilmselt kohatu väita, et eraviisiline reageerimine on oma olemuselt kuidagi arhailine, kui seda tehakse tänapäevases õigusriiklikus süsteemis. Peamine on selle kasuks esitatavate argumentide veenvus ning kindlasti vajab kaalumist ka ainult osaliste eraviisiliste meetmete kasutuselevõtt ning karistamisele tuleks kergemate süütegude puhul eelistada lepitust.

Riiklikkuse põhimõte peaks tänast kriminaalmenetlust vastandama omaaegsele veritasule põhinevale ajastule.⁴² Riiklikkuse põhimõte tagab eelkõige objektiivsuse ning tõhususe, sest riik ei ole süüasjaga emotsionaalselt seotud ning tema käsutuses on väga suured ressursid.

Riigikohus on käesolevas peatükis esitanud küsimusele kategoorilise vastuse andnud ning märkinud, et tulenevalt riigi karistusvõimu monopolist ei ole kannatanul õigust nõuda riigilt tema õigusi kahjustanud isiku kriminaalkorras süüditunnistamist ja karistamist.⁴³ Sellega väljendab Riigikohus seisukohta, et meil puudub erasüüdistuslik menetlus. Iseenesest on riigi karistusvolitus sekundaarne (tuleb ühiskonnaliikmetelt), kuid ei tähenda, et ühiskonnaliikmetel endil oleks säilinud õigus konkreetsel juhtumil vahetult karistamist nõuda.⁴⁴

Sarnasele seisukohale⁴⁵ kannatanule kuuluva karistusõigusliku nõude osas on jõudnud EIÕK art 6 tõlgendamisel ka Euroopa Inimõiguste Kohus. EIK on välistanud võimaluse erakättemaksuks (*private revenge*). Eelduslikult on soovitud selle seisukohaga jätta lahtiseks riikide õigus erasüüdistuslike instrumentide otsustamise üle ning toetada riikliku süüdistuse olemust. Samuti on EIK välistanud kannatanu võimaluse konventsioonis sätestatud õiguste rikkumisel esitada populaarkaebus,⁴⁶ kuna kaebaja peab olema väidetava konventsiooni rikkumise ohver. See tähendab, et isik ei saa kaevata olukorras, kus riik ei vii läbi kriminaalmenetlust ja see kahjustab vaid avalikku huvi kuritegu avastada ja süüdlane süüdi mõista.

---

⁴⁰ J. Sootak. Veritasust kriminaalteraapiani- käsitlusi kriminaalõiguse ajaloost. Tallinn. Juura 1998, lk 9.

⁴¹ L. Glikman. Põhjendamatu sekkumine majandustegevusse. – Juridica 2011, nr 4; K. Siivelt. Erasüüdistus – kas vajalik täiendus Eesti kriminaalmenetlus õigusele? Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool, 2013. Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/30480>.

⁴² E. Kergandberg, M Sillaots, lk 47.

⁴³ RKKKm 3-1-1-103-13, p 16.

⁴⁴ RKKKm 3-1-1-1-06, p 9.

⁴⁵ EIKo 22.01.2009, 23057/03, *Dinchev v. Bulgaria*, p 39.

⁴⁶ EIKo 06.04.2000, 27644/95, *Athanassoglou and Others v. Switzerland*.

Sellest võib järeldada, et kui erasüüdistuse funktsioon puudub, siis ei ole kannatanul eraldiseisvat õigust kellegi süüdimõistmise nõudmiseks ning isikute süüdistamine, karistamise üle otsustamine ja karistuse täideviimine on jätkuvalt riigi ülesanne. Mida enam leiab ühiskond konsensuse tekkinud konfliktide lahendamisel, seda rohkem võib näha riigi rolli vähenemist kõikides eelmainitud küsimustes.

Eeltoodu kokkuvõtteks tuleb peatüki alguses esitatud küsimusele vastata eitavalt- kannatanul ei ole meie õigussüsteemis (ega ka EIÕK kohaselt) subjektiivset õigust nõuda kurjategija süüditunnistamist ega karistamist. Euroopa õigusruumis nähakse kannatanu õigusi esmajoonel informatiivsest kaasamisvormist lähtudes. Siiski ei tohiks kannatanu aktiivset osalemist kriminaalmenetluses näha ainult kui kättemaksu võimalust süüteo toimepannud isiku suhtes. Süüdimõistmise ja karistamise nõudeõiguse eitamine ei tohiks eelduslikult välistada ka kannatanu õigust õiglasele menetlusele või menetluse läbiviimisele. Samuti ei välista vahetu karistamise nõude puudumine kannatanu (kahjustatud) õiguste ning huvide eest seismist teiste õiguskaitsevahenditega. Omaette küsimus on ka õiguskaitsevahendi enda tõhususes.

1.3 Probleemolukorrad

Kannatanu huve kahjustavaks võivad saada konkreetsed olukorrad kriminaalmenetluses, kus riik jätab süüteo menetlemata. Järgneva analüüsi objektiks on hüpoteetilised olukorrad kriminaaluurimise ebatõhususe situatsioonis.

1.3.1 Kriminaalmenetluse alustamata jätmine

Juhul, kui riigil puudub vastav ressurss, siis on võimalik jätta kriminaalasi alustamata. Tegu ei ole eraldi alusega menetluse algatamata jätmisel. Algatamata jätmine on olukord, milles võib jätta vähemtähtsad kuriteod tähelepanuta. Üldine kriminaalmenetluse kohustuslikkuse ehk legaliteediprintsiip on sätestatud KrMS §-s 6. Selle põhimõtte kohaselt peaksid uurimisasutus ja prokurör oma pädevuse piires toimetama kriminaalmenetlust, sõltumata mis tahes isiku või riigiasutuse arvamuselt.⁴⁷ Kriminaalmenetlus algatatakse, kui on olemas kriminaalmenetluse ajend ja alus ning puuduvad menetlust välistavad asjaolud:

---

⁴⁷ E.Kergandberg, M Sillaots, lk 44.

- puuduvad kriminaalmenetluse välistatuse absoluutsed alused, mis on sätestatud KrMS §-s 199;
- puuduvad kriminaalmenetluse välistatuse relatiivsed alused ehk otstarbekuse kaalutlused (KrMS §-d 201 lg 2, 202, 203, 203.1, 204, 205, 205.1, 205.2 või 435 lg 3).

Kannatanu huve riivavaks võib saada olukord, kus kriminaalmenetlust ei alustata tegelikkuses ressursi puudumise tõttu ning riik ei vii läbi süüteo toimepanija väljaselgitamiseks ja karistamiseks vajalikke menetlustoiminguid.

1.3.2 Kriminaalmenetluse lõpetamine – oportuniteet

Võimalik on lõpetada kriminaalmenetlus avaliku menetlushuvi puudumisel ja otstarbekuse kaalutlustel. 2013. aastal registreeriti Eestis 39 631 kuritegu ning kokku alustati 32 888 kriminaalmenetlust (keskmiselt 196 kriminaalasja ühe töötava prokuröri kohta). 2013. aastal lõpetati 2 441 isiku suhtes menetlus avaliku menetlushuvi puudumise tõttu ning karistuse ebaotstarbekuse tõttu 397 isiku suhtes.⁴⁸

Professor Sootak on väljendanud seisukohta, et oportuniteet tähendab nentimist, et isik on toime pannud kuriteo ja ta kannab selle eest vastutust.⁴⁹ Vaadeldes kohtu rolli kriminaalmenetluses, siis on raske selle seisukohaga nõustuda. Menetlusseadus näeb küll ühe oportuniteedi kohaldamise eeldusena ette, et „süü ei ole suur,“ mis mõnes mõttes eeldaks teatud süü olemasolu, ent – probleemi tekitab siiski institutsioonide pädevus süüküsimuse üle otsustamisel ja hindamisel. Selles osas võib nõustuda Õiguskantsleri nõuniku Jaanus Konsa⁵⁰ ning vandeadvokaat Jüri Leppiku⁵¹ seisukohaga, et oportuniteedi rakendamise tõttu kohtuistungitest pääsenud kahtlusaluste puhul kehtib süütuse presumpatsioon ning ilma kohtuotsuseta ei saa järeldada inimese süüd või kuriteo toimepanemist. Oportuniteedi tõttu kriminaalmenetluse lõpetamisel võib isik olla talle algselt inkrimineeritud süüteo toime pannud, kuid ei pruugi, sest süüküsimuse lahendamise õigus on ainult kohtul, mistõttu

⁴⁸ N. Aas. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. aastal. Tallinn, 2014. Kättesaadav arvutivõrgust: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokuroriri_ettekannet_pohiseaduskomisjon_ile_16_06_2014.pdf

⁴⁹ J. Sootak. 12. juuli 2012. Oportuniteet ei ole õigeksmõistmine. Kättesaadav arvutivõrgust: <http://arvamus.postimees.ee/905862/jaan-sootak-oportuniteet-ei-ole-oigeksmoistmine>

⁵⁰ J. Kansa. 19. juuli 2012. Süütuse presumpatsioon ja oportuniteet. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://arvamus.postimees.ee/912316/oiguskantsleri-nounik-jaanus-konsa-suutuse-presumpatsioon-ja-oportuniteet>

⁵¹ J. Leppik. 16. juuli 2012. Oportuniteet ei ole süüdimõistmine. Arvutivõrgust kättesaadav: <http://arvamus.postimees.ee/908742/vandeadvokaat-juri-leppik-oportuniteet-ei-ole-suudimoistmine>

ei saa me isikule ette heita süüteo toimepanemist sh tema nimetamist kurjategijaks.⁵² Käesoleva töö autor on seisukohal, et oportuuniteeti tuleks käsitleda formuleeringuna “Isegi kui ta süüteo toimepani, siis...”

Seega on oportuuniteedi rakendamise tagajärjeks kriminaalmenetluse lõpetamine ning isik jääb kuriteos süüdi mõistmata, mistõttu isik ei ole õiguslikus mõttes süütegu toime pannud ja teda ei saa käsitleda kui kurjategijat. Ka oportuuniteeti võib näha kui vahendit, lõpetamiseks menetlust olukorras, kus riigil tegelikult puudub ressursid asja menetlemiseks ning riik nendib avaliku huvi puudumist. Vaatamata sellele on oportuuniteet väga oluline puhver vahel liiga jäiga kriminaalmenetluse ning karistusõiguse kõrval.

1.3.3 Kriminaalmenetluse lõpetamine mõistliku menetlusaja möödumise tõttu

Võimalust ressursipuuduse tõttu menetluse lõpetamiseks iseloomustab ka alates 01.09.2011 kehtiv KrMS § 205². Kui kohtueelses menetluses ilmneb, et kriminaalasja ei ole võimalik mõistliku menetlusaja jooksul lahendada, võib Riigiprokuratuur kahtlustatava nõusolekul kuriteo raskust, kriminaalasja keerukust ja mahukust, kriminaalmenetluse senist käiku ja muid asjaolusid arvestades kriminaalmenetluse määrusega lõpetada. Lõpetamise alus on vajalik kahtlustatavate õiguste kaitsmiseks.

N. Aas arvab, et tagamaks kriminaalasja lõpetamise võimaluse mittekuritarvitamist ning menetluse venimise põhjuste õigeaegset jõudmist teenistuslikku järelevalvet läbiviivate ametnikeni, on menetluse lõpetamine lubatud üksnes Riigiprokuratuuri otsuse alusel. Selliselt on tagatud ka ühtne praktika riigis.⁵³

Kindlasti võib nõustuda, et see tagab riigis ühtse praktika. Siiski ei nõustu käesoleva töö autor N. Aasa poolt esitatud väitega, et venimise põhjused jõuavad sellisel juhul õigeaegselt teenistuslikku järelevalvet läbiviivate ametnikeni. Kriminaalmenetlus on sellises olukorras prokuratuuri hinnangul lähitulevikus mõistlikku menetlusaega rikkuv ning tõenäosus, et venimine on juba väga kaua kestnud, on küllaltki suur. Selline lõpetamise alus lahendab probleemi kahtlustatava õiguste perspektiivist, kuid sellele vaatamata võivad jääda kahjustatuks nii avalik kui ka kannatanu huvi.

---

⁵² Arvestama peaks siinjuures ka tsiviilõigusliku vastutusega au teotamise tõttu. “Isikule kuritegude toimepanemise omistamine on igal juhul tema au teotav.” RTKKo 3-2-1-159-14, p 10.

⁵³ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 504, p 3.4.

Kriminaalmenetluse lõpetamine on kahtlustatava õigusi rikkivas olukorras möödapääsmatu, kuid olukorras võib tõstatada küsimus nõudeõiguste võimalikkusest kannatanu ja riigi vahelises õigussuhtes, kuna riik ei ole suutnud oma menetluskohustust täita. See küsimus tuleb arutlusele käesoleva töö neljandas peatükis.

Mõistliku menetlusaja tõttu kriminaalmenetluse lõpetamine näitab, et riigil on probleem kriminaalasjade efektiivse menetlemisega. Riigiprokuröri põhiseaduskomisjonile tehtud ettekande järgi kontrollis Riigiprokuratuur 2013. aastal järelevalve korras 75 kriminaalasja, kus isik oli olnud kahtlustatava staatuses rohkem kui 4 aastat, samas kohtueelne menetlus veel kestis. 20 kriminaalasjas oli aktiivne menetlus peatunud põhjusel, et kahtlustatav on tagaotsitav. 13 kriminaalasja saadeti kohtusse ja 19 kriminaalasja puhul leiti, et mõistlik menetlusaeg ei ole veel ületatud. Ülejäänud kriminaalasjad lõpetati erinevatel põhjustel. Neist 10 kriminaalasjas 28 isiku osas lõpetati menetlus KrMS § 205² alusel.⁵⁴ Kui järelevalve kaudu lõpetati menetlus 28 isiku suhtes, siis kokku lõpetati Statistikaameti andmete⁵⁵ järgi 2013. aastal menetlus mõistliku menetlusaja riive tõttu 46 isiku suhtes. Lõpetatud kriminaalasjades oli I astme kuritegusid 24.⁵⁶

N. Aas on märkinud, et selline lõpetamise alus eeldab, et eelnenud kriminaalmenetluse käigus on prokuratuuri hinnangul kahtlustatava käitumuses tuvastatud KarS § 2 lg-s 2 sätestatud teo karistatavuse üldised eeldused – süüteo koosseis, õigusvastasus ja süü – vähemalt menetluse jätkamiseks vajalikus määras.⁵⁷ Järelikult peavad olema täidetud kriminaalmenetluse jätkamise eeldused ja jätkuvalt on olemas alus ehk on ilmnunud kuriteo tunnused ning prokuratuuri siseveendumuse kohaselt võib menetlusalune isik olla süüteo toimepanijaks.

Seetõttu on sellise kriminaalasja menetlemise puhul olnud kriminaalmenetluse läbiviimise kohustus. Olukord, kus kriminaalmenetlus lõpetatakse mõistliku menetlusaja tõttu, saab tekkida vaid olukorras, kus riik süütegu efektiivselt ei menetle. Juhul, kui seda tehakse, siis oleks tegu mõistliku ajaga, kuna mõistliku aja arvestamisel peab lähtuma EIK praktika⁵⁸ järgi neljast kriteeriumist:

- kohtuasja keerukus ja senine käik;

⁵⁴ N. Aas. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile, lk 25-26.

⁵⁵ Statistika on võetud Statistikaameti e-andmebaasist. Otsing on kättesaadav arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=JS005&ti=ISIKUD+KRIMINAALMENETLUSE+L%D5PETAMISE+ALUSE+J%C4RGI&pat h=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/02Kuritegevus/&lang=2

⁵⁶ Statistikaameti e-andmebaas.

⁵⁷ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 504, p 3.2.

⁵⁸ EIKo 25.11.1992, 12728/87, *Abdoella v. The Netherlands*, p 24; EIKo 10.05.2011, 37346/05, *Finger v. Bulgaria*, p 94.

- kaebuse esitaja käitumine menetluses;
- menetlusega seotud võimude käitumine;
- süüdistatava jaoks kaalul olevad õigushüved.

Kuna arvestama peab asja keerukust ja vajalikke menetlustoiminguid ning kahtlustatava osa aja kulgemises, siis ei ole mõistliku menetlusaja möödumisel tegu muu menetlusliku takistuse kui sellega, et riik ei täida oma menetluskohustust (ka ressursipuudusest tulenevalt). Mõistliku menetlusaja tõttu menetluse lõpetamisel võivad kahjustada saada nii avalik huvi kui ka kannatanu õigused ja huvid. Mõistliku menetlusaja kontekstis on U. Lõhmus samuti esitanud seisukoha, et menetluse lõpetamisel kohtueelses menetluses on Riigiprokuratuuril avar otsustusulatus ja seepärast ka võimalus uurimise ebatõhusust varjata kriminaalmenetluse lõpetamisega, mistõttu saab kahju avalik huvi kuritegu avastada ja süüdlane süüdi mõista.⁵⁹ Välistatud ei ole sellises olukorras ka kannatanu huvide kahjustamine riigi kohustuste rikkumise tõttu.

Kannatanu saab § 205² alusel kriminaalmenetluse lõpetamise määruse vaidlustada teoreetiliselt küll süüdistuskohustusmenetluse korras, kuid menetluse taasavamine on võimalik üksnes siis, kui selgub, et mõistlik menetlusaeg siiski ei ole veel läbi.⁶⁰ Käesoleva töö autor ei nõustu seisukohaga, et taasavamine on võimalik siis, kui mõistlik menetlusaeg ei ole veel läbi. Menetluse lõpetamise puhul mõistliku menetlusaja möödumise tõttu on tegu prognoosotsusega, mis tähendab seda, et mõistlik menetlusaeg ei olegi veel saabunud, kuid prokuratuuri hinnangul võib see lähitulevikus saabuda. Võib nõustuda, et selline vaidlustusvõimalus on ainult teoreetiline. Prokuratuur on sellises olukorras menetluse lõpetanud oma prognoosotsuse alusel põhjusega, et tulevikus saabub mõistliku menetlusaja lõppemine. Menetluse uus avamine ei tooks kaasa teistsugust tagajärge, kui kriminaalmenetluse uuesti lõpetamine. Menetlust ei lõpetataks vaid juhul, kui mõistliku menetlusaja prognoosotsuse aluseks olevad asjaolud on vahepeal muutunud. Siiski on sellist muutunud asjaoludega olukorda keeruline ette kujutada. Olukorras, kus asjaolud on jäänud samaks, on kriminaalmenetluse läbiviimise tõenäosus veelgi väiksem, kuna selleks peaks toimuma prokuratuuripoolne (kohtupoolne) prognoosotsuse oluline ümberhindamine.

---

⁵⁹ U.Lõhmus. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn. Juura 2014, lk 260.

⁶⁰ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 505, p 5.

1.3.4 Süüteo aegumine

Olukorras, kus riik kuritegu efektiivselt ei menetle, võib menetluses olev süütegu aeguda ning tegelikult teo toimepannud isik jääb süüdi mõistmata. KarS § 81 lg 1 sätestab, et kuriteo aegumistähtaeg kulgeb alates kuriteo lõpuleviimisest kuni selle kohta tehtud kohtuotsuse jõustumiseni. Süüteo aegumisel peab arvestama ka aegumisele kohalduvaid katkemise ning peatumise sätteid. Riigi tegevuse tõttu kuriteo aegumisele viitas hiljuti ka ajakirjandus.⁶¹

Aegumise sätete järgi on võimalik, et riigi tegevusetuse tulemusena kuritegu aegub. Selline juhus on võimalik olukorras, kui uurimisasutus kuritegu ei menetle ning kuritegu aegub juba kohtueelses menetluses. Võimalik on ka juhus, mille puhul kuritegu aegub kohtumenetluses- see tähendab, et kuritegu on kohtu menetluses pikka aega, kuna kuriteo aegumine võib katkeda kohtumenetluses KarS § 81 lg 1 p-des 2-5 esitatud asjaoludel.

Süüteo aegumist on võimalik prokuröriil vältida süüdistusakti kohtusse esitamisega, kuna aegumise kulgemine algab KarS § 81 lg 5 p 2 kohaselt uuesti süüdistatava kohtu alla andmisest. Kuriteo aegumist on võimalik katkestada ka vara arestimisega, kuna vastavalt KarS § 81 lg 5 p-le 1 katkeb kuriteo aegumine kahtlustatava vara arestimisega. Juhul, kui kuritegu on aegunud, siis tuleb kriminaalmenetlus lõpetada KrMS § 199 lg p 2 alusel. Kuriteo aegumine kahjustab üldist avalikku huvi, kuid raskemate süütegude puhul tuleks arvestada ka kannatanu huvidega. Küsimusega, kas kannatanu õigusi on võimalik kahjustada kriminaalmenetluse ebatõhusa läbiviimisega, tegeleb muuhulgas käesoleva magistritöö kolmas peatükk.

---

⁶¹ A.M. Nergi. Ärileht. Viis aastat kestnud kurikuulsate kinnisvaraärikate uurimine lõppes prokuratuuri fiaskoga. 11. märts 2015. Kättesaadav arvutivõrgust: <http://arileht.delfi.ee/news/uudised/viis-aastat-kestnud-kurikuulsate-kinnisvaraarivate-uurimine-loppes-prokuratuuri-fiaskoga?id=70982717>

2. Kannatanudirektiiv vs siseriiklik õigus

Kannatanu õigustele on rohkelt tähelepanu pööratud ka viimase aja Euroopa Liidu õiguses. Euroopa Liidu õiguses sätestatud kannatanu õiguseid on oluline analüüsida põhjusel, et EL-i õigus on Eesti õigussüsteemi osa ning siseriikliku õiguse suhtes ülimuslik. Ülimumslikkus tähendab, et Euroopa Liidu õigusega vastuolus olev siseriiklik õigus tuleb konkreetses vaidluses kohaldamata jätta.⁶²

25. oktoobril 2012 võeti vastu direktiiv 2012/29/EL,⁶³ millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK (edaspidi kannatanudirektiiv). Kannatanudirektiivi peavad liikmesriigid üle võtma 16. novembriks 2015.

Kannatanudirektiivis on olulisel kohal kannatanule mõeldud individuaalsed kaitsemeetmed ja need on jaotatud alljärgnevasse kategooriasse:

- meetmed, mis puudutavad ohvristaatuse tunnustamist ja austavat kohtlemist nii õiguskaitseasutustes kui ühiskonnas laiemalt;
- meetmed, mis kaitsevad hirmutamise, kättemaksu ja teisese ohvrustumise eest nii süüdistatava või kahtlustatava poolt kui ka kriminaalmenetluse ajal üldiselt;
- vahetult kuriteo järel pakutavad tugiteenused, pikemaajaline meditsiiniline ja psühholoogiline abi ning menetluse kestel osutatav praktiline abi, mis aitaks ohvril protsessist aru saada ja selles osaleda ning seeläbi vähendada kaasnevat stressi;
- meetmed, mis parandavad ohvrite ligipääsu õiglasele kohtumõistmisele kõige laiemas tähenduses;
- kompensatsiooni ja õiguste taastamise meetmed ehk riigi või kurjategija poolt makstavad hüvitised.⁶⁴

Seega on kannatanute õiguste vallas antud liikmesriikidele vastav juhend kannatanute õiguste kaitsmiseks, mis iseloomustab kannatanute õiguste olulist arengut. Eelkõige puudutab direktiiv

---

⁶² EKo 15.07.1964, 6/64, *Costa v ENEL*.

⁶³ Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. ELT L 315/57, 14.11.2012, lk 1-17.

⁶⁴ Euroopa kontitutsioonilise õiguse keskuse ning Londoni Ülikooli kõrgema õigusteaduse instituudi poolt välja antud direktiivi 2012/29/EL uudiskiri. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.victimprotection.eu/images/newsletter/newsletter-ee.pdf>

kannatanule kättesaadavat infot, teenuseid ning osalemist kriminaalmenetluses. Järgnevalt uuritakse Eestis kehtivate kannatanute õiguste vastavust direktiivile võrdleval meetodil ning vajadusel teeb autor ettepanekuid täiendavate muudatuste tegemiseks.

2.1 Kannatanu mõiste

KrMS § 37 lg järgi on kannatanu füüsiline või juriidiline isik, kellele on kuriteoga või süüvõimetu isiku poolt õigusvastase teoga vahetult tekitatud füüsilist, varalist või moraalselt kahju. Kohtupraktika järgi saab kannatanu menetlusseisundist rääkida ka olukorras, kus isikul ei teki kuriteo toimepanija vastu üldse tsiviilõiguslikku nõudeõigust.⁶⁵ Seega tuleks KrMS-s sisalduvat kahju mõistet käsitleda laiendavalt ning see hõlmab ka isiku õigushüvede kahjustamist ja ründamist üldiselt.⁶⁶

Eestis on kannatanu kriminaalmenetlusse kaasatud menetlusosalisena (KrMS § 16 lg 2) ja kohtumenetluse poolena (KrMS § 17 lg 1). Kannatanu on kohustatud alluma nii uurimisasutuse, prokuratuuri kui ka kohtu korraldustele (KrMS § 38 lg 2 p 2).

Kannatanut võib käsitleda ka kui võimalikku tõendiallikat⁶⁷ või kõrvalsüüdistajat. Kõrvalsüüdistaja roll on kahtlustataval süüdistatava süüküsimuse lahendamisel, kuid kannatanu selline pädevus on vaadeldav pigem avaliku huvi teostamisena, tagamaks täiendavat kontrolli prokuratuuri tegevuse seaduslikkuse üle.⁶⁸ Võib nõustuda, et pigem on tegu avaliku huvi järgimisele suunatud rolliga, kuid olukorras, kus kannatanu õigused saavad eriliselt kahjustada, võib kõrvalsüüdistaja rolli näha ka kannatanu enda huvide kaitse mehhanismina.

Menetluslikult saab isik kannatanuks menetleja (kohtueelses menetluses uurimisasutuse või prokuratuuri, kohtumenetluses kriminaalasja arutava kohtu) otsustuse tulemusena.⁶⁹ Seda sõltumata sellest, kas isik ise end kannatanuks peab: isiku arvamus, et talle on kuriteoga kahju tekitatud, ei ole kannatanu menetlusseisundi tekkimise alus.⁷⁰ Samuti ei takista see, et isik eitab endal kahju tekkimist, võimalust käsitada teda kannatanuna.⁷¹

---

⁶⁵ RKKKo 3-1-1-97-10, p 15.

⁶⁶ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 141, p 2.1.

⁶⁷ E. Kergandberg. M. Sillaots, lk 178.

⁶⁸ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 140, p 1.1.2.

⁶⁹ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 143, p 3.

⁷⁰ RKKKo 3-1-1-97-10, p 26.

⁷¹ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 143, p 3.

Menetleja otsus isiku kaasamiseks kannatanuna vormistatakse kas uurimistoimingul osalemise kutsel või uurimistoimingu protokollis sissejuhatuses.⁷² Kehtivas kriminaalõiguses ei nõuta kannatanuks tunnistamise kohta eraldi määruse koostamist ja KrMS annab igale isikule, kes menetletava kuriteo asjaolusid ja kvalifikatsiooni arvestades vastab KrMS § 37 lg-s 1 sätestatud kannatanu tunnustele, subjektiivse õiguse osaleda kriminaalmenetluses kannatanuna ja kasutada KrMS-s ette nähtud kannatanu õigusi.⁷³ Samuti on uurimisasutusel kohustus kaasata kõik isikud, kes vastavad kannatanu legaaldefiniitsioonile.⁷⁴

J. Sarv märgib, et kannatanul peab olema õigus vaidlustada uurimisasutuse või prokuratuuri seisukohta, et ta ei vasta menetletavas kriminaalasjas kannatanu mõistele.⁷⁵ Ka kohtupraktikas on asutud seisukohale, et selline vaidlustusvõimalus peaks toimuma KrMS §-des 207 - 208 ettenähtud süüdistuskohustusmenetluses.⁷⁶

Siiski peaks selline kaebuvõimalus nähtuma konkreetselt menetlusseadusest. Süüdistuskohustusmenetlus on suunatud kriminaalmenetluse algatamise või lõpetamise vaidlustamiseks ning KrMS §-de 207 ning 208 grammatiline tõlgendamine ei saa viia kaebeõiguse laiendamise järelduseni. Pigem tuleks sellise kaebeõiguse olemasolu tuletada otse põhiseaduse §-st 15. Juhul, kui tuletada süüdistuskohustusmenetlusest täiendavaid kannatanu kaebeõiguseid, siis muutuks §-de 207 ning 208 grammatiline tähendus tühiseks.

Võib esitada ka küsimuse, kas kannatanu võiks vaidlustada ka enda kaasamist kriminaalmenetlusesse, kui ta ei soovi oma menetluslikke õigusi kasutada? Olukorras, kus kannatanu võib teada tõendamiseseme asjaolusid, ei tundu see praktiliselt määrava tähtsusega, kuna sellisel juhul kaasataks isik menetlusesse kui tunnistaja, kui tema osalemine aitaks tõendusteavet saada. Tunnistaja peab sarnaselt kannatanule alluma menetlustoimingutele (KrMS § 66 lg 3).

Direktiivi artikkel 1 p a järgi on kuriteoohver füüsiline isik, kes on kannatanud kahju, sealhulgas füüsilist, vaimset või emotsionaalset kahju, või kandnud varalist kahju, mille on otseselt põhjustanud kuritegu. Seega vähendab ohvri mõiste oluliselt direktiivi rakendusala, kuna direktiiv kohaldub vaid füüsilistele isikutele. Seevastu siseriiklikus õiguses võib kannatanu olla ka juriidiline isik.

---

⁷² E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 143, p 3.1.

⁷³ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 143, p 3.3.

⁷⁴ RKKKo 3-1-1-97-10, p 26.

⁷⁵ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 143, p 3.3.

⁷⁶ RKKKo 3-1-1-97-10, p 27.

Kuriteoohvriks on direktiivi mõttes ka sellise isiku pereliige, kelle surma kuritegu otseselt põhjustas ja kes on selle isiku surma tagajärjel kahju kannatanud. Pereliikmeks on kuriteoohvri abikaasa; isik, kes elab koos ohvriga püsivalt ja pidevalt ühises majapidamises, olles temaga kindlas ja lähedases suhtes (sh ka samasoolised isikud); ohvri lähisugulased, õed-vennad ja ülalpeetavad. Lähedane suhe tähendab, et isikute vahel on tihedad emotsionaalsed sidemed ning kahe inimese vahel on majanduslik sõltuvussuhe.⁷⁷

Kriminaalmenetluse seadustikus ei ole sätestatud lähedase isiku mõistet, kes võiks olla kriminaalasjas kannatanu. Direktiivi ülevõtmisel tuleks kindlasti kaaluda lähedase isiku mõiste sisseviimist seadusesse – kasvõi direktiivi eeskujul, mis tagaks õiguskindlust isikule, kes võib olla kannatanu direktiivi tähenduses ja ka kannatanu kriminaalmenetluses.

KrMS sätestab kannatanuna isiku, kellele on süüteoga tekitatud vahetut kahju, kuid see ei tähenda, et kannatanuks tuleks pidada vaid kahjustatud õigushüve vahetut kandjat.⁷⁸ Riigikohus on kannatanuna kriminaalmenetlusesse kaasatavaks isikuks pidanud ka surnud isiku lähedast ning varastavastases kuriteos kannatanud isiku pärijaid.⁷⁹

See tähendab, et kuriteoohvri lähedast tuleks pidada ka menetlusosaliseks ning talle peaksid laienema kõik kriminaalmenetluses oleva kannatanu õigused. Kannatanu mõiste täpsustamisega oleks saavutatav siseriikliku õigusaktide vastavus kannatanudirektiiviga. Siinkohal tuleb mainida EIK seisukohta, et ohvri sugulaste kaasamine eluvastaste süütegude menetlusesse on riikide EIÕK artikkel 2-st tulenevate protseduuriliste kohustuste üldine nõue.⁸⁰

Direktiivi järgi on liikmesriikidel õigus kehtestada menetlusi, et:

- iga juhtumi konkreetseid asjaolusid arvestades piirata nende pereliikmete arvu, kes võivad direktiiviga sätestatud õigustele tugineda;
- pereliikmete puhul määrata kindlaks, millistel pereliikmetel on direktiiviga sätestatud õiguste teostamisel eesõigus.⁸¹

Seadusega võiks reguleerida pereliikmete arvu piiramise menetlust ning eesõiguse andmise

---

⁷⁷ Direktiivi seletuskiri.

⁷⁸ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 143, p 2.2.3.

⁷⁹ RKKKo 3-1-1-97-10, p 20; RKKKo 3-1-1-87-09.

⁸⁰ EIKo 4.05.2001, 30054/96 *Kelly and Others v. UK*.

⁸¹ Direktiivi art 2 p 2.

võimalust näiteks prokuratuuri või uurimisasutuse määrusega. Eelnevas peatükis viidatud kommentaarides märgiti, et kannatanu menetlusse kaasamise kohta ei tehta kehtiva KrMS-i alusel määrust. Käesoleva töö autor leiab, et seaduses võiks sätestada lähedase isiku õiguse nõudmaks prokuratuurilt kannatanu kaasamise määruse tegemist. Sellisel juhul oleks samas määrukses võimalik piirata ning põhjendada menetluses osalevate isikute arvu. Samuti ei tekitaks see lisakoormust uurimisasutustele olukorras, kus kannatanu osalemise osas vaidlus puudub. Ohvri lähedasele võiks tagada ka kaebevõimaluse, kui isikut pole määrukses kannatanuna märgitud või talle on keeldutud kannatanu staatuse andmisest ning tal on tulenevalt lähedussuhtest õigustatud huvi osalemaks menetluses kannatanuna.

2.2 Kannatanu õigused KrMS-s vs kannatanu direktiiv

KrMS sisalduvad kannatanu õigused loeteluna § 38 lg-s 1. Kuigi kannatanu õigusi sisaldavad ning täpsustavad ka muud KrMS-i paragrahvid, siis ei ole tegu pelgalt informatiivse loeteluga, sest olukorras, kus täpsustav paragrahv puudub, siis on § 38 lg 1 loetelus nimetatu käsitatav kannatanu õiguse vahetu alusena.⁸² KrMS § 38 lg-s 1 sisalduvad järgnevad kannatanu õigused:

- vaidlustada kriminaalmenetluse alustamata jätmine või lõpetamine kriminaalmenetluse seadustiku §-des 207 ja 208 sätestatud korras;
- esitada uurimisasutuse või prokuratuuri kaudu tsiviilhagi hiljemalt kriminaalmenetluse seadustiku § 225 lõikes 1 sätestatud tähtajaks;
- anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest kriminaalmenetluse seadustiku §-des 71–73 sätestatud alustel;
- esitada tõendeid;
- esitada taotlusi ja kaebusi;
- tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning teha menetlustoimingu tingimuste, käigu ja tulemuste ning protokolliga kohta avaldusi, mis protokollitakse;
- tutvuda kriminaaltoimiku materjalidega kriminaalmenetluse seadustiku §-s 224 sätestatud korras;
- võtta osa kohtulikust arutamisest.

---

⁸² E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 148, p 1.

Esimesed kaks õigust on n-õ puhtad kannatanu õigused, mis on kannatanul võrreldes näiteks kolmanda isikuga. Ülejäänud KrMS-s sisalduvad õigused ei ole vaid kannatanu staatuses isikul ning kuuluvad ka kolmandale isikule, kes on kriminaalmenetluse kaasatud. Seega võib väita, et ainukesed kannatanu õigused, mis tulenevad tema eristaatusest on õigus tsiviilhagile (õigus kuriteoga tekitatud olukorra taastamisele tsiviilõiguslike vahenditega) ning õigus süüdistuskohustusmenetlusele (õigus esitada kaebus kriminaalasja alustamata jätmise ning lõpetamise peale). Need õigused kätkevad ka praktikas kõige suuremat probleemide ringi. Järgnevalt käsitletakse KrMS § 38 lg-s 1 loetletud õigusi ning nende kooskõla direktiiviga 2012/29/EL.

2.2.1 Kuriteoohvri õigus menetlusest loobumise otsuse läbivaatamisele

Kannatanu õigus vaidlustada kriminaalmenetluse algatamata jätmise või lõpetamine on sisuliselt populaarkaebus ehk selline kaebus täidab avalikes huvides kohtu kontrolli mehhanismi. Selle kaebeõiguse tagamisel tuleb arvestada ka seda, et Riigikohus on kannatanu huvide kontekstis leidnud, et menetleja peab määrama kannatanule kas tema taotlusel või omal initsiatiivil esindaja riigi kulul, kui ta leiab, et vastasel korral võivad kannatanu olulised huvid maksejõuetuse tõttu jääda kaitseta.⁸³ Lisaks seaduses sätestatule võib kannatanu kohtupraktika kohaselt vaidlustada ringkonnakohtus ka prokuröri määruse, millega on kriminaalmenetlus lõpetatud otstarbekuse kaalutlustel.⁸⁴ Siiski ei saa kaevata näiteks maakohtu määruse peale, millega lõpetatakse kriminaalmenetlus otstarbekuse kaalutlustel.⁸⁵

Direktiivi artikkel 11 p 1 sätestab liimesriikidele kohustuse, et vastavalt kuriteoohvrite rollile asjaomases kriminaalõigussüsteemis on kuriteoohvril õigus menetlusest loobumise otsuse läbivaatamisele. Loobumisotsuse alla kuulub nii kriminaalmenetluse alustamata jätmise kui ka lõpetamise otsus, kuna mõlemal juhul loobub menetleja kriminaalmenetluse läbiviimisest. Selles osas on siseriiklik õigus direktiivile vastav.

---

⁸³ RKKKo 3-1-1-134-04, p 8.

⁸⁴ RKKKo 3-1-1-47-09, p-d 17-18.

⁸⁵ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 148-149, p 1.1; RKKKo 3-1-1-47-09, p 16.

2.2.2 Õigus kurjategijalt hüvitise saamise otsusele kriminaalmenetluse käigus

Direktiivi art 16 pealkiri „Õigus kurjategijalt hüvitise saamise otsusele kriminaalmenetluse käigus“ viitab otsesele kannatanu õigusele saamaks hüvitise otsuse kriminaalmenetluses, kuid artikli sisu lugedes peab tunnistama, et sellise õiguse puhul on liikmesriigil suur otsustusvabadus. Liikmesriigid peavad tagama, et kriminaalmenetluse käigus on kuriteohvritel õigus saada mõistliku aja jooksul otsus kurjategijalt hüvitise saamise kohta, kuid kui liikmesriigi õiguses on sätestatud, et hüvitamise otsus tehakse muude kohtumenetluste käigus, siis puudub kohustus võimaldada tsiviilhagi esitamist kriminaalmenetluses.

Ka Eesti õigus võimaldab kannatanul esitada kriminaalmenetluse raames süüdistatava ja/või tsiviilkostja ning võimalik, et ka kolmanda isiku vastu teatud tsiviilõiguslikke nõudeid. Esiteks muudab selline võimalus kuriteo negatiivsete tagajärgede kõrvaldamise ja heastamise kannatanu jaoks lihtsamaks. Teiseks on kohtusüsteemi kui terviku tõhususe seisukohalt otstarbekas, kui lisaks süüdistatava teole karistusõigusliku hinnangu andmisele lahendatakse kriminaalmenetluses ka sama teo alusel tekkinud kannatanu tsiviilnõue. Kolmandaks tugevdab see, kui koos karistuse mõistmisega määratakse kindlaks ka teo tsiviilõiguslikud järelmid, kohtuotsuse üldpreventiivset mõju.⁸⁶

Seega võib öelda, et KrMS tagab kannatanu õigust hüvitisele oluliselt rohkem, kui riik direktiiviga kohustatud oleks. Kannatanu saab tugineda kõikidele kriminaalmenetluses tõendatud asjaoludele ning osaleda kriminaalmenetluses kohtumenetluse poolena oma tsiviilõiguste kindlaksmääramisel.

2.2.3 Õigus anda ütlusi või keelduda ütluste andmisest ja õigus esitada tõendeid

Kannatanu ütluste andmise õigusele vastab menetleja kohustus üldjuhul kannatanu üle kuulata. Kannatanu õigus anda ütlusi laieneb lisaks KrMS §-s 62 nimetatud tõendamiseseme asjaoludele ka sellistele asjaoludele, millel kahtlustatava või süüdistatava teole karistusõigusliku hinnangu andmise seisukohalt tähtsust ei ole, kuid mis kuuluvad tsiviilhagi alusfaktide hulka. Kannatanu tuleb §-s 62 loetletud tõendamiseseme asjaolude osas üle kuulata ka olukorras, kus juba kogutud tõendid on menetleja hinnangul isiku süüküsimuse otsustamiseks piisavad ja kannatanu ütlused menetleja arvates kriminaalasja õigeks lahendamiseks vajalikud pole.⁸⁷

⁸⁶ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 149, p 1.2.

⁸⁷ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 152, p 1.3.1.

Arvestades kannatanu õigust tsiviilhagile kriminaalmenetluse raames ning selle menetlusökonomilist eesmärki, siis tuleks anda kannatanule võimalus tsiviilõiguslike asjaolude kohta ütluste andmiseks. Sellele vaatamata ei peaks uurimisasutus või prokuratuur kohustuslikus korras läbi viima eesmärgipärast menetlustoimingut olukorras, kus kannatanu pole huvitatud tsiviilhagi esitamisest, kuid kannatanule tuleks vähemalt pakkuda võimalust selliste asjaolude kohta ütluste andmiseks.

Direktiivi art 10 p-st 1 tuleneb samuti ütluste andmise ning tõendite esitamise tagamise nõue, kuna liikmesriigid peavad tagama, et kuriteohver võib kriminaalmenetluse käigus anda ütlusi ja esitada tõendeid. Kuna direktiiv ei sätesta otsest õigust tsiviilhagi esitamisele kriminaalmenetluses, siis tuleb märkida, et direktiivis esinev ütluste andmise õigus ei hõlma endas tsiviilõiguslike asjaolude kohta ülekuulamise nõuet. Siiski tuleb KrMS-s sisalduva tsiviilhagi esitamise võimaluse kaitseks meie õigussüsteemis seda tagada, kuna vaid selliselt saab võimaldada tsiviilhagi menetlusökonomset lahendamist samas menetluses.

Kannatanudirektiivile eelnenud raamotsuse kohta on Euroopa Kohus öelnud, et raamotsuse sätted nõuavad igal juhul, et kannatanu saaks kriminaalmenetluses ütlusi anda ja et neid ütlusi oleks võimalik ka tõendina arvestada.⁸⁸ Tõendite arvestamine on tagatud KrMS 62 lg-s 2, mille järgi hindab kohus tõendeid kogumis ning oma siseveendumuse kohaselt. Kokkuvõtvalt võib öelda, et KrMS on ütluste andmise osas direktiivi suhtes veelgi kannatanu õigusi tagavam, kuna tagatud on ka ütluste andmise võimalus tsiviilõiguslike asjaolude kohta.

Õigus esitada tõendeid seondub kannatanule kui menetlusosalisele ja kohtumenetluse poolele antud võimalusega taotleda kriminaalmenetluses aktiivselt teatud tulemuseni jõudmist. Lisaks tsiviilhagi asjaolusid kinnitavatele tõenditele on kannatanul õigus esitada ka tõendeid, mis puudutavad üksnes süüküsimuse lahendamist.⁸⁹

Võib nentida, et selline õigus ei tulene kannatanu eristaatusest. Seda põhjusel, et tõendeid saab tegelikult iga isik esitada. Prokuratuur peaks olema huvitatud kõikvõimalike tõendite kasutuselevõtust. Kannatanu ainuke erinevus kriminaalmenetluse välistest isikutest on võimalus, et ta saab esitada kaebuse ka tõendite vastuvõtmisest keeldumise peale ning kannatanu saab tõendeid esitada ka kohtumenetluses.

---

⁸⁸ EKO 09.10.2008, C-404/07, *György Katz v István Roland Sós*, p 47.

⁸⁹ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 153, p 1.4.

Direktiivi artiklis 10 on samuti tagatud kannatanu õigus tõendite esitamiseks. Direktiiv ei sea tõendite esitamiseks täiendavaid tingimusi. Sealjuures lubab direktiiv määrata siseriiklikult kindlaks korra, mille kohaselt ohvrid võivad kriminaalmenetluse ajal ütlusi anda ja tõendeid esitada. Seega on tõendite esitamise õiguse regulatsioon direktiiviga kooskõlas.

2.2.4 Õigus esitada taotlusi ja kaebusi

Õigus esitada taotlusi võimaldab kannatanul kui menetlusosalisel ja kohtumenetluse poolel sekkuda oma huvide kaitseks kriminaalmenetluse käiku, taotledes menetlejalt aktiivselt mingi menetlusotsuse või muu menetlustoimingu tegemist. Kannatanu õigusele esitada taotlusi vastab menetleja kohustus kannatanu taotlus läbi vaadata. Õigus esitada kaebusi võimaldab kannatanul vaidlustada seaduses sätestatud korras kannatanu hinnangul ebaseaduslikke menetleja menetlusotsusi või -toiminguid.⁹⁰

Kannatanudirektiivis ei ole sellist kannatanuõigust sätestatud. Direktiivi artikkel 11 alusel on kannatanul õigus süüdistuskohustusmenetlusele ehk kannatanul on õigus menetlusest loobumise otsuse läbivaatamisele, kuid iseseisvate menetlusotsuste ning toimingute vaidlustamise võimalust pole ette nähtud. Ka selles osas on siseriiklik õigus tõhusama kaitsega kannatanute õiguste ja huvide seisukohast. Direktiivi standardid ei paku piisavat kaitset reageerimaks menetluse käigus tehtavatele ebaseaduslikele otsustele ning uurimise lõpptulemuse vaidlustamisel ei tarvitse ühe menetlustoimingu ebaseaduslikkus olla asjaoluks, mis kuuluks hilisema vaidluseseme hulka.

2.2.5 Õigus informatsioonile

Selline teavitatusõigus teenib eesmärki tagada kannatanu kui menetlusosalise ja kohtumenetluse poole teavitatus kriminaalmenetluse asjaoludest ja kogutud tõendusteabest, võimaldamaks kannatanul kujundada oma menetluslik positsioon ja seda kaitsta. Väga olulist rolli mängib kriminaalasja materjalidega tutvumise võimalus ka tsiviilhagi formuleerimisel, sest sageli tugineb tsiviilhagi olulisel määral just kohtueelses menetluses kogutud tõendusteabele.⁹¹

Direktiivi art 6 p 2 b sätestab, et liikmesriigid peavad tagama, et kuriteoohvreid teavitatakse tarbetu viivitusega nende õigusest saada kuriteo kohta esitatud kaebuse tagajärjel algatatud

---

⁹⁰ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 154, p 1.5.

⁹¹ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 155, p 1.7.

kriminaalmenetluse kohta teavet, mis võimaldab kuriteohvri olla kursis kriminaalmenetluse käiguga, välja arvatud erandjuhtudel, kus selline teavitamine võib kohtuasja nõuetekohast käsitlemist negatiivselt mõjutada. KrMS ei sisalda otseselt sellist õigust. Teatud teabe saamine on võimalik läbi toimikuga tutvumise, kuid see ei taga infot kriminaalasja menetlemise või menetlusfaaside kohta.

Sellise teabe alla võiks kuuluda ka kannatanu õigus saada teavet kriminaalasja mittemenetlemise kohta, kuna see tagab kannatanule võimaluse olla kursis kriminaalmenetluse käiguga. Direktiivi ülevõtmisel võiks menetlusseadusesse viia sätte, mis võimaldaks kannatanul saada teavet, et kriminaalasja ei menetleta. Praegu sellist sätet KrMS-st ei leia ning uurimisasutusel on võimalik ressursipuuduse olukorras jätta isik teavitamata või esitada väide, et kriminaalasi on menetluses, kuigi ka uurimisasutus on teadlik, et lähiajal menetlustoiminguid ei tehta või süüdistust ei esitata. Selline riigipoolne ausus võimaldaks kannatanul kaaluda muid võimalusi oma õiguste kaitseks (eeskätt tsiviilkohtusse pöördumist). See on oluline põhjusel, et kannatanu tsiviilhagi esitamine kriminaalmenetluses on võrreldes tavalise hagi esitamisega oluliselt lihtsustatud ning iga kannatanu on huvitatud oma tsiviilõigusliku nõude esitamisest kriminaalmenetluse raames. Arvestades näiteks ka sellise hagi nõutava varalise kahjunõude riigilõivuvabastust (KrMS § 38 lg 3).

Küsitav on kannatanu võimalus kasutamaks kriminaalmenetluses kogutud tõendeid enda tsiviilhagis esitatud asjaolude tõendamiseks. Kannatanu õiguseks on tutvuda menetlustoimingu protokolliga ning kriminaaltoimiku materjalidega, mitte kasutada neid materjale enda kasuks. KrMS § 214 lg 1 sätestab, et kohtueelse menetluse andmeid võib avaldada üksnes prokuratuuri loal ja tema määratud ulatuses ning sama paragrahvi lõikes 2 sätestatud tingimustel. Siiski kohaldub nimetatud paragrahv ajalises perspektiivis vaid kohtueelse menetluse kestmise ajal ning muud andmete väljanõudmise küsimused lahendatakse pärast toimiku arhiveerimist AvTS, IKS ja ArhS alusel.⁹² AvTS § 35 lg 1 p 1 järgi on tegu asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabega, kuid AvTS § 38 lg 3 järgi on asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabeks tunnistatud teabele juurdepääsuõigus riigi ametnikul oma ametiülesannete täitmiseks, mistõttu saab kohtunik välja nõuda sellise tõendusmaterjali, mis on asja lahendamiseks oluline. Seega on kannatanul võimalik kriminaalmenetluse lõpetamisel kasutada juba kogutud tõendeid enda kasuks tsiviilkohtumenetluses. Siiski ei ole selline võimalus selgelt nähtav KrMS-st endast, mistõttu võiks

---

⁹² E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 523, p 4.1.

mõelda ka sellise võimaluse sätestamisele kannatanu õiguste komplekti.

Tõendamisel tekivad probleemid olukorras, kus kohtueelne menetlus kestab, prokuratuuri hinnangul ei viida süüasja lähiajal kohtumenetlusele ning kannatanu soovib esitada tsiviilhagi. Sellises olukorras võib prokuratuur keelduda kriminaaltoimikus olevate tõendite väljaandmisest KrMS § 214 lg 1 alusel. Prokuratuuril ei ole tõendite väljastamise kohustust. Kannatanu huvide valguses tuleks sätestada prokuratuuri kohustus väljastada kannatanule tõendid tsiviilkohtusse esitamiseks. Tõendite kättesaadavuse piiramise eesmärk on luua tingimused kuriteo efektiivseks menetlemiseks, tagada süütuse presumptsioonist kinnipidamine, informeerida põhjendatud ulatuses avalikkust ning levitada preventiivseid sõnumeid.⁹³ Kui tõendid ei satu kolmandate isikute kätte, siis ei ole tõendite kättesaadavuse piiramine põhjendatud. Riski, et tõendid võivad sattuda kolmandate isikute kätte, võib maandada tõendite esitamisega otse tsiviilkohtule. Kannatanu peaks sellises olukorras teadma vähemalt tõendi olemasolust – vastasel korral ei ole võimalik hagi näidata, millise tõendiga millist asjaolu tõendatakse.

Sellise võimaluse sätestamise üle võiks diskuteerida kuritegude puhul, mis võivad prioriteetide seadmise tulemusel jääda uurimisasutuste töös tagaplaanile. Vaatamata karistusõiguse ja tsiviilõiguse erisustele, saaks olukord õiglase lahenduse, kui süüteos kannatanul on huvi vaid saadud kahju hüvitamisele. Sealjuures oleks menetlus väiksemate kannatustega ka kahtlustatavale. Samuti ei pea riigiaparaat enam sellisesse menetlusele kriminaalõiguslikku ressursi kulutama. Kõik see eeldab uurimisasutuse või prokuratuuripoolset ausust, et neil puudub ressurss menetluse läbiviimiseks. Eriti oluline on see olukorras, kus isik on tsiviilhagi juba prokuratuurile esitanud.

Prokuratuurile esitatava hagi aegumise peatamise saavutamiseks peab teada olema kahtlustatava isik.⁹⁴ Probleemaatiline on seetõttu ka olukord, kus kahtlustatava isik ei ole teada uurimisasutuste ebaefektiivse tegevuse tõttu. Sellises olukorras peaks isik, lootuses, et uurimisasutused suudavad isiku tuvastada, esitama hagi aegumise vältimiseks tsiviilkohtusse, kuna sellisel juhul aegumine peatub. Siiski tuleb tunnistada, et selline hagi ei saavuta olukorras oma üldist eesmärki, sest kui hagi vastaspool ei ole teada, siis peaks tsiviilkohus selle jätmata teatud aja jooksul läbi vaatamata TsMS § 423 lg 1 p 7 alusel ning põhjusel, et hageja esitatud andmed kostja kohta ei võimalda isiku tuvastamist ja isiku tuvastamine ei õnnestu ka kohtul mõistliku tähtaja jooksul. Seetõttu oleks sellise hagi esitamine kannatanu jaoks vaid osaline „ajavõit”.

---

⁹³ E. Kergandberg, P. Pikamäe, lk 522.

⁹⁴ RKKKo 3-1-1-106-12.

2.2.6 Õigus võtta osa kohtulikust arutamisest

See õigus on kannatanu kui kohtumenetluse poole üks keskseid õigusi, mille esmane eesmärk on anda kannatanule tõhus võimalus kaitsta oma seisukohti menetluse lõpptulemuse osas. Osas, milles kriminaalasja kohtuliku arutamisel käsitletakse küsimusi, mis võivad mõjutada kannatanu subjektiivsete õiguste kohta tehtavaid otsustusi (eeskätt tsiviilhagi rahuldamist ja selle ulatust), on kannatanu õigus kohtulikust arutamisest osa võtta kaitstud PS § 24 lg-ga 2. Seda põhiõigust võib riivata KrMS § 236 lg 2, mille kohaselt ei takista lühimenetluses kannatanu kohtuistungile ilmumata jätmine muu hulgas ka tsiviilhagi läbivaatamist. Põhiseaduskonformsel tõlgendamisel asutakse kriminaalmenetluse seadustiku kommenteeritud väljaandes seisukohale, et kannatanu kohtuistungile ilmumata jäämine ei takista tsiviilhagi läbivaatamist üksnes juhul, kui süüdistatav või tsiviilkostja on tsiviilhagi täies ulatuses õigeks võtnud (TsMS § 440), esineb mingi muu erandlik asjaolu, mis välistab võimaluse, et kannatanu puudumine kohtuistungilt kahjustab tsiviilhagis esitatud nõude ausat ja õiglast menetlemist, või kui kannatanu jääb kohtuistungile ilmumata mõjuva põhjuseta. Olukorras, kus kriminaalasja kohtuliku arutamise tulemina ei otsustata kannatanu subjektiivsete õiguste üle, st eeskätt süüdistatava süüküsimust ja karistuse mõistmist puudutavas osas, tuleneb kannatanu õigust kohtulikust arutamisest osa võtta KrMS-st ega ole põhiseaduslikult tagatud.⁹⁵

Kannatanudirektiivi art 1 p-st 1, mis sätestab direktiivi eesmärgid, tuleneb samuti kannatanu õigus osaleda menetluses. Nimetatud sättes on märgitud, et direktiivi eesmärk on tagada, et kuriteoohvrid saavad asjakohast teavet, tuge ja kaitset ning et neil on võimalik osaleda kriminaalmenetluses. Direktiiv ei sätesta aga eraldi alust, mis paneks liikmesriigile kohustuse kaasamaks kannatanut kohtumenetlusse. Direktiivi art 16 sätestab küll õiguse kurjategijalt hüvitise saamise otsusele kriminaalmenetluse käigus, kuid sellise õiguse puhul on liikmesriigil suur otsustusvabadus. Liikmesriigid peavad küll tagama, et kriminaalmenetluse käigus on kuriteoohvritel õigus saada mõistliku aja jooksul otsus kurjategijalt hüvitise saamise kohta, kuid välja arvatud juhtudel, kui liikmesriigi õiguses on sätestatud, et selline otsus tehakse muude kohtumenetluste käigus. Seega ei tulene direktiivist kohustust kannatanu kaasamiseks kohtumenetlusse ning ka selles osas on Eesti KrMS-s sisalduv kannatanute õiguste kaitse laiemal ulatusega.

Kannatanu õigus osaleda menetluses on lisaks Põhiseadusele eelduslikult tagatud ka EIÕK artikkel

---

⁹⁵ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 155-156, p 1.8.

6-st tulenevate garantiidega ehk kannatanul võib olla ka konventsioonist tulenev õigus õiglasele menetlusele. Küsitav on selles osas garantiide üldine, ajaline (kas kohaldub ka kohtueelsele menetlusele?) ja sisuline kohaldamisala (milline on kannatanu tsiviilõiguste kindlaksmääramise mõiste sisustamine?). Sellekohane analüüs on esitatud järgmises peatükis.

2.3 Kokkuvõte siseriikliku õiguse vastavusest direktiivile

Siseriikliku õiguse ning kannatanudirektiivi võrdluse tulemusena kaitstakse Eesti õiguses kannatanut rohkem järgnevates aspektides:

- tsiviilhagi esitamise võimalikkus kriminaalmenetluse raames. Kannatanu saab tugineda kõikidele kriminaalmenetluses tõendatud asjaoludele ning osaleda kriminaalmenetluses kohtumenetluse poolena oma tsiviilõiguste kindlaksmääramisel;
- ülekuulamise tagamine tsiviilõiguslike asjaolude kohta. Direktiivis esinev ütluste andmise õigus ei hõlma endas tsiviilõiguslike asjaolude kohta ülekuulamise nõuet;
- iseseisvate menetlusotsuste ning toimingute vaidlustamise võimalus. Direktiivi standardid ei paku sellisel määral kaitset reageerimaks menetluse käigus tehtavatele ebaseaduslikele otsustele;
- kannatanu on kaasatud kohtumenetlusse. Direktiiv ei sätesta eraldi alust, mis paneks liikmesriigile kohustuse kaasamaks kannatanut kohtumenetlusse.

Tsiviilhagi esitamise võimalus samas menetluses tagab eelkõige menetlusökonomiat. See kaitseb täiendavalt ka kannatanu õigusi ning sellise õiguse sätestamine lisab kriminaalasja lahendavale kohtule ka tsiviilasja lahendamise ülesande, kuid riigi kui terviku seisukohalt on nõuete lahendamine samas menetluses efektiivsem. Kahtlustatava huvid on samuti kaitstud, kuna ta ei pea osalema kahes erinevas menetluses ning saab vastuväited ning seisukohad esitada kriminaalmenetluse raames.

Ülekuulamise tagamine tsiviilõiguslike asjaolude kohta kaitseb kannatanu tsiviilhagi. Selline võimalus kasutab riigi ressursse kannatanu tsiviilhagi seismise eest, kuid ei tekita eelduslikult riigile liigselt koormust. Käesoleva töö autor leiab, et uurimisasutus ning prokuratuur ei pea kannatanut tsiviilõiguslike asjaolude osas üle kuulama, kui puudub sellekohane kannatanu

tahteavaldus. Sellise võimaluse kohta peaks uurimisasutus või prokuratuur kannatanut siiski teavitama.

Iseseisvate menetlusotsuste ning toimingute vaidlustamise võimalus pakub kannatanule võimaluse juba menetluse kestel avaldada oma seisukohta tehtud menetlusotsuste ning - toimingute kohta. Selline õigus on riigi kriminaalmenetlust koormav, kuna pidev vaidlustamine võib koormata kriminaalmenetluse läbiviimise tõhusust. Samas on läbi kannatanu tagatud avalik huvi ning teatud juhtudel ka kahtlustatava huvi ebaseaduslike menetlustoimingute läbiviimise osas. Üldiselt võib sellist kaasamisvormi pidada seetõttu positiivseks.

Kannatanu kaasamine kohtumenetlusse tagab kannatanu huvi õiglaseks kohtumenetluseks ning on eelkõige seotud tema tsiviilõigustega. Kui kohtulikult arutamisel ei otsustata kannatanu subjektiivsete õiguste üle ning põhirõhk on süüdistatava süüküsimuse ja karistuse mõistmise osas, tuleneb kannatanu õigus kohtulikult arutamisest osa võtta KrMS-st, kuid see ei ole põhiseaduslikult tagatud.⁹⁶ Sellise kannatanuõiguse mõju süüdistatava suhtes tehtavale kohtuotsusele peetakse väikseks, kuna uuringud on näidanud, et see ei mõjuta süüdistatavale määratava karistuse suurust.⁹⁷

Üldkokkuvõttena tuleb nentida, et võrreldes kannatanudirektiiviga on kannatanute õigused siseriiklikult rohkem tagatud. Selline järeldus peitub ilmselt ka direktiivi enda sõnastuses, kuna direktiiv sätestab kannatanute õiguste miinimumnõuded. Sellele vaatamata on positiivne, et meie siseriiklikud kannatanuõigused on laiemad kui EL-i üldised miinimumnõuded kannatanute õiguste kaitsmisel, kuna need õigused on vajalikud ka menetluse üldistes huvides.

Direktiivi ülevõtmisel tuleks kindlasti kaaluda lähedase isiku mõiste sisseviimist seadusesse, mis tagaks õiguskindlust kuriteoohvri lähedasele. Samuti võiks kannatanu lähedasel olla õigus nõuda enda kannatanuna menetlusse kaasamist ning sellises küsimuses tehtud määruse peale võiks võimaldada ka kaebevõimaluse. Tänapäevane õiguslik regulatsioon on sellises olukorras ebaselge.

Direktiivi ülevõtmisel võiks menetlusseadusesse viia sätte, mis tekitaks kannatanu informatsiooni saamise õigusele vastukaaluks ka menetleja informatsiooni andmise kohustuse. Selline kohustus võimaldaks kannatanul saada teavet, et kriminaalasja ei menetleta, mis on väga oluline kannatanute tsiviilõiguste kaitse seisukohalt. Isikud ei loodaks sellises olukorras enam kriminaalmenetluse

---

⁹⁶ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 155-156, p 1.8.

⁹⁷ J. Roberts. Listening to the Crime Victim: Evaluating Victim Input at Sentencing and Parole - Crime and Justice, vol 38, no. 1, 2009, lk 367.

raames tsiviilhagi esitamisele ning saaksid oma õigusi kaitsta tsiviilkohtumenetluses. Eriti tähtis on see olukorras, kus isik on oma tsiviilhagi prokuratuuri juba esitanud, sest selliselt tekib isikule teatud õiguspärane ootus, et tema tsiviilhagi leiab õiglase lahenduse. Samuti võiks kaaluda võimalust andmaks kannatanule õiguse kasutada kriminaalmenetluses kogutud tõendeid tsiviilkohtumenetluses.

3. EIÕK-st tulenevad kannatanu garantiid

Siinses peatükis püüab magistritöö autor leida vastuse, kas kannatanul on lisaks siseriiklikele õigustele ja õiguskaitsevahenditele täiendavaid õigusi kriminaalmenetluses EIÕK-st tulenevalt.

EIÕK näol on tegemist Riigikogu ratifitseeritud välislepinguga, millel on PS § 123 järgi prioriteet Eesti seaduste või muude aktide suhtes. Riigikohus on kinnitanud, et Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon on Eesti õiguskorra lahutamatu osa.⁹⁸ Riigikohus on rõhutanud EIK lahendite siduvust ka PS § 10 kaudu, kuna Eestis kehtivad sellised õiguse üldpõhimõtted, mida tunnustatakse Euroopa õigusruumis.⁹⁹

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on asunud seisukohale, et Põhiseadust tuleb tõlgendada viisil, mis tagab selle kohaldamise vastavuse konventsiooni ja selle kohaldamispraktikaga, kuna vastasel korral poleks tagatud isiku õiguste tõhus siseriiklik kaitse.¹⁰⁰

Jochen Abr. Frowein on EIK praktika kohta öelnud tabavalt: „Lõppkokkuvõttes pole olulised mitte need üksikud asjad, mis Strasbourg’i jõuavad, vaid see, et juristid, kohtunikud ja praktiseerivad advokaadid tunneksid olemasolevat pretsedendiõigust ja seda, kuidas Euroopa inimõiguste konventsiooni tõlgendatakse.”¹⁰¹ Seetõttu keskendubki käesolev peatükk suures osas EIK lahendite analüüsile kannatanute õiguste ja huvide kontekstis.

Õigus tõhusale menetlusele tuleneb EIÕK art 6-st ning PS §-dest 13 ja 14. Samuti võib tõhusa menetluse nõue olla vajalik muude põhiõiguste kaitsmisel. Riigil on PS § 14 järgi kohustus luua põhiõiguste kaitseks kohased menetlused.¹⁰² See seisukoht on Riigikohtu poolt antud täitemenetluse raames, mistõttu peab kaasuses Riigikohus silmas eelduslikult kõiki riigi menetlusi – sealhulgas kriminaalmenetlust.

Siiski ei saa sellest järeldada, et õigus tõhusale menetlusele oleks ka kriminaalmenetluses osaleva kannatanu absoluutne põhiõigus. Pikka aega ei tunnistanud EIK kannatanu õigust õiglasele menetlusele ning kõik kannatanute kaebused, mis olid esitatud artikkel 6 alusel olid

---

⁹⁸ RKÜKo 3-1-3-13-03, p 31.

⁹⁹ RPJKo 3-4-1-1-03, p 14.

¹⁰⁰ RPJKo 3-4-1-1-04, p 18.

¹⁰¹ J. Frowein. Euroopa inimõiguste konventsiooni tõlgendamine. Kättesaadav arvutivõrgust: <http://www.riigikohus.ee/?id=530>

¹⁰² RPJKo 3-4-1-4-03, p 16.

vastuvõetamatud *ratione personae*.¹⁰³ Viimase kahe aastakümne jooksul võib aga näha muutusi kohtu suhtumises kannatanute õigustesse.¹⁰⁴ Erialakirjanduses¹⁰⁵ märgitakse EIK kaheliigilist suunitlust:

- toimub kannatanute õiguste kaudne tunnustamine, mistõttu süüdistatavate õigusi ei kohelda enam absoluutsetena. Pannakse piirid süüdistatavate protseduurilistele garantiidele ning kannatanute huve võetakse arvesse otsestena;
- kohus laiendab otseselt kannatanute õigusi kui täpsustab liikmesriikide protseduurilisi kohustusi oma kohtupraktikas (peamiselt art 2 ja 3 kontekstis) ning läbi laiema arusaama tsiviilõigustest ja kohustustest, mis võimaldab laiendada artikkel 6-s ette nähtud garantiisid ka kriminaalmenetluses osalevatele kannatanutele.

Sellel põhjusel tuleb vaadelda kannatanu osa kriminaalmenetluses kui tema inimõiguste ja tsiviilõiguste kaitsmise võimalust ning arvestama peab EIK art 6 sõnastusega, mis kaitseb kriminaalmenetluses kahtlustatavat, kuid tsiviilõigusliku iseloomuga asjades ka kannatanut. Eraldi peab käsitlema EIÕK artikleid, mis kaitsevad teisi inimõigusi. Samuti vajab võrdlevalt analüüsimist kannatanu õigus tekitatud kahju hüvitamisele, mida peetakse primaarseks kannatanu õiguseks ka meie kohtupraktikas.¹⁰⁶

EIÕK alusel jagatakse liikmesriikide kohustused negatiivseteks ja positiivseteks. Negatiivseid kohustused kohustavad riiki mitte sekkuma isiku inimõigustesse. Positiivsed on kohustused, mis kohustavad riigivõimu võtma vajalikke meetmeid kaitsmaks EIÕK-st tulenevaid õigusi. EIK on jaganud omakorda positiivsed kohustused kaheks: protseduurilised ning materiaalsed kohustused.¹⁰⁷

Kaitsmaks konventsiooniga antud õigusi, on EIK laiendanud riikide protseduurilisi kohustusi.¹⁰⁸ Protseduurilistest kohustusest on kõige tuntum uurimise läbiviimise kohustus.¹⁰⁹

---

¹⁰³ S. Trechsel, ptk IV, p a.

¹⁰⁴ A. Mezykowska. Does the victim of a crime have the right to a fair trial? - Remarks on the protection of crime victims in the light of the guarantees in the European Convention on Human Rights. XXXI Polish yearbook of international law, 2011, lk 286.

¹⁰⁵ S. Trechsel, ptk IV, p b.

¹⁰⁶ RKKKm 3-1-1-06, p 11: "Kannatanu menetluspositsioonist ilmajätmine ei ole just hagemisvõimalusest tulenevalt tema põhiseaduslikke õigusi kahjustav, sest oma esmase huvi - tekitatud kahju hüvitamise, saab ta igal juhul realiseerida."

¹⁰⁷ A. Mowbray. The creativity of the European Court of Human Rights, Human Rights Law Review, 2005, lk 57-79.

¹⁰⁸ A. Mezykowska, lk 289.

¹⁰⁹ J. Chevalier-Watts. Effective Investigations under Article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the Right to Life or an Onerous Burden on a State? European Journal of International Law. 2010, Vol. 21 nr. 3. Lk 702 Kättesaadav arvutivõrgus: <http://ejil.oxfordjournals.org/content/21/3/701.full>

Oluline on eristada artikli 6 ja teiste artiklite kohaldamist, kuna artikkel 6 kohaldub ka sellisele kannatanule, kes ei pruugi olla muu konventsioonis sisalduva õiguse rikkumise ohver või tema lähedane (nt juriidiline isik ei oma õigust elule).

3.1 EIÕK art 2 rikkumine

EIÕK artikkel 2 sätestab õiguse elule. Artikli sõnastus on alljärgnev.

1. Igaühe õigust elule kaitstakse seadusega. Kellelki ei või tahtlikult võtta elu, välja arvatud kohtuotsuse täideviimisega, mis järgneb süüdimõistmisele kuriteos, mille eest seadus näeb ette taolise karistuse.

2. Elu võtmist ei käsitata käesoleva artikli rikkumisena, kui see tuleneb absoluutsest vajadusest kasutada jõudu:

- a) inimese kaitsmisel õigusvastase vägivalla eest;
- b) seaduslikul vahistamisel või seaduslikult kinni peetud isiku põgenemise vältimiseks;
- c) seaduslikel toimingutel rahutuste või mässu mahasurumiseks.

Õigus elule on hea näide mõlemast konventsiooniga liitunud riigi kohustusest – negatiivne (riik hoidub tahtlikust või ebaseaduslikust elu võtmisest) ja positiivne (õigust elule kaitstakse seadusega). Riigi positiivsed kohustused elu kaitsmisel ei piirdu vaid seaduste vastuvõtmisega, kuna EIK on riikide kohustusi läbi artikli tõlgendamise oluliselt laiendanud.

Strasbourgist tulenev kohtupraktika on algselt arenenud kaasustest, mis tõusetusid surmava jõu kasutamisest riigiteenistujate poolt, kuid järjest rohkem on kaasuseid, kus artiklist 2 tulenevaid kohustusi on riigi poolt põhjustatud surmajuhtumitelt laiendatud situatsioonidele, kus vägivalda või jõudu on kasutanud eraisikud.¹¹⁰

EIK on riigi kohustuse elu kaitsta tõlgendanud EIÕK artiklist 1, mis sätestab, et Kõrged Lepinguosaliselised tagavad igaühele, kes on nende jurisdiktsiooni all, käesoleva konventsiooni I osas määratletud õigused ja vabadused. EIK märkis kaasuses *Ulku Ekinci v. Turkey*: „Artikli 1

---

¹¹⁰ J. Chevalier-Watts, lk 707.

rakendamine nõuab teatavasisulist uurimise läbiviimist, kui isikud on saanud surma vägivallakti tagajärjel.¹¹¹ Järelikult on liikmesriikidel uurimise läbiviimise kohustus ka olukorras, kus surm on saabunud eraisiku käe läbi.

Artikkel 2 kontekstis on kohus märkinud, et liikmesriigid on kohustatud võtma mõistlikke samme ja kasutama neile antud vahendeid, et kindlustada uurimise efektiivsus tõendite kogumisel.¹¹² Tõendite kogumine tähendab, et pädev uurimisasutus on teinud kõik endast oleneva, et teha kindlaks kuriteosündmuse asjaolud. Liikmesriikide kohustuste hulka tõendite kogumisel kuuluvad tunnistajatelt ütluste võtmine,¹¹³ täpne sündmuskoha tõendite kogumine (surma põhjustanud kuuli leidmine, sündmuskohal fotode tegemine, sõrmejälgede võtmine),¹¹⁴ ekspertiiside läbiviimine, lahkamise läbiviimine (mis kindlustab teadmised surma põhjuse ning surma saabumise aja kohta),¹¹⁵ sündmuskohal viibinud isikute kindlakstegemine ja toimunud sündmuste ahela kindlaksmääramine.¹¹⁶ EIK on oma lahendites märkinud tõendamise puudujääke üsnagi detailselt. Kohus on märkinud,¹¹⁷ et uurimise puudujäägi puhul, mis vähendab võimalust teha kindlaks surma põhjuse ning teo eest vastutavad isikud, võtab liikmesriik riski, et see on vastuolus artiklist 2 tulenevate nõuetega. Kuigi kohus möönab, et kaasuste erinevuse tõttu ei saa teha nimekirja vajalikest uurimistoimingutest, siis on teatud toimingud,¹¹⁸ mille tegemine on niivõrd ilmselge, et nende mittetegemine ilma mõistliku põhjendusega kujutab endast artikli 2 rikkumist.¹¹⁹

Eesti õigus pakub võimalust esitada tsiviilhagi nii kriminaal- kui tsiviilkohtumenetluses. Kriminaalmenetluse läbiviimisel tsiviilhagi esitamise võimaluse eesmärgiks on vältida materiaalselt (aga kannatanu puhul sageli ka moraalselt) lisakoormust, mida menetlusosalised ja riik kannavad, kui kriminaalmenetluses käsitletavate asjaolude tsiviilõiguslike järelduste kindlaksmääramiseks on vaja toimetada veel eraldi menetlus.¹²⁰

Esmapilgul tundub, et kannatanu õigused on kaitstud samaväärselt ka tsiviilkohtumenetluses, kuna tsiviilhagi on võimalik esitada lihtsustamise tõttu, mitte selle tõttu, et tsiviilkohtumenetluses

---

¹¹¹ EIKo 16.07.2002, 27602/95, *Ulku Ekinci v. Turkey*.

¹¹² EIKo 04.08.2001, 24746/94, *Hugh Jordan v. UK*, p 109.

¹¹³ EIKo 08.07.1998, 23763/94, *Tanrikulu v. Turkey*.

¹¹⁴ EIKo 27.07.1998, 21593/93 *Gülec v. Turkey*.

¹¹⁵ EIKo 27.07.1998, 21593/93 *Gülec v. Turkey*.

¹¹⁶ EIKo 26.06.2000, 21986/93, *Salman v. Turkey*.

¹¹⁷ EIKo 04.08.2001, 24746/94, *Hugh Jordan v. UK*, p 107; EIKo 25.09.2008, 21586/02, *Akhmadov and Others v. Russia*, p 107.

¹¹⁸ Selliste toimingute kohta lähemalt: P.Leach. *Taking a Case to the European Court of Human Rights*, Oxford University Press, 2012.

¹¹⁹ A. Mezykowska, lk 300.

¹²⁰ J.Sarv, lk 366.

oleksid õigused vähem kaitstud ning kohus kohaldab sarnaselt tsiviilkohtule ka kriminaalasjas vahetult tsiviilõiguses kehtivaid norme. Samuti ei ole isikul keelatud esitada oma nõue tsiviilkohtusse ka olukorras, kus uurimisasutus ei ole kriminaalmenetlust läbi viinud ning tsiviilhagi on uurimisasutusele esitatud, kuid ei ole jõudnud kohtusse.

Sellele vaatamata on EIK asunud lahendis *Antonov v. Ukraine*¹²¹ artikkel 2 kontekstis seisukohale, et teatud juhtudel ei ole tsiviilkohtumenetlus tõhusaks õiguskaitsevahendiks.¹²² *Antonov*-i asjas oli toimunud surmaga lõppenud liiklusõnnetus ja õnnetuse põhjustanud isik polnud uurimisasutuste poolt tuvastatud ning tuvastamise ebatõhusus oli konkreetselt seotud uurimisasutuse tegematajätmistega ning menetluse põhjendamatu venimisega. Kohus märkis, et efektiivne õigussüsteem peab teatud juhtudel tagama ka võimaluse pöörduda karistusõiguse poole, kuigi teatud juhtudel võib olla piisavaks ka tsiviilõiguslik kahju hüvitamine. Viidatud kaasuses alustati kriminaalmenetlust 4 kuud pärast õnnetust ja uurimine kestis 12 aastat. Sellega võttis EIK seisukoha ka tõendamisel tekkivate probleemide osas ning loob inimõiguste kaitsmise kontekstis riigile ka uurimise läbiviimise ja tõendite kogumise kohustuse. Kohus toob esile karistusõiguse tähtsuse õiglustunde rikkumise heastamise vahendina. Juhul, kui uurimisasutus (riik) on jätnud oma kriminaalmenetluses olevad kohustused täitmata, siis võib see kahjustada kolmandast isikust kannatanu õigusi artikkel 2 menetluslikust aspektist. *Antonov*-i lahendis mõistis kohus autoõnnetuses surnud isiku isale mittevaraliseks kahjuks 15 000 eurot.

EIK on tsiviilkohtumenetluse kohta märkinud, et see võimaldab õiguslike faktide tuvastamist, õigusvastasuse tuvastamist ning kahju hüvitamist. Kohus jääb sellele vaatamata seisukohale, et tsiviilkohtumenetlus ei hõlma endas väidetavate toimepanijate identifitseerimist ning vastutusele võtmist, mistõttu ei saa tsiviilkohtusse pöördumise võimalikkust võtta arvesse artiklist 2 tulenevate riigi kohustuste hindamisel.¹²³

Tähelepanu peab pöörama asjaolule, et selline järeldus on tehtud ainult kindlate kriminaalasjade ning toimepandud tegude puhul. Näiteks olukorras, kus õnnetus on põhjustatud selgelt hooletusest (*pure negligence*), on tõhusaks õiguskaitsevahendiks ka tsiviilkohtumenetlus.¹²⁴ Siiski on kohus olnud viimaste otsustega kannatanu õiguste laiendamisel veelgi heldekäelisem. 15. jaanuaril 2015

---

¹²¹ EIKo 03.11.2011, 28096/04, *Antonov v. Ukraine*.

¹²² EIKo 03.11.2011, 28096/04, *Antonov v. Ukraine*, p 49: “it appears that the applicant was in any event precluded from lodging a civil claim within the criminal-proceedings framework, since without an official indictment there was no defendant to lodge such a claim against”

¹²³ EIKo 4.05.2001, 30054/96, *Kelly and Others v. UK*, p 135.

¹²⁴ EIKo 03.11.2011, 28096/04, *Antonov v. Ukraine*, p 45.

tehtud otsuses kaasuses *Kosmata v. Ukraine*¹²⁵ oli käsitlemisel saekaatris toimunud surmaga lõppenud juhtum, kus töötaja puhastas seadet ning tuvastamata isik lülitas samal ajal elektri sisse ja seadet puhastanud töötaja sai surmavalt vigastada. Kriminaaluurimine algatati 2 aastat pärast sündmuse toimumist ning EIK-sse pöördumise hetkel oli kriminaalasja menetlus kestnud juba 8 aastat. EIK märkis, et surmaga lõppenud ohtlike tegevuste suhtes ei pruugi tsiviilõiguslik vahend olla tõhus ning olenemata menetluse iseloomust, peavad menetlused olema võimelised faktide kindlaksmääramiseks, süüdi olevate isikute vastutusele võtmiseks ning pakkuma piisavat heastamist. Viitega *Antonov*-i lahendile rõhutas kohus, et uurimine peab olema kiire ning vaba mittevajalikest viivitustest.¹²⁶ *Kosmata* lahendis mõisteti artikkel 2 rikkumise tõttu mõlemale kaebajale (surnud isiku emale ja õele) 6000 eurot mittevaralise kahju hüvitamiseks.

Kohus on laiendanud artiklist 2 tulenevaid tagatisi ka kaasustele, mis on seotud meditsiiniliste protseduuridega. Kaasuses *Erikson v. Italy*¹²⁷ leidis kaebuse esitaja, et Itaalia õigussüsteem ei vastanud efektiivse uurimise läbiviimise nõuetele, kui kaebuse esitaja ema suri pärast meditsiiniliste analüüside läbimist. EIK märkis, et artikkel 2 kohustab riiki mitte ainult hoiduma tahtlikust surma põhjustamisest, vaid riik peab võtma ka adekvaatseid meetmeid elu kaitsmiseks. Seetõttu ulatub artikkel 2 ka sellistele kaasustele, kus elu võtmine pole seotud riigipoolse surmava jõu kasutamisega, vaid ka kaasustele, kus elu hoidmine on olnud riigi vastutusalas.¹²⁸

Lahendis *Prilutskiy v. Ukraine*¹²⁹ märkis kohus, et kui kriminaaluurimine on kestnud üle kuue ja poole aasta, siis on liigsete viivituste tõttu asjas artikli 2 rikkumine menetluslikust aspektist. Nimetatud kaasuses oli kaebuse esitanud surnud isiku isa. Kaebaja poeg hukkus avalikel teedel toimunud autode võidusõidul, kus liiga kiire sõidukiiruse tõttu hukkusid kõik kaassõitjad. Kriminaalmenetlus võidusõidu korraldajate vastu lõpetati järelausega, et õnnetuses on süüdi autojuht. Kohus märkis, et antud asi ei erinenud tavalisest liiklusõnnetusest ning ei esinenud asjaolusid, mis õigustaksid asja pikemat menetlemist. Kaebajale määrati 6000 eurot mittevaralise kahju hüvitamiseks.

Seega tuleb arvestada, et kolmandale isikule võib tekkida surmajuhtumite uurimisel kriminaalmenetluse mitteläbiviimisest kahju. Samuti tuleb märkida, et tsiviilhagi esitamise

---

¹²⁵ EIKo 15.01.2015, 10558/11; 28218/11, *Kosmata v. Ukraine*.

¹²⁶ EIKo 15.01.2015, 10558/11; 28218/11, *Kosmata v. Ukraine*, p 52.

¹²⁷ EIKo 26.10.1999, 37900/97 *Erikson v. Italy*.

¹²⁸ J. Chevalier-Watts, lk 708.

¹²⁹ EIKo 26.02.2015, 40429/08 *Prilutskiy v. Ukraine*.

võimalus tsiviilkohtusse ei ole teatud juhtudel tõhus õiguskaitsevahend. Olukordades, kus riigi tegevus või tegevusetus tingib tõendamisel tekkivaid probleeme eluvastaste süütegude puhul, ei saa pidada isiku võimalust tsiviilkohtust kahju saamiseks piisavaks õiguskaitsevahendiks, kuna nõude rahuldamise tõenäosus on riigi tegevuse või tegevusetuse tagajärjel redutseerunud nullilähedaseks.

Seetõttu peavad uurimisasutused arvestama prioriteetide määramisel ning uurimistoimingute läbiviimise vajaduse hindamisel süüteo iseloomuga ning kindlasti tuleb süüteo menetlemisel teha kõik võimalik, et süüdi olev isik välja selgitada, kui süütegu on toime pandud tahtlikult ning kahjustada on saanud tähtsad EIÕK-ga kaitstud õigushüved (antud juhul inimese elu). Sellises olukorras kaitseb riik uurimisasutuse kaudu ka kolmandast isikust kannatanu tsiviilhagi menetluse tõhusa läbiviimise ning tõendite kogumisega. Uurimisasutus peab arvestama, et surmaga lõppenud sündmuste mitteuurimisel võivad kahjustada saada ka kannatanu (isiku lähedase) õigused.

Siinjuures on asjakohane märkida, et Eestis ei ole kannatanute lähedastel väga laia nõudeõigust, kuna VÕS § 134 lg 3 lubab kahju hüvitamist isiku lähedastele vaid erandlikel asjaoludel. Riigikohtu arvates tuleb ka lähedase isiku mõistet hinnata igal üksikjuhtumil eraldi, lähtudes mh isikute sugulusest, perekondlikest sidemetest, senisest elukorraldusest ja muudest asjaoludest. Lähedaste hulka kuulub üldjuhul surnud isikuga koos elanud abikaasa.¹³⁰ Erandlike asjaolude sisustamisel on kohtud olnud ettevaatlikud ning erandlikuks võib kohtupraktika järgi pidada lähedase inimese surmaeelsete kannatuste nägemist.¹³¹ Vaatamata sellele, et kahtlustatava või süüdistatava vastu esitatava mittevaralise kahju nõue võib jääda erandlike asjaolude puudumise tõttu rahuldamata, võib olukorras, kus riik on jätnud eluvastase süüteo menetlemata, tekkida kannatanu lähedasel isikul mittevaralise kahju nõue riigi vastu. Sellekohane analüüs on esitatud käesoleva töö neljandas peatükis.

---

¹³⁰ RTKKo 3-2-1-19-08, p 16.

¹³¹ RTKKo 3-2-1-19-08, p 17; TlnRnKo 21.04.2011, 1-09-19418.

3.2 EIÕK art 3 rikkumine

EIÕK artikkel 3 sätestab piinamise ja ebainimliku kohtlemise keelu. Artikkel 3 sätestab: „Kedagi ei või piinata ega ebainimlikult või alandavalt kohelda ega karistada.“

Artikkel 3 kaitseb kolme erineva käitumisakti eest, mille sisustamine on EIK pädevuses ning mis peavad vastama teatud raskusläävele.¹³² Nendeks käitumisaktideks on piinamine, ebainimlik kohtlemine ja alandav kohtlemine.

Piinamise sisustamiseks peab tegu olema eriti tõsise väärkohtlemisega. ÜRO piinamise konventsiooni artikkel 1 mõistab piinamise all tegevust, millega inimesele tahtlikult tekitatakse tugevat füüsilist või vaimset laadi valu või kannatusi, et saada sellelt isikult või kolmandalt isikult teavet või ülestunnistusi; et karistada teda teo eest, mille on toime pannud tema ise või kolmas isik või mille toimepanemises teda kahtlustatakse; või et hirmutada teda või kolmandat isikut või et neid millekski sundida; või mis tahes diskrimineerimisel rajaneval põhjusel, kui sellise valu või kannatuste tekitajaks on ametiisik või muu isik, kes täidab ametiisiku ülesandeid, või kui seda tehakse nende kihutusel või nende väljendatud või vaikival nõusolekul. Siiski ei ole EIÕK-st tulenev piinamise keeld seotud ainult ametiisikute tegevusega.

Ebainimlik kohtlemine on käitumisakt, mis põhjustab pidevaid füüsilisi või vaimseid kannatusi. Piisavalt tõsised füüsilised rünnakud võivad samuti olla käsitletavad ebainimliku kohtlemisena.¹³³

Alandav kohtlemine tekitab hirmutunnet, alaväärsustunnet, ängi ning alandab ohvrit. See hõlmab endas ka kohtlemist, mille eesmärk on murda ohvri füüsiline või vaimne vastupanu.¹³⁴

EIK on märkinud, et artikkel 3 kohaldamisalasse kuuluv väärkohtlemine peab sisaldama teatud raskuslääve. Selle miinimumstandardi hindamine on suhteline ning oleneb kõikidest kaasuse asjaoludest nagu väärkohtlemise kestusest, kohtlemise füüsilistest ning vaimsetest mõjudest, kannatanu vanusest, soost ning kannatanu tervislikust seisundist. Näiteks isiku suhtes, kellelt on politseinike poolt võetud vabadus, mittevajaliku vägivalla kasutamine, alandab juba olemuslikult inimväärikust ning on artikkel 3 rikkumine.¹³⁵

---

¹³² Sõna “raskuslävi” kasutab U. Lõhmus, lk 153.

¹³³ Article 3: Freedom from torture and inhumane and degrading treatment or punishment. Human Rights Review 2012, lk 74-75. Kättesaadav: http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/humanrights/hrr_article_3.pdf

¹³⁴ EIKo 15.01.2015, 10558/11; 28218/11, *Kosmata v. Ukraine*.

¹³⁵ EIKo 28.10.1998, 24760/94, *Assenov and Others v. Bulgaria*, p 94.

Seega tuleb silmas pidada, et riigi protseduuriliste kohustuste kindlaksmääramise seisukohast omavad tähtsust vaid sellised sätteod, mis langevad artiklis 3 kirjeldatud käitumisaktide alla.

Kannatanu huvide valguses on oluline uurida artiklist 3 tulenevaid tagatise. Artikkel 3 annab mõningate kaasuste puhul positiivse kohustuse ametliku uurimise läbiviimiseks.¹³⁶ Selline kohustus ei ole piiratud ainult riigipoolse väärkohtlemise kaasustes.¹³⁷ Selletõttu tekivad riikidele kohustused ka kaasustes, kus tegu on toime pandud eraisikute vahel.

Seega on riigil ka artikkel 3 tähenduses kohustus viia läbi efektiivne kriminaaluurimine. Sellisteks sätteudeks on tavaliselt sätteod, mis kahjustavad kehalist puutumatumust ning eelkõige rasked isikuvastased sätteod, milles sisalduvad artikli 3 kohaldamiseks vajalikud eritingimused.

Vägistamisüüdistuste puhul on EIK väljendanud kindlat efektiivse uurimise läbiviimise kohustust ning riigi kohustust pöördumaks karistusõiguse poole. Kohtuasjas *M.C. v. Bulgaria*¹³⁸ väitis kaebaja, et teda vägistati kahel korral, Bulgaaria seadused ei kaitse kannatanut piisavalt ning Bulgaaria võimud ei uurinud juhtumeid kohaselt. Bulgaaria seadused karistasid sellel hetkel ainult sellist vägistamisjuhtumit, milles leiti tõendeid füüsilisest vastupanust.

Kohus leidis, et uurimine antud kaasuses ei vastanud riigi positiivsete kohustuste nõuetele. Riik peab looma ning kohaldama karistusõiguslikku süsteemi, mis karistab kõiki vägistamise vorme ning seksuaalset väärkohtlemist. Valitsus esitas vastuargumendi, et isikul oli võimalik kasutada ka tsiviilõiguslikke vahendeid, kuid kohus leidis, et see ei olnud põhjendatud. Efektiivne kaitse vägistamise ja seksuaalse väärkohtlemise vastu nõuab karistusõiguslikke meetmeid. Kohus leidis artikkel 3 ning 8 rikkumise ja määras kaebajale 8000 eurot mittevaralise kahju hüvitamiseks.

Uurimise tõhususe kriteeriume väljendas kohus lahendis *M.A. v. Slovenia*: „Uurimine on tõhus, kui see teeb kindlaks kaasuse asjaolud (faktid) ja tuvastab ning karistab sätteo toimepanijaid.“¹³⁹ Tegude ei ole aga tulemusele suunatud kohustusega, vaid kohustusega, mis on suunatud vahenditele. Võimud peavad olema võtnud neile saadaolevaid mõistlikke samme, et kindlustada tõendite saamine ja menetlus peab olema ilma liigsete viivitusteta.”¹⁴⁰

---

¹³⁶ EIKo 28.10.1998, 24760/94, *Assenov and Others v. Bulgaria*, p 102.

¹³⁷ EIKo 17.01.2002, 32967/96, *Calvelli and Ciglio v. Italy*.

¹³⁸ EIKo 04.12.2003, 39272/98, *M.C. v. Bulgaria*.

¹³⁹ EIKo 15.01.2015, 3400/07, *M.A. v. Slovenia*.

¹⁴⁰ EIKo 15.01.2015, 3400/07, *M.A. v. Slovenia*, p 47.

Menetluse viivitamatuse hindamisel vaadeldakse järgnevaid asjaolusid:

- aega, mis on kulunud uurimise avamisele;¹⁴¹
- viivitusi tunnistajate kindlaksmääramisele või tunnistuste võtmisele;¹⁴²
- esmasele uurimisele kuulunud aeg;¹⁴³
- õigustamatu venimine, mille tulemusel kuritegu aegub.¹⁴⁴

EIK on märkinud, et riigi vastutust ei välista see, kui uurimine algatati koheselt ning vaatamata sellele tuleb hinnata uurimise efektiivsust ning riigi hoolikat suhtumist uurimise läbiviimisesse.¹⁴⁵

Artikkel 3 kaitsemehhanismid, mis on siseriiklikus õiguses, peavad praktikas töötama selliselt, et kaasuses tähtsust omavate asjaolude läbivaatamine toimub mõistliku aja jooksul.¹⁴⁶ Sellest tuleneb, et artikkel 3 kontekstis on ka kannatanul õigus mõistlikule menetlusajale kriminaalmenetluses. Arvestatavad viivitused kriminaalmenetluste läbiviimisel võivad ebasoodsalt mõjutada menetluse efektiivsust selliselt, et kahtlustatavale kui ka kannatanule võib tekkida kahju ning seda sõltumata menetluse tulemusest.¹⁴⁷

EIK on rõhutanud uurimise erilist tõhusust ning aegumise lubamatust asjades, milles uuritakse riigi enda võimulialdusi. Artikkel 3 kontekstis märkis EIK kaasuses *Velev v. Bulgaria*,¹⁴⁸ et tsiviilkohtumenetlus väärkohtlemise eest hüvitise saamiseks ei asenda riigi kohustust võtta süüdlased vastutusele. Kaasuses oli tegu riigi enda ametnike poolt toime pandud väärkohtlemisega (politseinikud peksid kannatanut). EIK luges siseriikliku tsiviilkohtu otsuse alusel väärkohtlemise tõendatuks. Samas ei too tsiviilkohtumenetlus kaasa süüdlaste vastutusele võtmist ning seetõttu uuris EIK, kas uurimine oli tõhus artikli 3 tähenduses. EIK märkis erinevaid puudusi – uurimise venimine, isikute tuvastamiseks mitteesitamine, võimaliku süüteo kvalifitseerimine kergema kuriteona, mis tähendas kiiremat aegumist. Seega paneb EIK teatud olukordades riigile vastutuse ka situatsioonis, kus kannatanu on tegelikult saanud kuriteoga tekitatud kahju rahuldatud väljaspool kriminaalmenetlust. Kaebajale määrati 4500 eurot mittevaralise kahju hüvitamiseks.

---

¹⁴¹ EIKo 02.10.2010, 38281/08, *Mătăsaru and Savițchi v. Moldova*, p-d 88, 93.

¹⁴² EIKo 02.10.2010, 38281/08, *Mătăsaru and Savițchi v. Moldova*, p-d 88, 93.

¹⁴³ EIKo 18.10.2001, 31143/96, *Indelicato v. Italy*, p 37.

¹⁴⁴ EIKo 26.07.2007, 55523/00, *Angelova and Iliev v. Bulgaria*, p-d 101-103; EIKo 24.01.2012, 49669/07 *P.M. v. Bulgaria*, p 66.

¹⁴⁵ EIKo 17.03.2015, 2040/12, *Chinez v. Romania*, p 48.

¹⁴⁶ EIKo 01.02.2011, 19506/05, *Ebcin v. Turkey*, p 40.

¹⁴⁷ EIKo 01.02.2011, 19506/05, *Ebcin v. Turkey*, p 56.

¹⁴⁸ EIKo 16.04.2013, 43531/08, *Velev v. Bulgaria*, p 52.

Asjas *Mehmet Yaman v. Turkey*¹⁴⁹ märkis kohus, et ametivõimud ei tohi lubada seda, et politseinike vastu algatatud kriminaalasi väärkohtlemise kahtluses aegub, sest sellisel juhul kujuneb avalikkusel mulje vägivalla lubatavusest. EIK on märkinud ka seda, et kui väärkohtlemine on toimunud, siis erineb protseduuriliste kohustuste ulatus selles osas, kas tegu on toime pandud riigi või eraisikute poolt, kuid ametliku uurimise läbiviimise nõuded on sarnased.¹⁵⁰

Artikkel 3 protseduuriliste kohustuste analüüsimisel on kohus analüüsinud põgusalt ka artikkel 13 rikkumist, mis tagab, et igapähele, kelle konventsioonis sätestatud õigusi ja vabadusi on rikutud, on õigus tõhusale menetlusele enda kaitseks riigivõimude ees ka siis, kui rikkumise pani toime ametiisik. Kaasuses, kus tuvastati politseinike õigustamatu vägivalla kasutamine, märkis EIK, et kui kahtlustatava isikut ei ole tuvastatud ja kriminaaluurimine on tsiviilõiguste kaitsmiseks määrava tähtsusega, siis tuleb pidada tsiviilhagi esitamist ebapiisavaks õiguskaitsevahendiks.¹⁵¹

Kokkuvõtteks tuleb tõdeda, et artikkel 3 alusel on kannatanul täiendavad tagatised kriminaalmenetluse läbiviimisel. Artikkel 3 kohaldamisalasse kuuluvate tegude puhul on riikidel kriminaalmenetluse läbiviimise kohustus ning selle kohustuse rikkumisel kannab riik vastutust. Raske on defineerida artikli 3 kohaldamisalasse kuuluvaid tegusid, kuna artikkel on üldsõnaline ning kohaldamisala sisustamisel tuleb lähtuda EIK praktikast ning kaasuse spetsiifikast. Vägistamisjuhtumite ning riigipoolsete väärkohtlemiste kaasuste puhul tuleb kindlasti jaatada riigi vastutust uurimise ebatõhususe situatsioonis. Võib möönda, et „tavaline“ KarS §-s 121 sätestatud kehaline väärkohtlemine ei kuulu artikli 3 kohaldamisalasse, kuna ei sisalda piisavat raskusläve.

3.3 EIÕK art 6 rikkumine

Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6 sätestab õiguse asja õiglasele arutamisele.

Selles peatükis püüab siinse töö autor vastata küsimusele, kas kannatanul on õigus õiglasele menetlusele ja menetlusele mõistliku aja jooksul kriminaalmenetluses.

Olukorras, kus isikud on usaldanud süüasja menetlemise riigi kätte, tuleb kindlasti arvestada ka kannatanule kohalduva tõhusa menetluse nõudega. See küsimus tõstatub nii kohtueelses menetluses, kui prokuratuur ei ole süüdistusakti kohtusse esitanud, kui ka liiga pika

---

¹⁴⁹ EIKo 24.02.2015, 36812/07, *Mehmet Yaman v. Turkey*.

¹⁵⁰ EIKo 17.12.2009, 32704/04, *Denis Vasilyev v. Russia*, p 100.

¹⁵¹ EIKo 19.03.2015, 10397/10, *Kulik v. Ukraine*, p 65, 66.

kohtumenetluse raames. Kindlaks tuleb teha artikkel 6-st tulenevate õiguste kohaldamise võimalikkus erinevates menetluse etappides.

EIÕK artikkel 6 lõikes 1 on sätestatud, et igal on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus asja arutamisele mõistliku aja jooksul. Lisaks mõistliku menetlusaja printsiibile hõlmab õigus õiglasele kohtumenetlusele muu hulgas õigust pöörduda kohtusse, õigust õiglasele menetlusele, süütuse presumptsiooni, kaitse õigusi ja kohtu otsuse täitmise õigust.¹⁵² Õigus õiglasele kohtumenetlusele tagab ka seda, et teisi põhiõigusi ja vabadusi tõepoolest ellu rakendatakse.¹⁵³ Sõnastusest lähtuvalt on EIÕK kontekstis õigus õiglasele menetlusele omane lisaks kriminaalmenetlusele ka tsiviilkohtumenetlusele.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta¹⁵⁴ ning ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt¹⁵⁵ sisaldavad samuti õigust menetlusele. Õigus menetlusele on põhiõigus, mida Riigikohus on tuletanud PS §-st 14, mis viitab avaliku võimu ülesandele tagada isikute õigused ja vabadused.¹⁵⁶ Koostoimes PS §-ga 15 tuleneb neist sätetest põhiõigus tõhusale kohtumenetlusele. Põhiõigus tõhusale menetlusele, mis on sätestatud PS §-s 14, hõlmab muu hulgas õigust nõuda, et menetlus toimuks mõistliku aja jooksul.¹⁵⁷

Viivitusetu õigusemõistmine tagab selle tõhususe ja usaldusväarsuse.¹⁵⁸ Seejuures ei tohi kiire menetlemine tuua kaasa teiste EIÕK artiklist 6 tulenevate menetlusõiguste olulist riivet ega kadu.¹⁵⁹ Seetõttu peab riik kriminaalmenetlusõiguses looma piisavad õiguslikud mehhanismid, et kriminaalmenetlust oleks võimalik lõpule viia mõistliku aja jooksul, ilma et kannataks menetluse kvaliteet.¹⁶⁰

Eelkõige on mõistliku menetlusaja nõudest ja ülejäänud artiklist 6 tulenevatest õigustest räägitud kahtlustatava õiguste kontekstis, kuid õigus õiglasele menetlusele võib lisaks kahtlustatavale olla ka kannatanul, kuid seda õigust tuleb erinevates olukordades käsitleda diferentseeritult.

---

¹⁵² J. Laffranque. Euroopa õigusriik? – Riigikogu Toimetised 2013 (27). Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16422>.

¹⁵³ G. Gustavson. Juurdepääs õigusemõistmisele Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2010, lk 3. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1054/G%20Gustavson_juurdepaas_oigusemoistmisele.pdf.

¹⁵⁴ Art 47.

¹⁵⁵ Art 14 p 3 c.

¹⁵⁶ U.Lõhmus. Lk 149. RKKKo 3-1-1-6-11, p 16 ja 3-1-1-57-11, p 13.

¹⁵⁷ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 635.

¹⁵⁸ U.Lõhmus, lk 251.

¹⁵⁹ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 635.

¹⁶⁰ RKÜKo 3-3-1-85-09, p 80.

Erialakirjanduses on märgitud, et kannatanu positsioon kriminaalmenetluses on kaetud artiklist 6 tulenevate garantiidega ainult siis, kui saab väita, et isiku osalemine protsessis on seotud tema tsiviilõiguste- ning kohustuste kindlaksmääramisega.¹⁶¹ EIK on esitanud seisukoha, et kui kannatanu eesmärk on menetluses vaid süüdistatava süüdimõistmine toimepandud kuriteos, siis ei lange see menetlus *ratione materiae* EIK jurisdiktsiooni.¹⁶² Erand sellest tehti erasüüdistuse puhul, mis puudutas isiku mainet, kuna kohus pidas õigust aule ja väarikusele oma olemuselt tsiviilõiguseks.¹⁶³

Artikkel 6 kohaldub kannatanule, kui:

- eksisteerib tsiviilõigus või kohustus;
- vaidlus puudutab tsiviilõigusi;
- õigus tuleneb siseriiklikust õigusest.¹⁶⁴

Artikkel 6 võib pakkuda garantiisid ka menetluses, mille tsiviilõiguslik aspekt on põhimenetlusega (kriminaalmenetlusega) niivõrd seotud, et põhimenetluse tulemus võib mõjutada tsiviilõigusi.¹⁶⁵ Varasemates otsustes märgib EIK, et artiklit 6 saab kannatanu kasutada kaebamiseks kriminaalmenetluses ainult juhul, kui menetlus oli otseselt tsiviilõiguste jaoks otsustav.¹⁶⁶ EIK laiema käsitluse järgi on artikkel 6 kohaldatav menetlusele, mis mõjutab tsiviilõiguste lahendamist või puudutab selliste õiguste kindlaksmääramist.¹⁶⁷

Tsiviilnõude seotust hindas kohus kaasuses *Calvelli and Ciglio v. Italy*,¹⁶⁸ mis puudutas kriminaalmenetluse pikkust kriminaalasjas, kus kahtlustatavaks oli arst, kes tekitas tervisekahjustuse sünnituse vastuvõtmisel. Kohus märkis, et alates hetkest, mil kannatanu liitus tsiviilõigusliku poolena menetlusega kuni otsuse tegemiseni, oli menetluse tsiviilõiguslik külg karistusõiguslikuga seotud ning seetõttu artikkel 6 kohaldatav.

EIK lahendis *Perez v. France*¹⁶⁹ leiti, et tsiviilhagi esitamisel ei näita kannatanud huvi mitte ainult

---

¹⁶¹ A. Mezykowska, lk 290.

¹⁶² EIKo 29.03.2001, 54102/00, *Asociacion de victimas del terrorismo v. Spain*, p-d 48-50.

¹⁶³ EIKo 08.02.2005, 52621/99, *Schwarkmann v. France*.

¹⁶⁴ A. Mezykowska, lk 292.

¹⁶⁵ EIKo 16.07.1971, 2614/65, *Ringeisen v. Austria*.

¹⁶⁶ A. Mezykowska, lk 293.

¹⁶⁷ EIKo 04.03.2003, 41784/98, *A.B. v. Slovakia*, p-d 46-48; 24.10.1979, 6301/73, *Winterwerp v. The Netherlands*, p 75.

¹⁶⁸ EIKo, 17.01.2002, 32967/96, *Calvelli and Ciglio v. Italy*.

¹⁶⁹ EIKo 12.02.2004, 47287/99, *Perez v. France*.

süüdistatavale karistuse määramisel, vaid ka kannatanule tekitatud kahju hüvitamisel.¹⁷⁰ Samuti, et artikkel 6 võib olla kohaldatav ka tsiviilhageja õigustele kohtueelse menetluse staadiumis.¹⁷¹ Ka meie menetlusseadus näeb ette tsiviilhagi esitamise kohtueelses menetluses. Siinkohal tuleb märkida, et artikkel 6 ei kohaldu kohtueelses menetluses olukorras, kus isikul on võimalus esitada tsiviilhagi enne või paralleelselt kohtueelse menetlusega.¹⁷² TsMS ega KrMS ei välista kannatanu võimalust esitada tsiviilhagi tsiviilkohtusse olukorras, kus kriminaalasja menetletakse kohtueelses menetluses. Hagi võiks jätta menetlusse võtmata ainult siis, kui see on juba prokuratuuri poolt kohtumenetlusse esitatud (TsMS § 371 lg 1 p 5). On ebaselge, kas artiklist 6 tulenevad tagatised võivad kohalduda Eesti õigussüsteemis kannatanule alates tsiviilhagi esitamisest prokuratuurile. Ühest küljest on kannatanu teinud omalt poolt kõik, et hagi saaks menetletud ning ülejäänud menetluse kulg on seotud otseselt riigi enda tegevusega. Samas on kannatanul jätkuv roll oma huvide eest seismisel ning ta võib tsiviilhagi esitada ka tsiviilkohtusse. Arvestada tuleb ka sellega, et nõude aegumine peatub hagi esitamisega kohtueelses menetluses, kuid hagi aegumistähtaja peatab vaid selline avaldus, millest selgub ka isik, kelle vastu nõue on suunatud.¹⁷³

Artikkel 6 on kohaldatav ka juhtumi puhul, mil riigi tegevuse tulemusena kriminaalasi aegub. EIK 22.01.2009 lahendi *Dinchev v. Bulgaria*¹⁷⁴ asjaoludest lähtuvalt ei lahendanud kohus kannatanu tsiviilhagi, kuna kriminaalasi aegus pikaajalise menetluse tulemusena ja viivitused olid tingitud ametivõimude tegevusest. Sarnaselt meie kriminaalmenetlusele sätestab ka Bulgaaria kriminaalmenetluse seadus, et kriminaalmenetluse lõpetamisel jäetakse tsiviilhagi läbi vaatamata ja selle võib esitada uuesti tsiviilkohtumenetluse. *Dinchev*-i kaasuses oli kannatanu tsiviilhagi esitatud kriminaalmenetluse raames kohtusse esitatud. EIK leidis, et kui siseriiklik õiguskord annab õiguse esitada tsiviilnõude kriminaalmenetluse raames, on riik kohustatud tagama, et menetlus ise vastaks EIÕK art 6 lg 1 tingimustele. Pärast aastaid kestnud menetlust on kannatanul keeruline koguda kõiki tõendeid uuesti ja esitada uus tsiviilhagi tsiviilkohtusse ning seda eriti olukorras, kus kannatanul tekkis õiguslik ootus, et kohus lahendab kannatanu tsiviilhagi. EIK tuvastas art 6 lg 1 rikkumise, kuna eeltoodud põhjendusi oleks pidanud siseriiklik kohus ebamõistlikule menetlusajale reageerimisel arvesse võtma. EIK seisukoht oli, et kaasuse asjaolusid arvestades tsiviilhagi läbi vaatamata jätmisega rikkusid Bulgaaria kohtud kannatanu õigust tõhusale

---

¹⁷⁰ EIKo *Perez v. France*, p 64.

¹⁷¹ EIKo *Perez v. France*, p 66.

¹⁷² EIKo 22.09.2005, 19754/02, *Sigalas v. Greece*.

¹⁷³ RKKKo 3-1-1-106-12.

¹⁷⁴ EIKo 22.01.2009, 23057/03, *Dinchev v. Bulgaria*, p-d 49-50. Kohtuotsuse refereerimisel on kasutatud ka J. Sarv. 2009, 124-125.

juurdepääsule õigusemõistmisele art 6 lg 1 tähenduses ning seda olenemata sellest, et kannatanul oli kriminaalmenetluse lõpetamisel võimalus esitada oma nõue uuesti tsiviilkohtumenetluses.

KrMS näeb ette kannatanu õiguse esitada tsiviilhagi kriminaalmenetluses. Riik on sellega kannatanuõigusi laiendanud ka artikkel 6 mõttes, kuna sellise võimaluse pakkumine on üks artikli 6 kohaldamise eeldusi ning toob riigile täiendavaid kohustusi. Kannatanu õigus on laiendatud olukorras, kus liikmesriigi õigussüsteemist ei ole põhimenetluse (kriminaalmenetluse) tõhusus selline asjaolu, mida kannatanul oleks õigus vaidlustada või selle pinnalt nõudeid esitada. Näiteks, kui riik rikub artiklist 6 tulenevaid õiglase menetluse nõudeid kriminaalmenetluse kohtumenetluse staadiumis.

Kuriteo aegumise ning kannatanu õiguste seoseid lahkas EIK ka hiljutises otsuses *Korkolis v. Greece*.¹⁷⁵ Kaebaja esitas kriminaalmenetluse raames tsiviilhagejana kaebuse 44 euro hüvitamiseks mittevaralise kahju eest kahe süüdistatava vastu seoses väljapressimise katse ja väljapressimise katsele kihutamisega. Aegumine oli osaliselt tingitud põhjusest, et ülemkohus kvalifitseeris kuriteo ümber madalama astme süüteoaks, mis lühendas kuriteo aegumise tähtaega. Kaasuses jäi kaebaja poolt esitatud tsiviilasi asjaomasesse kohtusse ootele pikaks ajaks – ligikaudu viieks aastaks –, enne kui ülemkohtu prokuratuur ja Ateena kriminaalkohus tegid asjaomaste õigusnormide alusel otsuse kõnealuste süütegude aegumise kohta. Kohus märkis, et menetluse põhjendamatud viivitused pädevates kohtutes on muutnud kaebaja jaoks võimatuks saada kriminaalkohtu otsus tema hüvitise nõude kohta.

Kohus võttis arvesse valitsuse argumenti, et kõnealune aegumine tuleneb süüteo inkrimineeritud tegude kvalifikatsiooni muutmisest ülemkohtu poolt, mis on toonud kaasa aegumistähtaegade lühenemise. Sellele vaatamata leidis kohus, et aegumine on seotud üksnes viisiga, kuidas kohtuasutused on vaidlusaluse küsimuse käsitlemisel toimunud. Kohus ei võtnud arvesse valitsuse argumente, et kohtuasi seisneb kaebaja ning süüdistatavate vahelises rahalises vaidluses ning et kaebuse esitamist kriminaalmenetluses tsiviilhagina tuleks tõlgendada kui isiklikku kättemaksu, mille eesmärk ei ole saada hüvitist või kaitsta tsiviilõigust, vaid eelkõige teist isikut kriminaalkorras süüdistada ja ta süüdi mõista.

Kohus märkis, et isegi kui nelikümmend neli eurot, mille kohta kaebaja on esitanud tsiviilhagi, ei ole põhimõtteliselt oluline summa, ei kaota selline tsiviilhagi hüvituslikku laadi. Viitega

---

¹⁷⁵ EIKo 15.01.2015, 63300/09, *Korkolis v. Greece*.

Sigalas'i¹⁷⁶ kohtuasjale märkis kohus, et praegusel juhul ei ilmne kohtutoimikust, et kaebaja on selgelt väljendanud oma kavatsust kasutada menetlust üksnes karistuslikul eesmärgil. Kaebajale mõisteti 3500 eurot mittevaralise kahju hüvitamiseks.

EIK praktika põhjal võib järeldada, et kannatanu tsiviilõigusliku osalemise määratlemine artikkel 6 tähenduses pole seotud tema poolt kriminaalmenetluse raames esitatud nõude suurusega. Seetõttu peaks kriminaalmenetluses osalev kannatanu olema huvitatud ka tsiviilhagi esitamisest, kuna selliselt laienevad talle (vähemalt kohtumenetluse faasis) EIÕK artiklist 6 tulenevad tagatised. Sellise hagi esitamisega saab kannatanu positsioon kaitstud artikkel 6 tagatistega, olenemata menetluse tsiviilõigusliku poole ebaolulisusest ning kannatanu tsiviilhagi varjus kaitstakse ka õiguslikult mittekaitstud huvi isiku süüdimõistmise suhtes, sest talle kohaldub õigus tõhusale menetlusele.

Õigus mõistlikule menetlusajale kohaldub EIK praktika järgi kriminaalmenetluses esitatud tsiviilhagile.¹⁷⁷ Kui vaadata ainult EIÕK artikli 6 sõnastust, siis võiks arvata, et kannatanul ei ole kriminaalmenetluses eraldiseisvat õigust õiglasele menetlusele, kui ta ei ole tsiviilhagi esitanud. Siiski ei saa sellise seisukohaga täielikult nõustuda.

Teatud olukordades on EIK jaatanud ka võimalust, et kannatanu õigus õiglasele menetlusele võib saada kahjustada ka olukorras, kus ta pole tsiviilhagi esitanud (nt au ja väärkuse kaitsmisel).¹⁷⁸ Ka Eestis on võimalik, et õigus õiglasele menetlusele tekib au ja väärkuse kaitsmise kontekstis, kuna KarS määratleb kuriteona ka eristaatuses oleva isiku solvamist ja laimamist (KarS § 275 lg 1 ja 275¹ lg 1). Kaitstavaks õigushüveks on avalik võim, kuid sekundaarselt kaitstakse ka inimese au ja väärkust.¹⁷⁹ Seega võib kannatanuks olla ka eristaatuses olev isik, keda solvati või laimati.

Ka Eesti kohtupraktika järgi on võimalik olukord, kus kannatanu kahju hüvitatakse ilma tsiviilhagita. Ilma tsiviilhagita kahju hüvitamine saab Riigikohtu seisukoha alusel toimuda eelkõige erandjuhul, kui on põhjendatud alus arvata, et väljaspool kriminaalmenetlust jääksid kannatanu seadusest tulenevad õigused ja huvid tõhusa kaitseta, kannatanu ise on kahju väljamõistmisega nõus ning süüdistataval või tsiviilkostjal on võimalus esitada kannatanu nõudele vastuväiteid ja

---

¹⁷⁶ EIKo 22.09.2005, 19754/02, *Sigalas v. Greece*.

¹⁷⁷ EIKo 31.10.2013, 12316/07, *Popovski v. Former Yugoslavian Republic of Macedonia*.

¹⁷⁸ Vt EIKo 52621/99, *Schwarkmann v. France*; 12686/03, *Gorou v. Greece*; 13265/02, *Tormala v. Finland*; 4922/02, *Biszta v. Poland*.

¹⁷⁹ J. Sootak. P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Juura 2004, lk 587.

neid kinnitavaid tõendeid.¹⁸⁰ Sellele vaatamata on tegu erandiga ning üldjuhul tuleb tsiviilhagi esitada vastavalt seaduses esitatud nõuetele. Seega võib järeldada, et Eestis kohaldub artikkel 6 isikule, kes on kriminaalmenetluses esitanud tsiviilhagi või kui kriminaalasi puudutab isiku solvamist või laimamist.

Mõistliku menetlusaja kontekstis tuleb Eesti õiguses silmas pidada, et kannatanu saab esitada menetluse kiirendamise taotluse, vaatamata tsiviilhagi esitamisele. Kui kriminaalasi on olnud kohtu menetluses vähemalt üheksa kuud ja kohus ei tee mõjuva põhjuseta vajalikku menelustoomingut, siis võib kohtumenetluse pool vastavalt KrMS § 274¹ lg-le 1 taotleda kohtult kohtumenetluse kiiremaks lõpuleviimiseks sobiva abinõu tarvituselevõtmist. Kuna kannatanu on KrMS § 17 lg 1 alusel kohtumenetluse pool, siis saab kannatanu menetluse kiirendamise taotluse esitada vaatamata EIK-st tulenevale nõudele, et kriminaalmenetlus peaks olema seotud kannatanu tsiviilõigustega.

Oluline EIÕK kohaldamise eelduseks on, et kuriteoga oleksid saanud kahjustada tsiviilõigused ning riik kaitseks menetlusega isikute tsiviilõigusi. Tsiviilhagi esitamine pole ainuke määrav komponent artikkel 6 kohaldamiseks, kuid juhul, kui menetluses puuduvad muud seosed kannatanu tsiviilõiguste kindlaksmääramisega, siis EIK kohtupraktika järgi ei kohaldu artikkel 6 kannatanule vaid tema staatuse tõttu.

S. Trechsel peab EIK seisukohta, mis paneb artikkel 6 garantiid sõltuma kannatanu motiividest, liialt formalistlikuks, kuna ei tohiks olla vahet, kas kannatanu osaleb menetluses finantsilistel või moraalsetel kaalutlustel ning pole veenvat põhjust, miks ei peaks kannatanu huvi kellegi süüdimõistmiseks pidama „tsiviilõiguseks“ artikkel 6 tähenduses.¹⁸¹ Ta märgib, et vahet tuleb teha süüdimõistmise ja karistuse määramise vahel (inglise keeles *conviction* ja *sentencing*), kuna karistuse määramine peaks jääma riigi ainupädevusse.

Konventsioonist ei tulene kannatanu õigust isiklikuks kättemaksuks ning seda on rõhutanud ka EIK oma praktikas. EIK sisustab artiklis 6 sätestatud tsiviilõiguste mõistet väga laiaulatuslikult ja proovib tsiviilõigusi sisustada vaid kannatanu perspektiivist. EIK seisukohta, mis välistab erakättemaksu, õõnestab asjaolu, et kannatanu tsiviilõiguslikku menetluses osalemist on EIK jaatanud ka 44 eurose mittevaralise kahju nõude osas. EIK lähenemine tekitab olukorra, kus kannatanul on mõistlik väita, et tema eesmärk menetluses on nõuda vaid tsiviilõiguslikku kahju

---

¹⁸⁰ RKKKo 3-1-1-105-10, p 7.4.

¹⁸¹ S. Trechsel, ptk IV, p e.

hüvitamist ning esitada mittevaralise kahju nõue, mistõttu ei oleks menetlus seotud vaid tema „erakättemaksuga“. Sellega saab kannatanu varjata oma moraalseid huve ning tagada kriminaalmenetluses EIÕK artiklist 6 tulenevate garantiide kohaldatavus. Samas rõhutab käesoleva töö autor, et õigus erakättemaksuks ei ole sama, mis õigus menetlusele. Kannatanu selline nõue ei oleks suunatud isikute süüdimõistmise või karistamise nõudmisele, vaid õiglase menetluse läbiviimisele. Menetluse lõpptulemuseks võib olla ka süüdistatava õigeksmõistmine ning see ei tähenda, et kannatanul oleks õigus nõuda õigeksmõistva otsuse ümberhindamist – selline nõudeõigus kuulub riiklikule süüdistajale.

Käesoleva töö autor ei nõustu S. Trechseli seisukohaga, et kannatanu huvi kellegi süüdimõistmiseks peaks pidama „tsiviilõiguseks“ artikkel 6 tähenduses. Tunnustades õigust nõuda isiku süüdimõistmist, muudaks väga oluliselt kannatanute õiguste olemust Euroopa õigusruumis ning kannatanud saaksid hakata tuginema sellise õiguse riivele. Nii kaugemale ei ole aga Eesti seadusandja ega ka konventsiooniosalised läinud. Sellise õiguse andmine nõuaks ka väga olulist teaduslikku diskussiooni. Kannatanu huvi õiglasele menetlusele ei saa aga samastada kannatanu kättemaksu huviga. Siinse töö autor leiab, et kui artikkel 6 kohalduks ainult kohtumenetlusele, siis võiks arutleda õiglase menetluse õiguse kohaldamise üle kannatanule ainult tema staatuse tõttu. Siiski peaks EIK enne sellise seisukoha andmist hindama liikmeriikide õigussüsteemides olevaid kannatanute rolle. Vastasel korral laiendatakse kannatanu kohtumenetluslikke õigusi lubamatult kaugemale. Seda enam, et konventsiooni artikkel 6 sõnastus ei taga sellist õigust.

Käesoleva töö autor esitab seisukoha, et artikkel 6 tähenduses „tsiviilõigus“ ei ole kannatanu üldine subjektiivne õigus Eesti kriminaalmenetluse kohtueelses menetluses. Konventsiooni artikkel 6 kohaldub eelkõige kohtumenetluses. Kohtueelses menetluses saab kannatanu esitada oma eraõigusliku nõude ka tsiviilkohtusse. EIK praktika valguses kohaldub artikkel 6 kindlasti kohtumenetlusele, kus kannatanu on esitanud tsiviilhagi või menetlus on seotud tema muude tsiviilõigustega. Seejuures on tagatud õiglase kohtumenetluse tsiviilõiguste kaitsmisel, kuid kohtueelse menetluse puhul ei oleks kannatanul õigust õiglasele menetlusele.

Artikkel 6 kohaldamisala laiendamine kohtueelsele menetlusele tähendaks ka kannatanu süüdimõistmise huvi õiguslikku kaitsmist. Juhul, kui pidada artikkel 6 kohaldatavaks ka kohtueelsele menetlusele, siis koormaks see vähemtähtsate süütegude puhul oluliselt ressursipuuduses vaevleva riigi huve. Rahalist ressursi, mida ei panustatud süüteo uurimisse tuleks kasutada kannatanule kahju hüvitamiseks. Kriminaalõiguslik süsteem vajab teatud hulgal

paindlikust, kuna alati ei ole võimalik ega vajalik kõiki süütegusid menetleda.

Huvitaval kombel kaitseb Eesti seadusandja kannatanu õigust mõistlikule menetlusajale, kuna kannatanul on õigus esitada menetluse kiirendamise taotlus. Selle õiguse andmisega ei kahjustata tegelikult väga paljusid teisi huvisid, kuna menetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul on kõikide menetlusosaliste ühine kaitsmist vajav huvi. Iseasi kas seadusandja sellise õiguse sätestamisel ka kannatanu õigusi laiendada soovis.

3.4 EIK kohtupraktika kokkuvõtteks

Artiklite 2 ja 3 alusel analüüsitud kohtupraktika kokkuvõtteks tuleb märkida, et EIK kaitseb kannatanute õigusi kriminaalmenetluse ebatõhusa läbiviimise olukorras just raskete isikuvastaste süütegude puhul. Eestis määratletakse isikuvastaste süütegudena eelkõige neid, mis on suunatud vahetult inimesega seotud individuaalõigushüvede vastu. Nende hüvede kandja on inimene, hüved võivad avalduda kas inimese bioloogilises (elu, tervis) või tema sotsiaalses ja õiguslikus seisundis (vabadus, seksuaalne enesemääramine). Kõigile neile hüvedele on iseloomulik see, et need seostuvad konkreetse isikuga – vastavad süüteod on suunatud õigushüvede vastu, mida kannab konkreetne isik.¹⁸² Konventsiooni kohaldamiseks peab aga tegu olema määratletud „piisava raskuslääve“ kriteeriumiga artikkel 3 tähenduses.

Huvitav on siinkohal märkida, et Eestis liigub isikuvastaste süütegude osakaal võrreldes süütegude koguarvuga kasvavas trendis. Isikuvastased süüteod moodustavad 18-% kõikidest süütegudest ning võrreldes 2003. aastaga on isikuvastaste süütegu arv võrreldes teiste süütegude osakaaluga kasvanud 11-%.¹⁸³

Uurimisasutused peavad suhtuma raskete isikuvastaste süütegude uurimisse erilise tõsidusega, sest artiklite 2 ja 3 alusel tekkiva uurimiskohustuse mittetäitmise tõttu võib tekkida kahju kriminaalasjas osalevale kannatanule ning riik peab arvestama sellise kannatanu nõudeõiguse tekkimisega riigi vastu. Samuti ei ole välistatud, et surmajuhtumite mitteuurimise tagajärjel võib tekkida kolmanda isiku mittevaralise kahju nõue riigi vastu.

Artiklite 2 ja 3 kaitsealasse kuuluvate kuritegude uurimisel võib kriminaalmenetluse ebatõhus

---

¹⁸² J. Sootak. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2011, lk 11.

¹⁸³ N. Aas. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile, lk 4.

menetlemine viia olukorrani, kus tsiviilkohtumenetlus ei ole tõhus õiguskaitsevahend, kuna uurimise ebatõhususe tõttu on jäänud välja selgitamata kahtlustatava isik.

Artikkel 6 kaitsemehhanismide kohaldamiseks peavad kannatanu õigused olema menetluses seotud tema tsiviilõigustega. Artikkel 6 kontekstis ei ole oluline süüteoliik ega kannatanu isik, vaid üksnes seos kannatanu tsiviilõigustega: eksisteerib tsiviilõigus või kohustus, vaidlus puudutab tsiviilõigusi ning selline õigus tuleneb siseriiklikust õigusest.

Kannatanu huvi kellegi süüdimõistmiseks ei peaks pidama „tsiviilõiguseks“ artikkel 6 tähenduses ja artiklist 6 tulenevad õigused ei peaks kohalduma kannatanule kohtueelses menetluses. Eesti seadusandja kaitseb kohtumenetluses kannatanu õigust mõistlikule menetlusajale, kuna kannatanul on õigus esitada menetluse kiirendamise taotlus.

4. Kannatanu õiguskaitsevahendid

4.1 Süüdistuskohustusmenetlus ja uurimiskaebemenetlus

E. Kergandberg on esitanud 2006 aastal väljaantud kriminaalmenetluse õpikus küsimuse: kas isikul on õigus PS-i § 15 tuginevalt pöörduda kohtusse oma õiguste kaitseks, kui riik on jätnud kriminaalmenetluse alustamata? Vastuseks viitab riigikohtunik, et meie seadusandja on olukorra lahendanud KrMS §-des 207-208 sätestatud süüdistuskohustusmenetluse vahendusel.¹⁸⁴ Sellega võib nõustuda, sest kui karistamise nõudmine on riikliku süsteemi puhul välistatud, siis on oluline osa kannatanu huvide tagamiseks kriminaalmenetluse algatamise nõudmisel ning õigusvastaselt lõpetatud kriminaalmenetluse uuesti avamisel.

Süüdistuskohustusmenetluse põhiline eesmärk on kõrvaldada prokuratuuri eksimus kriminaalmenetluse algatamata jätmisel või lõpetamisel. Võimalik on esitada kaebus Riigiprokuratuurile ning hiljem ka Ringkonnakohtule. Süüdistuskohustusmenetlus on pigem suunatud legaliteedipõhimõtte järgimise kohtulikule kontrollimisele kui kannatanu subjektiivsete õiguste kaitsele.¹⁸⁵

Samas ei saa täielikult välistada, et kriminaalmenetluse lõpetamise määrusega võib kaasneda kannatanu õiguste riive, mille rikkumise kõrvaldamiseks tal muu tõhus võimalus puudub.¹⁸⁶ Ka Riigikohus ei ole välistanud võimalust, et kannatanu õigused võivad saada kahjustada, vaatamata süüdistuskohustusmenetluse olemasolule. Järelikult on Riigikohus samuti nentinud, et süüdistuskohustusmenetlus on suunatud vähemalt mingis osas ka kannatanu õiguste kaitsele, kuigi see pole peamine eesmärk.

Süüdistuskohustusmenetluse eesmärk on ühiskonna poolt kuriteos kannatanule teatud lepituse pakkumine talle võimaluse andmisega kaevata kriminaalmenetluse alustamata jätmise või selle lõpetamise peale.¹⁸⁷ Selline õigus ei kuulu mitte ainult KrMS §-s 37 märgitud isikule, vaid kaebeõiguse subjektina on Riigikohus tunnustanud ka sellist kriminaalmenetluse välist isikut, kes leiab, et kuigi talle on kuriteoga kahju tekitatud, on kriminaalmenetlus põhjendamatult lõpetatud või jäetud hoopis alustamata.¹⁸⁸ Süüdistuskohustusmenetlus võimaldab kannatanul esitada kaebus

---

¹⁸⁴ E.Kergandberg, M Sillaots, lk 47.

¹⁸⁵ E. Kergandberg ja P. Pikamäe, lk 508-509.

¹⁸⁶ RKKKo 3-1-1-47-09, p 17.

¹⁸⁷ E.Kergandberg, M Sillaots, lk 401.

¹⁸⁸ RKKKm 3-1-1-56-05.

eelpool nimetatud kahes olukorras – kriminaalasja alustamata jätmisel või lõpetamisel. Seega ei taga süüdistuskohustusmenetlus menetluse tõhusat läbiviimist olukorras, kus tegu on uurimisasutuse ebamõistliku viivitamisega ja sellega EIÕK artiklitest 2 ja 3 tulenevate protseduuriliste kohustuste rikkumisega.

Uurimiskaebemenetlus on kaebuse esitamine prokuratuuri või uurimisasutuse tegevuse peale ja on sätestatud KrMS §-des 228-232. Uurimiskaebemenetluses saab esitada kaebuse konkreetsete uurimisasutuse tegevuste kohta (uurimisasutuse menetlustoimingu või määruse peale).

Riigikohtu seisukoha järgi ei ole kannatanul võimalik esitada kaebust kuriteo uurimisega venitamisel ka uurimiskaebemenetluses. Riigikohus on märkinud: „Riigikohtu kriminaalkollegium peab taunitavaks, et kriminaalasja kohtueelses menetluses, mille kestus ligineb varsti juba neljale aastale, pole pikema aja jooksul ühtegi menetlustoimingut teostatud ja pole ka selge, millise aja jooksul otsustus kohtueelse menetluse lõpuleviimise võimalikkuse kohta tehakse. Vaatamata eelöeldule, tõdeb määruskaebuse esitaja põhjendatult, et olukorras, kus kriminaalasja kohtueelse menetluse venimine on eeskätt tingitud uurimisasutuse struktuurilisest ressursiprobleemist johtuvast ülemäärasest töökoormusest, ei ole kaebajate taotletav eesmärk saavutatav uurimiskaebemenetluse kaudu, kuivõrd uurimisasutuse töökoormusega seotud küsimuste lahendamine prokuratuurile ega ka eeluurimiskohtunikule ei allu.“¹⁸⁹

Kannatanu õigused menetluse läbiviimise ajal tunduvad olevat piiratud olukorras, kus riik süütegu ei menetle ning kannatanu EIÕK-st tulenevad protseduurilised õigused on saanud kahjustada. Selline õiguskaitsevahend peaks eksisteerima ning eelkõige olukorras, kus kahjustatud on kannatanu EIÕK-s sätestatud õigused. Näiteks, kui riik ei menetle surmaga lõppenud juhtumit põhjusel, et riigil puuduvad vastavad ressursid. Kusjuures EIK ei ole üldjuhul aktsepteerinud riikide argumenti, et riigil puuduvad ressursid konventsioonist tulenevate kohustuste täitmiseks, kui riik ei võta samal ajal piisavaid meetmeid, et rikkumist kõrvaldada.¹⁹⁰

---

¹⁸⁹RKKKm 3-1-1-103-13, p 16.

¹⁹⁰ EIKo 29.04.2003, 41220/97, *Aliiev v. Ukraine*, p 151.

4.2 Pöördumine halduskohtusse kriminaalmenetluse läbiviimisega viivitamisel

Eelmises alapeatükis leidis siinse töö autor, et kannatanul ei ole võimalik esitada kaebust kriminaaluurimise venimise peale ei süüdistuskohustusmenetluses ega uurimiskaebemenetluses korral. Sellest tulenevalt tuleks esitada küsimus, kas kannatanu siseriiklikuks õiguskaitsevahendiks saaks pidada ka halduskohtusse pöördumist, kui näiteks raske isikuvastase süüteo menetlus venib õigustamatult.

HKMS § 4 lg 1 sätestab, et halduskohtu pädevuses on avalik-õiguslikus suhtes tekkinud vaidluste lahendamine, kui seadus ei näe ette teistsugust menetluskorda. Teistsugune menetluskord on ette nähtud tavaliselt süüteomenetlusi reguleerivates eriseadustes. Üldjuhul on välistatud halduskohtusse kaebuste esitamine süüteoasjade kohtueelse menetluse toimingute peale.¹⁹¹ Siiski on Riigikohus menetluskorra puudumise tõttu jaatanud halduskohtu pädevust kohtueelses kriminaalmenetluses tekitatud kahju hüvitamise nõude lahendamiseks.¹⁹²

HKMS § 6 lg 2 järgi loetakse halduskohtumenetluses haldusorgani toiminguks haldusorgani poolt haldusmenetluses tehtud toiming, samuti haldusorgani tegevusetus ja viivitus avalik-õiguslikus suhtes. Haldusorgan on HMS § 8 lõike 1 järgi seadusega, selle alusel antud määrusega või halduslepinguga avaliku halduse ülesandeid täitma volitatud asutus, kogu või isik. Kohtueelset kriminaalmenetlust toimetav uurimisasutus ning prokuratuur on riigiorganid ning kohtueelne kriminaalmenetlus on avaliku võimu teostamine avalik-õiguslikus suhtes.¹⁹³

Riigivastutuse seaduse tõlgendamisel on Riigikohus esitanud seisukoha, et kohtueelses kriminaalmenetluses antud aktid ja tehtud toimingud ei ole haldusaktid ja haldustoimingud RVastS § 7 tähenduses.¹⁹⁴

Haldusmenetluse ning süüteomenetluse vahetegu võib osutada teatud juhtudel keeruliseks ning lähtuda tuleks sellest, millise menetlusega on toimingul tihedam seos.¹⁹⁵ Kriminaalmenetluse kohtueelsete menetlustoimingute tegemine on üldjuhul seotud otseselt süüteomenetluse läbiviimisega, kuid üldist tegevusetust ja viivitust saab pidada haldustoiminguks HKMS § 6 lg 2 tähenduses. Arvestades ka seda, et kriminaalmenetluses puudub menetluskord viivituste

¹⁹¹ K.Merusk, I.Pilving. Halduskohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn, Juura, 2013, lk 43.

¹⁹² RKÜKo 3-3-1-35-10, p 55; 3-3-1-85-09, p-d 70-71.

¹⁹³ RKÜKo 3-3-1-85-09, p 107.

¹⁹⁴ RKÜKo 3-3-1-35-10, p 50.

¹⁹⁵ K.Merusk, I.Pilving, lk 44.

vaidlustamiseks, siis võiks nõustuda halduskohtu pädevuse olemasoluga, kuid see on vaieldav.

Käesoleva töö autor leiab, et kaebevõimalus EIÕK artiklite 2 ja 3 protseduuriliste kohustuste rikkumiseks tuleks sätestada kriminaalmenetluse seadustikus. Seda põhjusel, et süüteomenetluse ning haldusmenetluse eesmärgid on erinevad ning halduskohus ei peaks hakkama hindama süüteomenetlusele iseloomulikke asjaolusid.

4.3 Kriminaalmenetluse mitteläbiviimisest põhjustatud kahju

Kannatanul on põhiõigusena tulenevalt PS §-st 25 õigus nõuda talle ükskõik kelle poolt õigusvastaselt tekitatud moraalse ja materiaalse kahju hüvitamisele. See õigus laieneb ka kahju hüvitamisele riigiasutuste poolt. Riigikohus on märkinud, et kohtueelset kriminaalmenetlust toimetav uurimisasutus ning prokuratuur on riigiorganid ning kohtueelne kriminaalmenetlus on avaliku võimu teostamine avalik-õiguslikus suhtes.¹⁹⁶

Põhiseaduse kommenteeritud väljaande kohaselt ei saa nõuda PS § 25 alusel õigusvastase kahju hüvitamist juhul, kui kahju tekitamise õigusvastasusega samaaegselt ei rikutud kahjustatud isiku õigusi. Seetõttu on väga oluline kahjustatud õiguse määratlemine.

Küsimus tõstatub kannatanu kahjustatud õiguste olemasolus. Üldjuhul riivab kriminaalmenetluse mitteläbiviimine avalikku huvi. Teatud olukordades tuleb tunnistada, et see võib riivata ka kannatanu õigusi. Analüüsisides EIK praktikat, siis tuleks jaatada, et kui riik jätab menetlustoimingud tegemata raske isikuvastase süüteo uurimisel, siis kahjustab see ka kannatanu õigusi ning sellises olukorras peaks olema lubatav mittevaralise kahju hüvitamine RVastS alusel ning korras.

RVastS lubab kahju hüvitamist riigi poolt ja isikule, kelle õigusi on avaliku võimu kandja õigusvastase tegevusega avalik-õiguslikus suhtes rikkunud. Ka RVastS § 7 lg 1 sätestab vastutuse eeldusena kannatanu õiguste rikkumise. Subjektiivse õiguse tuvastamiseks tuleb kohtupraktika kohaselt hinnata, kas rikutud norm kaitseb vähemalt muu hulgas kannatanu huve, mida haldusorgani tegevus kahjustas.¹⁹⁷ Oluline pole mitte üksnes seadusandja tahe eri huvide kaitsmisel, vaid ka huvi enda kaalukus. Seaduste ja määruste kõrval võib subjektiivne õigus

---

¹⁹⁶ RKÜKo 3-3-1-85-09, p 107.

¹⁹⁷ RKEKo 20.12.2001, 3-3-1-15-01.

tuleneda ka haldusaktist ja halduslepingust, samuti välislepingust.¹⁹⁸

Seega on subjektiivse õiguse leidmiseks vajalik tuvastada norm, millega oleks kaitstud kahjustatud isiku huvi. Kriminaalmenetluses EIÕK artiklite 2 ja 3 rikkumisel on konkreetne kannatanu huvi isikute suhtes kriminaalmenetluse läbiviimiseks ning sellele vastav riigi positiivne kohustus. Seetõttu tuleks jaatada mittevaralise kahju tekkimise võimalikkust nendest sätetest tulenevate riigipoolsete kohustuste rikkumisel.

Juhul, kui pidada kannatanu huvi isikute süüdimõistmise suhtes tsiviilõiguseks EIÕK artikkel 6 tähenduses ning kohaldada seda ka kohtueelses menetluses, siis peaks ka sellise õiguse rikkumisel nägema ette siseriikliku õiguskaitsevahendi kahju hüvitamiseks kannatanule, kelle vastu toime pandud kuriteo suhtes on kriminaalmenetlust läbi viidud ebatõhusalt. Käesoleva töö autor ei pea EIÕK artikli 6 kohaldamist võimalikuks kohtueelses kriminaalmenetluses ning seetõttu ei pea võimalikuks sellise kahjunõude esitamist kõikide süütegude puhul.

Seadusandja on piiranud riigivastutust mittevaralise kahju hüvitamisel, sätestades õiguste loetelu, mille rikkumine on hüvitise nõudmise eelduseks (RVastS § 9 lg 1; VÕS 133 lg-d 1–4). Selline õiguste eristamine on PS § 25 riive. Põhiseaduslikkuse järelevalve korras on Riigikohus¹⁹⁹ sellele lisanud õiguse kohtueelsele kriminaalmenetlusele mõistliku aja jooksul.²⁰⁰

Riigivastutuse seadus on avaliku võimu vastutust reguleeriv üldseadus, mille reguleerimisalasse kuulub avaliku võimu kandjate tekitatud kahju hüvitamine niivõrd, kuivõrd see ei ole reguleeritud eriseaduses.²⁰¹

RVastS § 9 lg 1 kohaselt võib füüsiline isik nõuda mittevaralise kahju rahalist hüvitamist süüliselt väärkuse alandamise, tervise kahjustamise, vabaduse võtmise, kodu või eraelu puutumatus või sõnumi saladuse rikkumise ja au või hea nime teotamise korral. RVastS § 9 lg 1 alusel tuleb mittevaraline kahju rahaliselt hüvitada üksnes juhul, kui on rikutud õigushüvesid, mis on nimetatud sättes ammendavalt loetletud. Ülejäänud õigushüvede rikkumisega tekitatud mittevaralist kahju RVastS § 9 lg 1 alusel hüvitada ei saa.²⁰²

---

¹⁹⁸ Ü. Madise jt. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012, § 25.

¹⁹⁹ RKÜKo 22.03.2011, 3-3-1-85-09.

²⁰⁰ Ü. Madise jt. § 25.

²⁰¹ RKÜKo 3-3-1-85-09, p 110.

²⁰² RKÜKo 3-3-1-85-09, p 117.

Seega ei ole kannatanul võimalik riigi vastu esitada mittevaralise kahju hüvitamise nõuet olukorras, kus rikutud on EIÕK-s sätestatud positiivseid kohustusi kriminaalmenetluse ebatõhusa läbiviimisega. Kolmanda peatüki alguses viitas autor, et EIÕK on Eesti õiguskorra lahutamatu osa ning Põhiseadust tuleb tõlgendada viisil, mis tagab selle kohaldamise vastavuse konventsiooni ja selle kohaldamispraktikaga. Seetõttu leiab töö autor, et RVastS on PS-ga vastuolus osas, milles see ei luba mittevaralise kahju hüvitamist kannatanule, kelle õigusi on kahjustatud kriminaalmenetluse ebatõhusa läbiviimisega EIÕK artiklitest 2 ning 3 tulenevate protseduuriliste kohustuste rikkumisel.

Kahtlustatava õiguste kaitsmiseks on Riigikohus tuletanud õiguse nõuda riigilt mittevaralise kahju hüvitamist otse PS §-st 25. 1. mail 2015 jõustus süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus. Viidatud seaduse § 1 lg 1 järgi sätestab seadus menetleja poolt süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise alused, ulatuse ja korra ning sama seaduse § 4 järgi võib isik nõuda talle menetleja poolt süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamist selles seaduses sätestatud alustel, ulatuses ja korras. Seadus sätestab küll süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise võimaluse, kuid seaduse üldsäte (§ 4) ei ole nõude esitamise iseseisvaks aluseks ning seadus ei sisalda iseseisvat materiaalsoigulist alust kannatanule riigipoolseks kahju hüvitamiseks. Seadusandja ei ole eriseadustes näinud ette võimalust, et süüteomenetlusega oleks võimalik kahju tekitada ka kannatanule. Menetluse aktiivse poolega tekitatud kahju hüvitamisest saaks rääkida vaid erandjuhtudel, kui konkreetsete menetlustoimingutega rikutakse kannatanu õigusi. Enamasti tuleks kannatanule kahju tekkimise võimalikkust jaatada riigi tegevusetuse tõttu. Eeltoodu põhjal tuleb kahjunõude aluseks pidada PS §-i 25, kuna eriseadused nõude alust ei sisalda, kuid kannatanu õigused on kaitstud EIÕK-ga.

4.4 Istanbuli konventsioonist tulenevad õiguskaitsevahendid

Kuigi kannatanu riigi vastu suunatud nõude esitamise võimalikkus on siseriiklike õigusaktide alusel kaheldav, siis riigi vastu kasutatavate õiguskaitsevahendite olemasolu kohustus on sätestatud Eesti Vabariigi 02.12.2014 allkirjastatud Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamise ja tõkestamise konventsioonis (nn Istanbuli konventsioon). Eesti ei ole magistratöö kirjutamise hetkel nimetatud konventsiooni ratifitseerinud.

Konventsiooni Artikkel 29 p 2 sätestab, et konventsiooniosalised võtavad vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid, et pakkuda rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtete kohaselt ohvritele piisavaid

tsiviilõiguslikke kaitsevahendeid riigiasutuste vastu, kes pole suutnud oma pädevuse raames rakendada vajalikke ennetuslike ning kaitsemeetmeid.

Seega paneb konventsioon riikidele kohustuse võimaldada tsiviilõiguslikke nõudeid riigi enda vastu. Artikli sisu on lähemalt selgitatud konventsiooni selgitavas raportis.²⁰³ Raportis märgitakse, et artikkel täiendab riigi vastutust, kes artikli 5 alusel on kohustatud võtmaks seadusandlikke ja muid meetmeid hoolsuskohustuse täitmiseks, et ennetada, uurida, karistada ja hüvitada konventsiooni kohaldamisalasse kuuluvaid vägivallaakte, mis on toime pandud mitteriiklike osaliste poolt. Selliste kohustuste mittetäitmine võib tähendada õiguslikku vastutust ja tsiviilõigus peab pakkuma sellistele rikkumistele õiguskaitsevahendeid. Need õiguskaitsevahendid peaksid sisaldama tsiviilõiguslikke hüvitise nõudeid hooletu või raskelt hooletu riigi käitumise vastu. Riigi tsiviilvastutuse ulatus on konventsiooni alusel siiski liikmesriigi enda pädevuses.²⁰⁴

Riigil tuleks arvestada ka sama konventsiooni artiklis 49 sätestatud üldisi kohustusi, mis näevad ette, et konventsiooniga seotud uurimised ning kohtumenetlused toimuksid liigse viivituseeta, arvestades kriminaalmenetluse kõigil etappidel ohvri õigusi. Samuti peab olema tagatud nende kuritegude tõhus uurimine ja süüdlaste vastutusele võtmine.

Raporti punktis 163 viidatakse riigi vastu esitatavate nõuete kooskõlale EIK praktikaga,²⁰⁵ kus riik on rikkunud oma positiivseid kohustusi kaitsmaks õigust elule. Samas raporti punktis märgitakse, et selliste nõuete esitamise võimalus peaks olema ka kannatanu järeltulijatel.

Seega võib tulevikus tekkida kannatanul eraldiseisev õiguskaitsevahend riigi vastu, kes ei ole suutnud oma kohustusi nimetatud konventsioonis sätestatud kuritegude menetlemisel täita. Konventsiooni ratifitseerimisel tuleb kindlasti selline õiguskaitsevahend siseriiklikult sätestada. Selles olukorras tuleks kindlasti kaaluda ka EIÕK-st tulenevate garantiide rikkumise heastamise võimaluste sätestamist siseriiklikusse õiguskaitsevahendite süsteemi.

Istanbuli konventsiooni art 66 alusel luuakse Naistevastase vägivallaga ja perevägivallaga võitlemise ekspertgrupp (edaspidi NVPVEG), kes teostab järelevalvet nimetatud konventsiooni rakendamise üle konventsiooniosaliste poolt. Järelevalvemehhanism ei too kaasa riikidele väga suuri sanktsioone Istanbuli konventsioonist tulenevate kohustuste rikkumisel, kuna NVPVEG-l on

---

²⁰³ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni selgitav raport. Kätesaadav arvutivõrgus: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/210.htm>

²⁰⁴ Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni selgitav raport, p 162-163.

²⁰⁵ EIKo 28.10.1998, 23452/94, *Osman v. UK*.

õigus vastu võtta vaid soovitusi liikmesriikide kohustuste täitmise osas.

4.5 Pöördumine EIK-sse

EIK-s isiku kasuks tehtud lahend on RVastS § 7 lg 2¹ järgi eraldi aluseks riigilt kahjuhüvitise nõudmiseks. Kui siseriiklik õigus ei taga piisavat kaitset, siis on kõige kindlamaks võimaluseks EIK-sse pöördumine. Seetõttu on oluline analüüsida kriminaalmenetluses osaleva kannatanu menetluslikke õigusi pöördumaks EIK-sse. Käesoleva töö autor rõhutab asjaolu, et potentsiaalne EIK-sse pöördumine on seotud riigi EIÕK artiklitest 2 ja 3 tulenevate kohustuste rikkumisega, mitte kannatanu õigusega nõuda kurjategija süüditunnistamist või karistamist.

Vastuvõetamatuse menetluslikud alused on riigisiseste õiguskaitsevahendite mitteammendamine, kuuekuulise tähtaja ületamine, kaebuse anonüümsus, sisult sama kaebuse korduv esitamine, eelnevalt mõnele teisele rahvusvahelisele kohtule kaebuse esitamine ja kaebeõiguse kuritarvitamine.²⁰⁶

EIK-sse pöördumise absoluutseks eelduseks on siseriiklike õiguskaitsevahendite ammendatus, kuna vastavalt EIÕK artikkel 36 lg-le 1 võib kohus asja käsitada ainult pärast seda, kui kõik siseriiklikud õiguste kaitse võimalused on ammendatud. Kriminaalmenetlusega seotud kannatanu kaebus peaks olema ka lubatud ainult sellisel juhul, kui kannatanu on oma õigusi kaitsnud siseriiklikus menetluses. KrMS-s sisalduvad mitmed kannatanu õiguskaitsevahendid. Esmaseks kannatanu õiguskaitsevahendiks võib pidada süüdistuskohustusmenetlust. Kui riik on rikkunud enda kohustusi kriminaalmenetluse läbiviimisel, siis peaks kannatanu oma õiguste kaitseks välja astuma. Kannatanu peaks kriminaalmenetluse algatamise või lõpetamise peale esitama kaebuse, kui ta leiab, et kriminaalasja tuleks tulenevalt legaliteedipõhimõttest läbi viia või kui menetlus on lõpetatud ebaõiglaselt. Samuti tuleb arvestada kannatanu õigusi esitada kaebusi ning taotlusi. Lisaks peaks kannatanu reageerima kohtumenetluses kohtumenetluse poolele antud õiguste realiseerimisega. Igasugune ebatõhusus peaks üldjuhul saama esmalt kannatanu tähelepanu siseriikliku õiguse alusel.

Kannatanul tuleks silmas pidada ka kaebuse esitamise kuuekuulist tähtaega (EIÕK art 36 lg 1). Kaebetähtaeg hakkab kulgema asjas lõpliku otsuse tegemisest. Kuue kuu reeglist kinnipidamist

---

²⁰⁶ Eesti Vabariigi Välisministeerium. Välispoliitika. Rahvusvahelised organisatsioonid. Euroopa Inimõiguste Kohus. Üldinformatsioon Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördujale. Käsiraamat kaebuste vastuvõetavuse kriteeriumite kohta. – Arvutivõrgus: http://www.vm.ee/sites/default/files/Vastuv%C3%B5etavuse_k%C3%A4siraamat%20ET_13042012MK.pdf

muudeti 1. jaanuaril 2014 jõustunud kohtureeglga nr 47.²⁰⁷ Kui varem võis kaebuse esitada selliselt, et kohtule olid edastatud vaid osalised dokumendid, siis nüüd tuleb kuue kuu jooksul EIK-le esitada kõik vaidluses tähtsust omavad dokumendid. Tähelepanu peab pöörama ka sellele, et Eesti on 30.04.2014 ratifitseerinud EIÕK täiendamise protokoll nr 15, mis muudab selle tähtaja neljakuuliseks.²⁰⁸ Protokoll nr 15 ei ole magistritöö kirjutamise ajal veel jõustunud. Ilmselt võtab see veel mõne aja, kuna nimetatud protokoll on Eestile lisaks ratifitseerinud vaid 6 riiki.

Kohtu pädevusega seotud vastuvõetamatus alused on vastuvõetamatus *ratione personae*, *ratione loci*, *ratione temporis* ja *ratione materiae*.²⁰⁹

Sisuliselt vastuvõetamatud on kaebused, mille puhul puudub märkimisväärne kahju.²¹⁰ Märkimisväärse kahju nõue lisandus vastuvõetavuse aluste hulka protokoll nr 14 jõustumisega 1. juunil 2010.²¹¹ See nõue vastab põhimõttele, et kohtunikud ei peaks tühiste asjadega tegelema (*de minimis non curat praetor*).²¹² Siiski on märkimisväärne, et kohus menetles kriminaalmenetluses osalenud kannatanu kaasust *Korkolis v. Greece*, kus kannatanu oli esitanud süüdistatavate vastu 44 eurose mittevaralise kahju nõude. Seda enam, et kohus on jätnud *ratione materiae* vastu võtmata kaebused, mis on olnud suunatud 90 euro²¹³ ning 172 euro²¹⁴ hüvitamisele. Siit võib järeldada, et kannatanule tekkiv kahju kriminaalmenetluse läbiviimisega ei ole seotud ainult võimaliku tsiviilõigusliku kahjuhüvitisega kriminaalmenetluses ning EIK peab kriminaalmenetluse läbiviimist oluliseks (kuigi ei ütle seda otse välja) ka ainult kriminaalmenetluslike eesmärkide tõttu. Samuti ei ole riigi kohustuste rikkumise olukorras tähtis isiku enda poolt kriminaalmenetluses esitatud nõude suurus, mistõttu võib kriminaalasjas kannatanu poolt esitatud mittevaralise kahju nõue olla väiksem kriminaalmenetluse ebatõhusast läbiviimisest tekkivast mittevaralise kahju nõudest.

---

²⁰⁷ Eesti Vabariigi Välisministeerium. Välispoliitika. Rahvusvahelised organisatsioonid. Euroopa Inimõiguste Kohus. Üldinformatsioon Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördujale. Kohtureeglite reegel 47 alates 01.01.2014. – Arvutivõrgus: http://www.vm.ee/sites/default/files/Kohtureeglite_reegel_47_alates_01_01_2014.pdf

²⁰⁸ Council of Europe. Treaties of the Council of Europe. Full list. Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Full text. – Arvutivõrgus: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=213&CM=8&DF=01/05/2014&CL=ENG>

²⁰⁹ Üldinformatsioon Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördujale. Käsiraamat kaebuste vastuvõetavuse kriteeriumite kohta.

²¹⁰ Üldinformatsioon Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördujale. Käsiraamat kaebuste vastuvõetavuse kriteeriumite kohta.

²¹¹ Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 14, millega muudetakse konventsiooni kontrollsüsteemi. - RT II 2006, 1, 2.

²¹² Üldinformatsioon Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördujale. Käsiraamat kaebuste vastuvõetavuse kriteeriumite kohta.

²¹³ EIKo 01.06.2010, 36659/04, *Adrian Mihai Ionescu v. Romania*.

²¹⁴ EIKo 19.10.2010, 18774/09, *Rinck v. France*.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk oli analüüsida kuriteos kannatanu õigusi ning huve kriminaalmenetluses. Töö oli suunatud kannatanute õiguslikult kaitstud huvide väljaselgitamisele ja selliste õiguste kaitsmise võimalikkusele. Töö keskendus peamiselt siseriikliku kannatanute õiguste ning Euroopa õigusruumis tunnustatud kannatanute õiguste võrdlusele, mis andis vastuse Eesti rahvusvaheliste kohustuste täitmisest.

Pidades karistamist õiglustunde rikkumise heastamise vahendiks, siis tuleks näha karistamist kui retributsiooni. Samal ajal on karistamisel olulised ka üld- ja eripreventsiooni täitmine. Kannatanul ei ole õigust nõuda kurjategija süüditunnistamist ega karistamist nii Riigikohtu kui ka EIK praktika järgi, kuid see ei välista kannatanu võimalikku reageerimist uurimise ebatõhususele.

Kriminaalmenetlust alustatakse ja toimetatakse Eesti Vabariigi nimel, mistõttu on kannatanu osalemine kriminaalmenetluses sekundaarne ning hõlmab üldjuhul järelevalvet avaliku huvi järele, kuid ka kannatanu enda tsiviilõiguste kaitsmist kriminaalmenetluse raames.

Kannatanudirektiivi ja KrMS § 38-s sisalduvate õiguste võrdluse tulemusena võib väita, et KrMS kaitseb kannatanute õigusi rohkem, kui seda teeb analüüsitud direktiiv ning Eesti täidab Euroopa Liidust tulenevaid kohustusi kannatanuõiguste kaitsmisel. Ütluste andmise osas on KrMS direktiivi suhtes kõige enam kannatanu õigusi tagavam, kuna Eestis on tagatud ütluste andmise võimalus ka tsiviilõiguslike asjaolude kohta. Direktiivi ülevõtmisel tuleks kindlasti kaaluda lähedase isiku mõiste sisseviimist seadusesse, mis tagaks suuremat õiguskindlust. Samuti võiks sätestada ka menetleja informatsiooni andmise kohustuse asja mittemenetlemise kohta ning arutleda võiks võimaluse üle, et kannatanu võib kasutada juba kogutuid tõendeid tsiviilkohtusse pöördumiseks.

EIÕK ei taga kannatanule võimalust erakättemaksuks ja samuti ei ole kannatanul võimalik esitada *actio popularis* konventsioonis sätestatud õiguste rikkumisel, kui kriminaalmenetluse läbiviimine seondub ainult avaliku huviga.

EIÕK artiklite 2 ja 3 alusel analüüsitud kohtupraktika järgi kaitseb EIK kannatanute õigusi kriminaalmenetluse ebatõhusa läbiviimise olukorras just raskete isikuvastaste süütegude puhul. EIK on oluliselt laiendanud kannatanute menetluslikke tagatisi artiklite 2 ja 3 kontekstis. EIK tagab kannatanute õigust kriminaalmenetluse tõhusale läbiviimisele raskete isikuvastaste süütegude

puhul, mis langevad artiklite 2 ja 3 kohaldamisalasse.

Artiklite 2 ja 3 alusel uuritavate süütegude puhul on liikmesriikidel uurimise läbiviimise kohustus ka olukorras, kus teo on toime pannud eraisik. Liikmesriikidel on kohustus kindlustada uurimise efektiivsus ka kriminaalasjas tõendite kogumisel. Uurimisel tehtud puudujäägi puhul, mis vähendab võimalust teha kindlaks surma põhjuse ning teo eest vastutavad isikud, võtab liikmesriik riski, et see on vastuolus artiklist 2 tulenevate nõuetega. Kui riik viib eluvastase süüteo menetlust läbi ebatõhusalt, mistõttu ei selgitata välja kahtlustatava isikut, siis ei ole tsiviilkohtumenetlus tõhusaks õiguskaitsevahendiks.

Riigi menetlus peab vastama kindlatele tingimustele. Kaasuste erinevuse tõttu ei saa teha nimekirja vajalikest uurimistoimingutest, kuid on teatud toimingud, mille tegemine on niivõrd ilmselge, et nende mittetegemine ilma mõistliku põhjendusega toob kaasa artikkel 2 rikkumise. Riik peab arvestama, et surmaga lõppenud sündmuste ebatõhusa uurimise puhul võivad kahjustada saada ka kannatanud isiku lähedaste õigused.

Artikkel 3 alusel on riigil samuti kohustus viia läbi efektiivne kriminaaluurimine. Sarnaselt artiklile 2-le ei pea olema tegu toime pandud riigi poolt. Protseduuriliste kohustuste ulatus erineb olukordades, kus tegu on toime pandud riigi või eraisikute poolt, kuid ametliku uurimise läbiviimise nõuded on mõlemal juhul sarnased. Riik peab arvestama, et ei viivitataks uurimise avamisega, tunnistajate kindlaksmääramisega või tunnistuste võtmisega, esmase uurimisega ning kindlasti tuleb vältida õigustamatut venimist, mille tulemusel kuritegu aegub. Riigipoolse väärkohtlemiste kaasustes ei asenda ka tsiviilkohtumenetlus hüvitise saamiseks riigi kohustust võtta süüdlased vastutusele. Artikli 3 kohaldamisala on ebaselge, kuna täidetud peab olema „piisava raskusläve“ kriteerium.

Artikkel 6 kohaldub kannatanule, kui eksisteerib tsiviilõigus või kohustus, vaidlus puudutab tsiviilõigusi ning selline õigus tuleneb siseriiklikust õigusest. Menetlus peab mõjutama tsiviilõiguste lahendamist või puudutama selliste õiguste kindlaksmääramist. Kui siseriiklik õiguskord annab õiguse esitada tsiviilnõude kriminaalmenetluse raames, on riik kohustatud tagama, et menetlus ise vastaks EIÕK art 6 lg 1 tingimustele. Artikkel 6 kohaldub EIK praktika järgi kriminaalmenetluses esitatud tsiviilhagile, kuid kannatanu tsiviilõiguslik osalemine pole seotud tema poolt esitatud nõude suurusega ning tsiviilhagi esitamine ei ole ainuke määrav komponent artikkel 6 kohaldamiseks. Kohtumenetluse ebatõhususe olukorras tsiviilhagi läbi

vaatamata jätmisega on teatud situatsioonides võimalik kannatanu õigusi rikkuda olenemata sellest, et kannatanul on kriminaalmenetluse lõpetamisel võimalus esitada oma nõue uuesti tsiviilkohtumenetluses.

Artikkel 6 ei kohaldu kohtueelsele kriminaalmenetlusele, kui isikul on võimalik paralleelselt esitada tsiviilhagi. Käesoleva töö autor leiab, et kannatanu huvi kellegi süüdimõistmiseks ei peaks pidama „tsiviilõiguseks“ artikkel 6 tähenduses.

EIK praktika järgi on kannatanul täiendavaid õigusi menetluse läbiviimise aspektist. Siseriiklike õiguskaitsevahendite analüüsimisel tuleb tõdeda, et kannatanu õigused võivad saada kahjustada vaatamata kriminaalmenetluses sätestatud kaebeõiguste olemasolule ning seetõttu ei täida Eesti oma kohustusi EIÕK-st tulenevalt. Kui tekib olukord, kus riik rikub kriminaalmenetluse läbiviimisel EIÕK-st tulenevaid protseduurilisi kohustusi kriminaalmenetluse läbiviimisega viivitamisel, siis puuduvad kannatanu jaoks piisavad siseriiklikud õiguskaitsevahendid.

Kannatanul ei ole võimalik esitada kaebust kuriteo uurimisega venitamisel ning sellega EIÕK artiklitest 2 ja 3 tulenevate protseduuriliste kohustuste rikkumisel süüdistuskohustusmenetluses ega uurimiskaebemenetluses. Seetõttu leiab autor, et kannatanu võiks kaaluda halduskohtusse pöördumist, kuigi sellise kaebuse lubatavus on vaieldav. Seetõttu on autor seisukohal, et rahvusvaheliste kohustuste täitmiseks tuleks kabevõimalus EIÕK artiklite 2 ja 3 protseduuriliste kohustuste rikkumisel sätestada kriminaalmenetluse seadustikus.

Siinse töö autor leiab, et RVastS on PS-ga vastuolus osas, milles see ei luba mittevaralise kahju hüvitamist kannatanule, kelle õigusi on kahjustatud kriminaalmenetluse ebatõhusa läbiviimisega EIÕK-st tulenevate garantiide rikkumise tõttu ning seetõttu oleks vajalik sellise õiguskaitsevahendi sätestamine riigivastutuse seadusesse või süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadusesse.

Eesti poolt allkirjastatud Istanbuli konventsioonist lähtuvalt on Eesti kohustatud sätestama kannatanu õiguskaitsevahendi riigi vastu, kui riik ei ole suutnud oma kohustusi nimetatud konventsioonis sätestatud kuritegude menetlemisel täita.

Tänases õiguslikus olukorras ning raskete isikuvastaste süütegude ebatõhusal uurimisel tuleks kannatanul kaaluda EIK-sse pöördumist. Seda ka põhjusel, et EIK otsus on RVastS järgi iseseisvaks kahju hüvitamise nõude aluseks.

Riigil tuleks olla eriti tähelepanelik isikuvastaste süütegude uurimisel ning suuremat tähelepanu peaksid saama kriminaalasjad, kus kahju tekitajaks on riigi nimel tegutsevad isikud. Käesoleva töö autor on seisukohal, et kannatanutel peaks olema õigus menetluse läbiviimisele raskemate isikuvastaste süütegude puhul. Nõustun Riigikohtu seisukohaga, mis välistab isiku nõudeõiguse kellegi süüdimõistmise või karistamise suhtes. Siiski ei ole menetluse läbiviimise nõue sellega samastatav. Kriminaalmenetlus võib lõppeda ka tulemusega, et kahtlustatav mõistetakse õigeks või ei suudeta kuriteo toimepannud isikut vaatamata mõistlikele pingutustele tuvastada. Ka viidatud EIK praktikas märgitakse, et riigi protseduurilised kohustused peavad olema suunatud kriminaalmenetluse läbiviimise tõhususele, mitte konkreetsele tulemusele. Tänapäevaste kannatanuõiguste kontekstis võiks määratleda need kuriteod, mille puhul on kannatanul õigus nõuda kriminaalmenetluse läbiviimist.

Kuigi reaalne situatsioon Eestis kriminaalmenetluse läbiviimise ebatõhususe kohta vajaks empiirilisi uuringuid, siis kannatanute perspektiivist ei ole eelduslikult tegu struktuurse probleemiga. Siiski võib arvata, et ressursside parema jagamise tulemusena, teatud eraviisiliste meetodite väljatöötamise ning teatud tegude puhul karistusõigusliku sekkumise vältimise tulemusena on võimalik saavutada olukord, kus kriminaalasju menetletakse senisest efektiivsemalt.

Victims' interests and rights in criminal proceedings

Summary

The aim of this Master's thesis was to research the legally protected interests of crime victims in criminal proceedings. The aim was to identify the legally protected interests of crime victims through a comparative method and to determine if Estonia fulfils its international obligations in protecting victims' rights. Deriving from the main goal, the thesis also concentrated on a second issue— what are the remedies available to a victim in a situation where the state unlawfully violates the obligation to conduct criminal proceedings.

The first chapter examines the role of the victim and the state in criminal proceedings and the possible right of the victim to have someone convicted or punished. Victims have different interests that mainly are connected with participation in the criminal proceedings. One of the goals of victims is to get revenge for the wrong done.

It follows from the research that the victim has no right to have someone convicted or punished in the Estonian regulatory framework and the ECHR does not protect the victims right to “private revenge.” This, however, does not mean that the victim cannot react in a situation of ineffective conduct of criminal proceedings.

The second chapter studies crime victims' rights under Estonian law and its compatibility with the EU victims' directive 2012/29/EL by using the comparative method. In conclusion the Estonian Code of Criminal Procedure ensures victims' rights far more extensively than the analyzed directive. This is exemplified by the following aspects:

- The possibility to file a civil claim in the course of the criminal procedure;
- Ensuring the hearing of the victim about aspects of civil law. The right to be heard about the civil law implications of the criminal act;
- The opportunity to challenge particular procedural decisions and actions in the course of criminal proceedings;
- The involvement of the victim in court proceedings.

Victims' rights are ensured more extensively than the directive requires, but the author suggests

that the definition of a family member should be added to the Code of Criminal Procedure. That would increase legal certainty for the person who is a family member of the deceased. The Supreme Court of Estonia has rightfully considered the family member of the deceased as a victim in the meaning of § 37 of the Code of Criminal Procedure. The author finds that a family member should also have a right to ask for the making of a decision on participation and the family member should have the right to appeal to such a decision.

The author also suggests that when implementing the directive the obligation to give information to the victim about not conducting criminal investigation should be stipulated. It is necessary in a situation where the criminal proceedings are insufficient due to lack of resources. In the mentioned situation the victim can protect its rights in civil courts and would not wait for the outcome of the criminal proceedings.

The third chapter explores the problems in the legal relationship between the victim and the state. The chapter studies the practice of the European Court of Human Rights (ECtHR) in regards to victims' rights. According to the ECtHR, member states have procedural obligations arising from articles 2 and 3 of the European Convention of Human Rights (ECHR). This means that the victim is granted the right to demand that the state conducts criminal proceedings in cases involving homicides and in the situations covered under article 3. As to the precise application of the latter to particular violent offenses, it is clear, for example, that the state must launch a criminal investigation into a rape case, however, in order for the obligation to investigate to arise in other cases involving non-lethal violence, the offense has to satisfy a minimum severity threshold. What that threshold is, is not clearly defined at this time and is assessed by the Court on a case-by-case basis.

Article 6 of the ECHR protects the rights of a victim when the proceedings are connected with the determination of the civil rights of the victim. The ECtHR protects victim's right to a fair trial when a civil right or obligation exists, there is a dispute concerning a civil right and the right or obligation is of a civil nature. The author finds that the right to have someone convicted should not be a civil right within the meaning of article 6 of the ECHR as it would distort and obfuscate the special nature of criminal law. Moreover, it is interesting that the Estonian Code of Criminal Procedure protects victim's right to a trial within a reasonable time even when the victim has not filed a civil claim.

The fourth chapter studies the legal remedies of the victim and the possibility for victims' to protect their rights in a situation where the state violates their rights under the ECHR. It turns out that the Estonian national law does not protect the victim in a situation of ineffective conduct of criminal proceedings when the state violates the procedural rights under article 2 and 3 of the ECHR. It is unclear if the victim can turn to the Administrative Court to claim damages for the inept conduct of criminal proceedings or to claim the conduct of criminal proceedings but the author finds that it is a possibility in the current legal situation.

The author of this thesis suggests that the provisions in the Code of Criminal Procedure should be amended to provide a mechanism for the victim to file a claim against the state to conduct criminal proceedings when the state violates its obligations under articles 2 and 3 of the ECHR. The author also suggests that the victim should have a damages claim when the state violates its obligations under articles 2 and 3 of the ECHR. The author suggests amendments to the State Liability Act or to the Compensation for Damage Caused in Offence Proceedings Act to fulfill the obligations arising from the ECHR. In the current legal situation the victim should consider filing a claim to ECtHR because the decision of the ECtHR provides grounds for filing a claim for damages in the national legislation.

The state should be more thoughtful when investigating offences against the person and criminal investigations that deal with criminal acts constituted to the state should be given more attention. The author suggests that in the current situation it should be assessed which crimes give the victim the right to claim the conduct of criminal proceedings.

Although an empirical study should be conducted in order to determine the exact scope of the ineffectiveness of the criminal proceedings, it can be assumed that from the victims' point of view it is not a structural problem. Overall, the author finds that a better distribution of resources, development of private methods and a reduction of the involvement of criminal law in certain actions, can give rise to an environment where criminal proceedings are conducted more effectively.

Jüri Puust

Tartu, 04.05.2015. a.

Kasutatud kirjandus

1. Aas, N. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2013. aastal. Tallinn: 2014. Kättesaadav arvutivõrgust:
http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ettekanne_pohiseaduskomisjonile_16_06_2014.pdf (30.04.2015).
2. Arnstein, S. Ladder of Citizen Participation in the USA. Journal of The Royal Town Planning Institute, 1971.
3. Ashworth, A. The Criminal Process: An Evaluative Study. Oxford: Clarendon Press, 1995.
4. Chevalier-Watts, J. Effective Investigations under Article 2 of the European Convention on Human Rights: Securing the Right to Life or an Onerous Burden on a State? European Journal of International Law. 2010, Vol. 21 nr. 3. Kättesaadav arvutivõrgust: <http://ejil.oxfordjournals.org/content/21/3/701.full> (30.04.2015).
5. Edwards, I. An ambiguous participant. The crime victim and criminal justice decision-making. The British Journal of Criminology, 2004.
6. Frowein, J. Euroopa inimõiguste konventsiooni tõlgendamine. Kättesaadav arvutivõrgust: <http://www.riigikohus.ee/?id=530> (30.04.2015).
7. Glikman, L. Põhjendamatu sekkumine majandustegevusse. Juridica 2011, nr 4.
8. Gustavson, G. Juurdepääs õigusemõistmisele Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2010, lk 3. Arvutivõrgust: http://www.riigikohus.ee/vfs/1054/G%20Gustavson_juurdepaas_oigusemoistmisele.pdf. (30.04.2015).
9. Kangur, J., Kurg, I. Taastava õiguse käsiraamat. Balti Kriminaalpreventsiooni ja Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Instituut, 2010.
10. Kergandberg, E., Pikamäe, P. Kriminaalmenetluse seadustik: kommenteeritud väljaanne. Tallinn, 2012.
11. Kergandberg, E., Sillaots, M. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006.
12. Laffranque, J. Euroopa õigusriik? – Riigikogu Toimetised 2013 (27). Arvutivõrgust: <http://www.riigikogu.ee/rito/index.php?id=16422> (30.04.2015).
13. Leach, P. Taking a Case to the European Court of Human Rights, Oxford University

- Press, 2012.
14. Lõhmus, U. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura, 2014.
  15. Madise, Ü. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2012.
  16. Merusk, K., Pilving, I. Halduskohtumenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura, 2013.
  17. Mezykowska, A. Does the victim of a crime have the right to a fair trial? - Remarks on the protection of crime victims in the light of the guarantees in the European Convention on Human Rights. XXXI Polish yearbook of international law, 2011.
  18. Mowbray, A. The creativity of the European Court of Human Rights, Human Rights Law Review, 2005.
  19. Orth, U. Punishment Goals of Crime Victims. Law and Human Behavior, 2003, vol. 27, Nr. 2, 173-186. Kättesaadav : <http://www.jstor.org/stable/1394373>.
  20. Roach, K. Due Process and Victims rights: The New Law and Politics of Criminal Justice. Toronto: University of Toronto Press. 1999.
  21. Roberts, J. Listening to the Crime Victim: Evaluating Victim Input at Sentencing and Parole - Crime and Justice, vol 38, no. 1, 2009, lk 367.
  22. Samson, E. Kriminaalõiguse üldosa.. Tallinn: Justiitsministeerium, 2001.
  23. Sarv, J. Mittekariistusõiguslike nõuete lahendamine süüteo menetlustes, lk 2. Kättesaadav: www.iuridicum.ee/public/files/30paevad/30Sarv.rtf (30.04.2015).
  24. Siivelt, K. Erasüüdistus – kas vajalik täiendus Eesti kriminaalmenetlus õigusele? Magistritöö. Tallinn: Tartu Ülikool, 2013. Arvutivõrgus: <http://dspace.utlib.ee/dspace/handle/10062/30480> (30.04.2015).
  25. Sootak, J. Isikuvastased süüteod. Tallinn: Juura 2011.
  26. Sootak, J. Sanktsiooniõigus, Tallinn: Juura, 2007.
  27. Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapieni- käsitlusi kriminaalõiguse ajaloost. Tallinn: Juura 1998.
  28. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2004.
  29. Strang, H. Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice. Oxford: Oxford University Press 2002.
  30. Trechsel, S. Human Rights in Criminal Proceedings. Oxford: Oxford University Press, 2005. Kättesaadav arvutivõrgus:

<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199271207.001.0001/acprof-9780199271207?rskey=Gc8QMV&result=1> (30.04.2015).

31. Wenzel, M., Okimoto, T., Feather, N., Platow, M. Retributive and Restorative Justice. *Law and Human Behavior*. Vol. 32, No. 5, 2008. Kättesaadav: http://www.jstor.org.ezproxy.utlib.ee/stable/25144639?seq=1#page_scan_tab_contents (30.04.2015).

Muud allikad:

32. Analüüs isikute põhiõiguste tagamisest ja eeluurimise kiirusest kriminaalmenetluses. Tartu Ülikool, 2013. Kättesaadav: http://www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/analuus_isikute_pohioiguste_tagamisest_ja_eeluurimise_kiirusest_kriminaalmenetluses.pdf
33. Article 3: Freedom from torture and inhumane and degrading treatment or punishment. *Human Rights Review* 2012. Kättesaadav: http://www.equalityhumanrights.com/sites/default/files/documents/humanrights/hrr_article_3.pdf (30.04.2015).
34. Council of Europe. Treaties of the Council of Europe. Full list. Protocol No. 15 amending the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Full text. – Arvutivõrgus: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=213&CM=8&DF=01/05/2014&CL=ENG> (30.04.2015).
35. Eesti Vabariigi Välisministeerium. Välispoliitika. Rahvusvahelised organisatsioonid. Euroopa Inimõiguste Kohus. Üldinformatsioon Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördujale. Käsiraamat kaebuste vastuvõetavuse kriteeriumite kohta. – Arvutivõrgus: http://www.vm.ee/sites/default/files/Vastuv%C3%B5etavuse_k%C3%A4siraamat%20ET_13042012MK.pdf (30.04.2015).
36. Eesti Vabariigi Välisministeerium. Välispoliitika. Rahvusvahelised organisatsioonid. Euroopa Inimõiguste Kohus. Üldinformatsioon Euroopa Inimõiguste Kohtusse pöördujale. Kohtureeglite reegel 47 alates 01.01.2014. – Arvutivõrgus: http://www.vm.ee/sites/default/files/Kohtureeglite_reegel_47_alates_01_01_2014.pdf
37. Euroopa kontitutsioonilise õiguse keskuse ning Londoni Ülikooli kõrgema

õigusteaduse instituudi poolt välja antud direktiivi 2012/29/EL uudiskiri. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.victimprotection.eu/images/newsletter/newsletter-ee.pdf> (30.04.2015).

38. Euroopa Nõukogu naistevastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise konventsiooni selgitav raport. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/210.htm> (30.04.2015).
39. Statistikaameti e-andmebaas. Kättesaadav arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=JS005&ti=ISIKUD+KRIMINAALMENETLUSE+L%D5PETAMISE+ALUSE+J%C4RGI&path=../Database/Sotsiaalelu/17Eigus_ja_turvalisus/02Kuritegevus/&lang=2 (30.04.2015).

Viidatud ajakirjanduse artiklid:

40. Kagge, R. PPA peadirektor "Pealtnägijas": kärbeta tõttu jäetakse osa asjadest uurimata. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://uudised.err.ee/v/eesi/9f95df6a-24c3-44a3-9c3b-a1d7419cca8b> (30.04.2015).
41. Konsa, J. 19. juuli 2012. Süütuse presumptsioon ja oportuniteet. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://arvamus.postimees.ee/912316/oiguskantsleri-nounik-jaanus-konsa-suutuse-presumptioon-ja-oportuniteet> (30.04.2015).
42. Leppik, J. 16. juuli 2012. Oportuniteet ei ole süüdimõistmine. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://arvamus.postimees.ee/908742/vandeadvokaat-juri-leppik-oportuniteet-ei-ole-suudimoistmine> (30.04.2015).
43. Nergi, A.M. Ärileht. Viis aastat kestnud kurikuulsate kinnisvaraärikate uurimine lõppes prokuratuuri fiaskoga. 11. märts 2015. Kättesaadav arvutivõrgust: <http://arileht.delfi.ee/news/uudised/viis-aastat-kestnud-kurikuulsate-kinnisvaraarikate-uurimine-loppes-prokuratuuri-fiaskoga?id=70982717> (30.04.2015).
44. Sootak, J. 12. juuli 2012. Oportuniteet ei ole õigeksmõistmine. Kättesaadav arvutivõrgus: <http://arvamus.postimees.ee/905862/jaan-sootak-oportuniteet-ei-ole-oigeksmoistmine> (30.04.2015).

Kasutatud õigusaktid:

45. Euroopa parlamendi ja nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. ELT L 315/57, 14.11.2012.
46. Halduskohtumenetluse seadustik. – R T I, 23.02.2011, 3.
47. Haldusmenetluse seadus. – RT I 2001, 58, 354.
48. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 1996, 11, 34.
49. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 14, millega muudetakse konventsiooni kontrollsüsteemi. – RT II 2006, 1, 2.
50. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166.
51. Nõukogu raamotsus 2001/220/JSK. – ELT L 82/1, 22-03.2001.
52. Ohvriabi seadus. – RT I 2004, 2, 3.
53. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT 1992, 26, 349
54. Riigivastutuse seadus. – RT I 2001, 47, 260.
55. Süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus. – RT I, 20.11.2014, 1.
56. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I 2005, 26, 197.
57. Tunnistajakaitse seadus. – RT I 2005, 39, 307.

Euroopa kohtu lahendid:

58. EKo 15.07.1964, 6/64, *Costa v ENEL*.
59. EKo 09.10.2008, C-404/07, *György Katz v István Roland Sós*.

Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendid:

60. EIKo 16.07.1971, 2614/65, *Ringeisen v. Austria*.
61. EIKo 24.10.1979, 6301/73, *Winterwerp v. The Netherlands*.
62. EIKo 25.11.1992, 12728/87, *Abdoella v. The Netherlands*.
63. EIKo 08.07.1998, 23763/94, *Tanrikulu v. Turkey*.
64. EIKo 27.07.1998, 21593/93 *Gülec v. Turkey*.
65. EIKo 28.10.1998, 24760/94, *Assenov and Others v. Bulgaria*.
66. EIKo 28.10.1998, 23452/94, *Osman v. UK*.
67. EIKo 26.10.1999, 37900/97 *Erikson v. Italy*.
68. EIKo 06.04.2000, 27644/95, *Athanassoglou and Others v. Switzerland*.

69. EIKo 26.06.2000, 21986/93, *Salman v. Turkey*.
70. EIKo 29.03.2001, 54102/00, *Asociacion de victimas del terrorismo v. Spain*.
71. EIKo 4.05.2001, 30054/96 *Kelly and Others v. UK*.
72. EIKo 04.08.2001, 24746/94, *Hugh Jordan v. UK*.
73. EIKo 18.10.2001, 31143/96, *Indelicato v. Italy*.
74. EIKo 17.01.2002, 32967/96, *Calvelli and Ciglio v. Italy*.
75. EIKo 16.07.2002, 27602/95, *Ulku Ekinci v. Turkey*.
76. EIKo 04.03.2003, 41784/98, *A.B. v. Slovakia*.
77. EIKo 29.04.2003, 41220/97, *Aliiev v. Ukraine*.
78. EIKo 04.12.2003, 39272/98, *M.C. v. Bulgaria*.
79. EIKo 12.02.2004, 47287/99, *Perez v. France*.
80. EIKo 08.02.2005, 52621/99, *Schwarkmann v. France*.
81. EIKo 22.09.2005, 19754/02, *Sigalas v. Greece*.
82. EIKo 26.07.2007, 55523/00, *Angelova and Iliev v. Bulgaria*.
83. EIKo 25.09.2008, 21586/02, *Akhmadov and Others v. Russia*.
84. EIKo 22.01.2009, 23057/03, *Dinchev v. Bulgaria*.
85. EIKo 17.12.2009, 32704/04, *Denis Vasilyev v. Russia*.
86. EIKo 01.06.2010, 36659/04, *Adrian Mihai Ionescu v. Romania*.
87. EIKo 02.10.2010, 38281/08, *Mătăsaru and Savițchi v. Moldova*.
88. EIKo 19.10.2010, 18774/09, *Rinck v. France*.
89. EIKo 01.02.2011, 19506/05, *Ebcin v. Turkey*.
90. EIKo 10.05.2011, 37346/05, *Finger v. Bulgaria*.
91. EIKo 24.01.2012, 49669/07 *P.M. v. Bulgaria*.
92. EIKo 16.04.2013, 43531/08, *Velev v. Bulgaria*.
93. EIKo 31.10.2013, 12316/07, *Popovski v. Former Yugoslavian Republic of Macedonia*.
94. EIKo 15.01.2015, 10558/11, 28218/11, *Kosmata v. Ukraine*.
95. EIKo 15.01.2015, 3400/07, *M.A. v. Slovenia*.
96. EIKo 15.01.2015, 63300/09, *Korkolis v. Greece*.
97. EIKo 24.02.2015, 36812/07, *Mehmet Yaman v. Turkey*.
98. EIKo 26.02.2015, 40429/08 *Prilutskiy v. Ukraine*.
99. EIKo 17.03.2015, 2040/12, *Chinez v. Romania*.
100. EIKo 19.03.2015, 10397/10, *Kulik v. Ukraine*.

Riigikohtu lahendid:

101. RKEKo 3-3-1-15-01.
102. RKKKm 3-1-1-56-05.
103. RKKKm 3-1-1-1-06.
104. RKKKm 3-1-1-103-13.
105. RKKKo 3-1-1-134-04.
106. RTKKo 3-2-1-19-08.
107. RKKKo 3-1-1-47-09.
108. RKKKo 3-1-1-87-09.
109. RKKKo 3-1-1-97-10.
110. RKKKo 3-1-1-105-10.
111. RKKKo 3-1-1-57-11.
112. RKKKo 3-1-1-6-11.
113. RKKKo 3-1-1-106-12.
114. RKÜKo 3-1-3-13-03.
115. RKÜKo 3-3-1-85-09.
116. RKÜKo 3-3-1-35-10.
117. RPJKo 3-4-1-4-03.
118. RPJKo 3-4-1-1-03.
119. RPJKo 3-4-1-1-04.
120. RTKKo 3-2-1-159-14.

Ringkonnakohtu lahendid:

121. TlnRnKo 21.04.2011, 1-09-19418.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jüri Puust,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kannatanute õiguste ja huvide kaitse kriminaalmenetluses,“

mille juhendaja on LLM Andreas Kangur,

- 1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 04.05.2015